

VIGILIA

FELELŐS SZERKESZTŐ:
SÍK SÁNDOR

BIRKÁS ENDRE
HEGEDŰS FERENC
KISS ISTVÁN
MÁRKUS LÁSZLÓ
OHMACHT NÁNDOR
RÓNAY GYÖRGY
SÁGI ISTVÁN
SÍK SÁNDOR
SINKÓ FERENC
SZOMOR TAMÁS
SZÖRÉNYI ANDOR

írássai

1963 OKTÓBER

Ára: 5 forint

TARTALOM

	Oldal
— : Sík Sándor † 1889—1963	577
Sík Sándor: Naplótöredék a pálya kezdetéről és az utolsó vers — „A néma Miatyánk”	578
Ohmacht Nándor: Exisztencializmus és katolikus erkölcs	580
Rónay György: Éva, A folttalan (Versek)	589
Sági István: Szent Cirill és Metód életműve a legújabb kutatások alapján	592
Szomor Tamás: A szép szeretése	602
Birkás Endre: 5 öre (Elbeszélés)	609
Mihelics Vid: Eszmék és tények (Katolikus várakozások a zsinat új ülésszaka előtt)	614
Szennay András: A kis út (A nagyszülők a családban)	619
N A P L Ó	
A bűnbeesés történetéről (Szörényi Andor) 621; Az amerikai négerek igazságos harca (Sinkó Ferenc) 624; Az olvasó naplója (Rónay György) 627; Színházi krónika (Dorombay Károly) 629; Képzőművészet (Dévényi Iván) 631; Zenei jegyzetek (Rónay László) 633; Az éjszaka (Bittei Lajos) 635; Újítások és ötletek a pécsi dóm helyreállításánál (Márkus László) 637; A magyar rituale kérdésében (Kiss István) 638; Egy szentszéki ügyirat Kisfaludy Sándorné betegeskedéséről (Hegedűs Ferenc) 639; Jegyzetlapok (r. gy.) 640	

Felelős szerkesztő:

Sík Sándor

Szerkeszti: Mihelics Vid

Főmunkatársak: Dorombay Károly, Pfeifer János, Radó Polikárp

Felelős kiadó: Saád Béla

Kiadja a Vigilia munkaközösség

A szerkesztő a hét első három napján fogad az Új Ember szerkesztőségében (V., Kossuth Lajos u. 1.), lehetőleg az időpont előzetes megbeszélése alapján. Kéziratokat Budapest 5. Postafiók 195. címre kell küldeni. Kéziratokat nem örvünk meg és nem adunk vissza. Kiadóhivatal: Budapest V., Kossuth Lajos utca 1. A Vigilia postatakarékpénztári csekk-számla száma: 37.343. Külföldi előfizetések: Posta Központi Hirlapiroda, Budapest V., József nádor tér 1. Ügyfélszolgálat. Index-szám: 26.921.

Megjelenik minden hónap elején

Ára: 5,— forint

SÍK SÁNDOR †

1889 — 1963

Folyamatban volt már a számunk nyomdai előállítására, amikor a mindnyájunkat mélységesen lesújtó esemény bekövetkezett: 1963. szeptember 28-án reggel, néhány perccel nyolc óra előtt meghalt Sík Sándor, a Vigília felelős szerkesztője. Így most csak ebben a néhány sorban tudunk utolsó Istenhozzádot mondani annak a férfinak, aki lapunk élén állva, tizenhét éven át volt vezetőnk, tanító mesterünk, atyai jóbarátunk.

Távozása nem jött váratlanul. Hosszú idő óta viselte állandó épülésünkre szolgáló türelemmel betegségét, amelynek következtében fokozatosan hanyatlottak fizikai erői. Példás szelidséggel viselte a keresztet, amelyet Üdvözítője rakott a vállára: neki, aki egész életében maga volt a megtestesült aktivitás, végig kellett szenvednie a lassú elgyengülés minden kínzó pillanatát. Csak szelleme és egyre inkább az örökkévalóság felé forduló tekintete maradt éber az utolsó napokig. Olyan csöndesen és szelíden távozott végül, mint amilyen csöndes és szelíd volt életében, a sok fáradtsággal és nagy felelősséggel járó vezető posztokon is, amelyekre a gondviselés állította.

Mi, akiket Isten különös kegyelme tüntetett ki azzal, hogy közel két évtizeden át lehettünk közvetlen munkatársai, már hosszabb idő óta tudtuk, hogy elkerülhetetlenül közeledik a válás pillanata. Most mégis torunkat fojtogatja a szomorúság. Sík Sándor több volt számunkra, mint amit a kegyeletes megemlékezések halála alkalmából majd elmondanak róla. Mi elsősorban nem a költőt, a tudóst, a bölcs rendi vezetőt, de még csak nem is az okos és tapintatos szerkesztőt láttuk benne, hanem a mindenre érzékenyen reagáló igaz embert, a meghitt jóbarátot, az idősebb testvért, akinek szobájában ott a Mikszáth Kálmán téren mindig úgy éreztük magunkat, mintha második otthonunk lenne.

Most nem lesz többé ott szerkesztőségi értekezlet. A hatalmas könyvtár, amely annyira szellemet sugárzó környezetet biztosított ezeknek a megbeszéléseknek, a piarista rend könyvtárát gazdagítja majd. A könyvek gazdája immár egy sokkal gazdagabb, végtelen sugárzás fényében él. Onnan vigyáz ránk, hogy méltón tudjuk folytatni azt a munkát, amelyet oly szeretettel és odaadással irányított, amíg köztünk volt.

Apátlan árvák lettünk. De hűségesek akarunk maradni szelleméhez, mélységes humanizmusához, ahhoz a hitelesen evangéliumi keresztyénységhez, amely mellett egész élete művével, halála pillanataig tanúságot tett.

SÍK SÁNDOR KÉT ÍRÁSA

NAPLÓTÖREDEK A PÁLYA KEZDETÉRŐL ÉS AZ UTOLSÓ VERS

Vác, 1910. augusztus 28. este 7 órakor

Itt vagyok. Az új élet küszöbén. Az Élet küszöbén. A Janus-templom kitárt kapujában.

Most ment el Édesanyám. Egyedül maradtam a szobában. Az én szobában! Most érzem először ezt az érzést: *my house, my castle*.

Valami különös lelkiállapotban vagyok. A hazulról való válás érzése és a kezdet érzése és az egyedülmaradás érzése és a magamnak elégség öntudata: mindez összeolvadt bennem.

Az a furcsa gondolatom jött, hogy naplót kezdjek. A bolond Janus az egyik pár szemére papaszemet akar rakni! És amilyen furcsa estém van ma, mindjárt neki is ültem. Még tintám sincs, olyan újonnan jött vagyok még az új lakásomban. Csak így ceruzával írok. Tudja Isten, mintha így valami meghittebb jellege volna.

Szeretnék valahogy egészen egyszerűen és magátóljövően írni, csak azt, ami való, minden irodalom kizárásával. De érzem, hogy lehetetlen. Úgy belémrögzött már a lírikus magamegmutató, léleknéző szenvedélye, hogy nem tudok írni, csak egyféleképpen. *Difficile est lyram non scribere. Impossibile est.*

A naplót Váccal kell kezdenem. Vác nekem az Élet kapuja, a Janus-templom ostiuma. Váccal kezdtem az ifjúkort, hét évvel ezelőtt, Vácon teszi a férfi is lábát az Élet-kapu küszöbére. Akkor tizenöt éves voltam. Beléptem — néhány nappal előbb még rövidnadrágos kis fiú — a noviciátus fehér ajtaján és először támadt föl bennem egy nagy-komoly sejtés, távoli, homályos, inkább csak ösztönszerű megérzése egy nagyszerűen komoly életnek. És most hét év múlva, huszonegy évvel lépek be újra ebbe a házba, mint akinek kész embernek kell lennie. Huszonegy évvel és a hét esztendőhöz képest nagyon sok tapasztalattal, sok csalódással és sok okulással, sok elsírt könny és sok feledhetetlen szent öröm, sok bukdácsolás és sok győzelem nagyértékű emlékével, és egy nagy lelkesedéssel, amely minden feszülő öntudata mellett is nagy alázatossággal reális. Belépek ebbe a házba, belépek a Férficsarnokba, belépek az Élettemplomba, lelkemben Avval, akiről tudom, hogy hívott, akiről hiszem, hogy küldött, és akiről érzem, hogy kísér. Aki az én öntudatom ereje, az én alázatosságom fölemelője, aki az én Várandóságom és Gyönyörűségem, és Szerelmem. És akinek én az útját akarom egyenesíteni.

Hogy léphetne be Isten szívedbe, ha nincs ott hely számára, ha nem készítetted neki lakást ott? Vagy ki önt vizet meghasadt vázába?

Mint a szökőviz, felemelkedem s a szívem követ megtöri a kegyelem.

Igen, élek, növekszem lélekben s elmerülök Istenben, mint a szőlő s mint az olajfa.

Aki Istenben hisz, azt Isten elfogadja.

Te vagy, Uram, akit szerellek, áldlak és dicsérlek, mert erre nékem van szükségem és nem Neked, nekem szükséges az, hogy ott legyenek napod mérhetetlen szívárványában, legyen benne vízcsepp, vagy lángszikra s tündököljenek csodásan.

PAUL CLAUDEL GONDOLATAIBÓL

A NÉMA MIATYÁNK

Pilisliget, 1963. augusztus 1—5.

Hozzád, Veled, Neked,
Mondani egy utolsó éneket,
Imában ömleni Eléd,
Legutolsó, de hűséges cseléd...!
De jaj! ha nem igaz!
Szobám csupa por,
Kertem csupa gaz,
Csupa lelógó tört faág,
A templom messze, a könyv nehéz,
Ólomcsizmában toporog az ész.
És mégis, mégis, Ő van itt,
Immár tőlem el nem veszik.
Nap nap után, éj éj után
Én Téged hivlak, Miatyánk.

De mire jó
Egy lámpástalan rádió?
Hogyan szólítsam az Ég Urát
Egy siketnéma Miatyánkon át,
Ha szói közül minden második
Alattomosan elrejtőzködik!
Bénult napokon, izzadt éjeiken
Az értelem is értelemtelen,
Értelemtelen és imáatan, —
Magam vagyok, egészen egymagam.
De talán mégis volna valami
Helyettem hinni, vallani,
Nevemben felimádkozó
Karikás kis szentolvasó,
Egyetlen társam aki vagy,
Karikagyűrűm, el ne hagyj!

De nem hagytalak-e Téged el én,
Szómmal, amelyből kialudt a fény?
Szívemmel, amely csupa seb,
Elmémmel, amely úrnél üresebb?
S nem hagytam-e el Veled együtt Azt,
Aki az úr fölött virraszt?
Mit felelek, hisz nem tudok felelni:
Mit felelhet a Mindennek a semmi!
Akarom élni az egész hitet,
Szeretni, ahogy Isten szeret.
És bizni, bizni akarok
Abban, amit a Krisztus hozott.
Nem érzem, nem is gondolom,
De akarom, akarom, akarom.

EXISZTENCIALIZMUS ÉS KATOLIKUS ERKÖLCS

Akik konkrét erkölcsi eseteiket az erkölcsstan elvei és útmutatásai alapján igyekeznek elbírálni, gyakran tapasztalják, hogy mennyire kevés rétű és szegény a mi erkölcsstanunk a mai élet egyre gazdagabban kialakuló eseteivel szemben. Mintha egyre alkalmatlanabbá válnék a modern kérdések elbírálására, akár az egyes ember akar utánajárni a maga ügyének, akár lelkiatyák, gyóntatók és egyéb lelki vezetők nézik meg az erkölcsstanban egyik-másik mai kérdést. Mert hiszen nemcsak a pap, hanem a hívek is érdeklődnek az erkölcsstan irányelvei után és aztán csalódottan teszik le azt a nagynehezen kölcsönkapott régi könyvet, mert úgy szólnán semmit sem találnak benne a napjainkban fölvetődő, tehát igazán aktuális kérdésekre vonatkozólag. Mintha éppen ezekben a legmodernebb tárgyokban magukra hagynák őket, annyira régi, poros igazságokat találnak, nem pedig modern, friss, gyors, eleven válaszokat.

Nem csoda, ha nő az általános tájékozatlanság és buzgóbb, hitüket gyakorló katolikusok is néha úgy gondolják, hogy ezek elvégre egyéni problémák, ahol nem is várhatnak „katolikus”, tehát egyetemes eligazítást, és azért kénytelenek azt valahol másutt keresni. Ilyen probléma például, hogy szabad-e, esetleg kell-e kockázatot vállalnom olyan esetben, mellyel a nagy többség nem törődik, ellenben én látom, hogy az én állásfoglalásom sokakat meg fog erősíteni a köteles jóban? Vagy a kötelességek ütközése esetén mire vagyok kötelezve? Vajon arra-e, amire a kényelem hajtja az embert, és elhagyhatom-e a tökéletesebbet, pedig a lelkiismeretem talán napok óta figyelmeztet, hogy csak „aki szívében gondol igaz dolgokat”, az nem rendül meg soha a 15. zsoltár szavai szerint. Vagy talán a mindenkori helyzet fogja megmondani, mit kell tennem és mert az emberek helyzete folyton változik, azért kényes esetekben talán fölmentve is érezhetem magamat általános szabályok, sőt törvények — például a tízparancsolat egyik-másik törvényének — megtartása alól?

Azt a helyzetet, amelyben most én vagyok, igazán csak én magam tudom egészen elbírálni. Ezért talán ez az általános erkölcs ahhoz az *egyéni* erkölcshez közeledik, amely lassankint, de egyre gyakrabban lazítja a fölöttünk álló erkölcsi normák általános és mindenkire kötelező voltát. Látszik, hogy a mindenkire kötelező erkölcs helyébe egyre inkább az egyéni erkölcs fog lépni, amelybe másnak nincs is beleszólása. Meg is lehet érteni, hogy az egyéni fölfogáson, egyéni ízlésen, egyéni esztétikán nagyra nőtt emberek, akik elsősorban egyéni véleményüket szokták meghallgatni, ehhez az erkölcshez állnak közelebb. De idetartoznak azok a mai katolikusok is, akik a megváltó keresztet a vele való hősi küzdelem helyett inkább átlépik, és küzdelem nélkül is remélik Isten fiainak boldogító szabadságát. Persze, hogy idetartoznak azok is, akikből egyáltalában hiányzik minden erkölcsi komolyság, áldozatok vállalása és ezek helyébe csak egy csomó akaratgyengéséget találunk bennük.

Világos, hogy ez a szituációs erkölcs nem fér össze a katolikus erkölccsel, melynek hívei soha, egy pontban sem függetleníthetik magukat a törvényhozó Isten akaratától. Azonban manapság szituációs erkölcsnek hívják olyan erkölcsöt is, amely egyezik a katolikus erkölccsel. Ezért

a katolikus erkölcs írói inkább *existenciális erkölcs* néven szeretik tárgyalni, a szituációs erkölcs elnevezést pedig szívesebben meghagyják továbbra is a nem katolikus és nem is istenhívő irodalomnak. De valóban ma még az a helyzet, hogy mindkét elnevezés egyformán érvényes mind a kétfajta erkölcsre.

Az existenciálizmus eredete

a bölceletbe nyúlik vissza, nem a teológiába. Az első igazi existenciális bölcselő Sören *Kierkegaard*, a nagy dán gondolkozó, a „dán Pascal” († 1855). De még a bölcselőnél is előbbrevaló nála a vallásos ember, aki Isten színe előtt „létezik”. Protestáns édesatyának fia, természetesen maga is az, de életének vége felé meghasonlik egyházával, mert szerinte itt nem lehet az ember igazi, önzetlen keresztény. A keresztényt — mondja *Kierkegaard* — a megváltás ténye kiemeli a nagy tömegből és az azzal járó névtelenségből. Isten személyünk szerint, nevünkön szólít minket. De hogy eleget tehessünk ennek a fölhívásnak, ott kell hagynunk az emberek szószátyárkodását. Isten előtti „existenciánk” átérzése nélkül olyanok vagyunk, mint egy sereg vonuló hering, amely mind ugyanazt teszi; az existenciája élénk tudatában álló ember ezzel szemben egyénileg fog eljárni, mert megfelel Isten hívásának, aki mindenkit nevén szólít és ez a név egyénileg más és más. Választásunk nem szól kevesebbnek, mint a végtelennek, akit szenvedélyesen és „végtelenül” kell akarnunk. Hogy ez a választás nem gondolható szorongás, aggodalom „Angst” nélkül, az természetes, hiszen a végtelen nem képes *Kierkegaard* szerint kétértelműség nélkül, félre nem érthető módon megnyilatkozni előttünk. Mégis öfelleje kell törekednünk kínzó magányunkban, a szenvedés tüzeiben és a szeretet lendületében, vagyis a „transzcendencia” (ez az emberi világon túlhaladó „más” világot jelent) és az alanyi világ ellentétében. A transzcendenciát Krisztus Urunk személye hozta közénk, mert *Kierkegaard* szerint minden existencia a véges világnak a végtelennel való eleven kapcsolatában áll. Ezért van existenciája, azaz önálló léte az embernek és csak neki, és ezért nincs sem az anyag csoportosulásainak, sem a növény-, sem az állatvilágnak, mert ezeken a területeken mindegyik egyed földadata csupán fájának fönntartása, az ember földadata azonban mindig egyéni, még pedig személyi földadat.

Kierkegaard halálával mintha az existenciális bölcelet elaludt volna vagy jó félszázadra. Csak a bölcselők nem tudják elfelejteni sem felelősséges egyéniségét, sem egyre újszerűbben ható tanításait. Most először a német bölcselőket képviselő két legnagyobb existenciálistát: *Heidegger*t és *Jaspers*t vegyük röviden szemügyre. *Heidegger* elmélyült eredeti tanításai és *Jaspers* hatalmas rendszere egyaránt *Kierkegaard* bizonyos jellegzetes eszméire nyúlnak vissza.

Martin Heidegger,

az egykori jezsuita novicius, a legnehezebben érthető írók közt foglal helyet, ami számos és részben indokolatlan, gúnyos támadásnak tette céljává. Rendkívül eredeti gondolkodó. Szerinte a mi létünk, az emberi lét meg sem határozható: az ember a semmibe van „kidobva”, és tisztára véletlen dolog, hogy mi lett belőle, illetve pontosabban attól, hogy kiki mit hozott ki magából az adott körülmények közt, amelyek azonban tervszerűség nélkül, „véletlenül” vannak adva. Az ember elhatározottsággal

fogadja az aggodalmat, amely abban különbözik a félelemtől, hogy félelem esetében ismerjük a bennünket fenyegető veszedelmet, az aggodalom megvan anélkül, hogy a veszedelem léteznék. Ezzel az elhatározottsággal fogadja sorsát és döntő módon ragadja meg szerepét ebben a világban. Ez az elhatározottság nyilatkoztatja ki mindenkori helyzetünket, a szituációt.

Van szabadságunk — a halálra, és csak a halál vet véget a létezésnek. Mert a létezés lényegében valami állandó befejezetlenség és le nem zártság rejlik, melynek csak a halállal szakad vége. Persze a mások haláláról soha sincs valódi elképzelésünk, mindegyikünknek csak a saját egyéni és egyszeri haláláról lesz képe. De éppen ettől irtózik az ember és a „man”-hoz menekül, az „emberek”-hez. A „man” nem engedi meg, hogy rá gondoljunk saját halálunkra, e helyett mindig csak azt mondja: „az ember” meghal. Minden egzisztenciás bölcslemben az aggodalom egyik alapjelenség. Ez megfelel a lét át nem tekinthető, feneketlen voltának, valamint állandó veszélyeztettségének. Ez a veszélyeztettség fejeződik ki tulajdonképpen az aggodalom ősi érzésében, mert állandóan tudatában van annak, hogy visszasüllyedhet a szabadság hiányába és a „man” elvesztettségébe, azaz a személytelen életfolyamnak és a milieu személytelen hatalmainak elvesztettségébe. Exisztencia — szituáció — szabadság (de a halálra) — aggodalom: ezek a Kierkegaard-féle elgondolás alapindítékai, de ezek élednek föl új erővel Heideggerben.

Karl Jaspers,

az egykori pszichiáter gondolkodásának lényege mindennek széttépettsége és darabokra töredezettsége; a világ csupa rom, nincs állandósága. Az emberi egzisztencia soha sincs megvalósítva, hanem csak útban van állandóan, míg el nem ér a transzcendenciához, azaz a „másvilág”-hoz, amely azonban nincs tárgyilag megadva. Ellenben egyénileg a miénk lesz, mikor minden lét „összetörik”. Így jutunk el folytonos kudarcok árán az egzisztenciához. Ezek a kudarcok, ez a folytonos hajótörésünk és összetöröttségünk vezet el végre a valóságos léthez. Mindazáltal az egzisztencia nem alanyiség, bár semmiképpen sincs tárgyi értéke.

Az egzisztencia mindig a helyzetből, szituációból érthető. A helyzeteket általában meg lehet változtatni, meg is lehet kerülni. De vannak abszolút helyzetek, az ún. határhelyzetek, amelyek véglegesek, és ahol azért minden erőszakos változtatásba bele kell bukunk. Ezek a határhelyzetek: a halál, a szenvedés, a harc és a bűn. Ellenben éppen azzal, hogy nyitott szemmel belépünk a határhelyzetbe, azzal leszünk azzá, amivé lennünk kell.

Az egzisztencia szabadság. Ennek a szabadságnak tudatában cselekszem, mikor elhatározom, hogy végre elkezdek én lenni. Ennek a szabadságnak tudatában vádolom magamat a bűnről. A cselekvés választásával választom egyik lehetőséget: a magam egzisztenciáját, és ugyanakkor szükségképpen elutasítom a másikat: az embereket, a tömeget, amely megfoszt egzisztenciámtól. S erre utalt már a Kierkegaard hering-hasonlata is.

Az igazi lét a transzcendencia, másvilág, amely azonban itt a földön láthatatlan. Ezt tudva csaknem elkerülhetetlen, hogy Istent személyiségnek gondoljuk, bár az istenség el van rejtve előttünk. Híressé lett Jaspersnek a két törvényről szóló tanítása. Egyik a nappal törvénye, amely a világban valósulni törekszik és azért világosságot és hűséget kíván. A

másik az éjszaka szenvedélye: az a törekvés, hogy ezen a világon tönkretegyünk magunkat: ennek lényege a földhöz kötöttség, kifejezése az erotika.

Ebben a földi életben kell megtanulnunk a titkos írásnak, a rejtjeleknek (*shiffre*) olvasását. Erre a metafizika tanít. A másvilág titkos írása sok minden lehet, például az istenérvek is ilyen írások spekulatív olvasása. Döntő titkos írás a másvilágról az egzisztencia teljes eltűnése, ezt hívja úgy, hogy az egzisztencia kudarca és tönkremenése. Lehetnek nem valódi kudarcok, megfeneklések is. Ilyen, amikor akarja valaki a kudarcot, kivált avégből, hogy legyen már vége mindennek. Ellenben a valódi kudarc és megsemmisülés az örökkévalóságnak szól, bár az elmerülés kockázatával és előre tudásával. Sőt Jaspers odáig megy, hogy szerinte csak egy általános földi pusztulás és megfeneklés jelenthetné Isten végtelenségének kinyilatkoztatását, aki egyedül valóságos egzisztencia. Isten — mondja Jaspers — egyáltalában csak egy általános pusztulás esetén válik láthatóvá. Azért jelszava az ő bölceletének: „filozofálni annyi, mint a halált megtanulni”. Megint az egzisztencia, azaz az egyéni létezés és a transzcendencia ellentéte. Az egzisztencia nem más, mint szabadság, melynek erejében le tudunk mondani arról, hogy héring-emberek, azaz tömeg-emberek legyünk; a halál fölsége mint határhelyzet, mert csak itt leszünk azzá, amivé lennünk kell: megannyi örökség ez is Kierkegaard szemléletéből.

Gabriel Marcel

az első a francia egzisztencialisták között, aki egy vízszintes irányú transzcendencia mellett még egy függőleges irányút, azaz Isten felé mutató transzcendenciát, azaz másvilágot is ismer. Marcel lemond az egzisztenciális élmények mélyreható elemzéséről és e helyett beéri azok laza leírásával. Valamennyi egzisztenciás bölcselő közt ő áll legközelebb Kierkegaardhoz és erre vonatkozó alapgondolatait már megszólaltatta, mielőtt csak egy sort is olvasott tőle. 31 éves korában katolikussá lett. A katolikus remény a vezérsíllaga.

A bölcelet történetében ő jelentkezik először azzal, hogy az „amink van” más, mint az „amik vagyunk”. Az „amik vagyunk” a mi egzisztenciánk; és nem tárgy többé, amelyet meg lehet ismerni, hanem az, amit csak meg lehet tapasztalni. Az igazi nem az, amiket bír; az igazi ember kockázat, rizikó, vagyis mindaz, amit szabadságában véghezvisz.

Marcel nézete az, hogy egzisztenciánk csak dialógusban, párbeszédben lesz világossá. Van dialógus az emberekkel való szerető bánásmódban, és van dialógus Istennel — az imádságban. Ennek a „széttört világnak” részei újból egészzé csak úgy forrhatnak össze, ha részünk lesz Isten létében. De istenbizonyítékok nincsenek, Isten nem lehet „bizonyítani”. Őt csak a hittel lehet megragadni. De ez a hit minden egyes ember egyéni tapasztalataihoz tartozik, így tehát a vallásos hit kérdését *kinek kinek magának* kell a maga számára megoldani. Minél mélyebben szereti valaki Istent, annál jobban veszítenek jelentőségükből a tudományos vallásos kérdései és érvei. Egész ember csak az lehet, akinek része van Istenben. Marcel bölcselete megérdemli a „keresztény egzisztencializmus” elnevezést. Sőt ebben a kifejezésben a hangsúly nem is az egzisztencializmuson, hanem a „keresztény” jelzőn van. Létünk az ő szemében nemcsak probléma, tehát kérdés, amelyet a tudományos gondolkodásnak kell oldozgatnia, hanem egyúttal misztérium, azaz olyan titok, amelyet csak részben, vagy még úgy sem tudunk megoldani az ész igazságaival, hanem evégből a hit alapjára kell helyezkednünk.

a másik roppant jelentős francia bölcselelő. Őt is úgy tekinthetjük, mint Kierkegaard késői követőjét, noha sokban egészen más következtetésekre jut. Így mindenekelőtt Istenre vonatkozólag, akinek létét következetes ridegséggel tagadja, míg Kierkegaard szenvedélyes és felelősségének tudatában félénk hívő. Sartre szerint az egész lét gyökerében esetleges, megmagyarázhatatlan és abszurd. Exisztenciánkat csakis Isten magyarázhatná meg, de Isten nincs és a teremtés fogalma ellenmondásos.

Az emberi lét az egyetlen, aminek egzisztenciája van. Ezt az egzisztenciánkat három „extasis”, pontosabban írva: „ek-stasis”, tehát a transzcendencia felé három kilépés jellemzi. Az első ekstasis a szabadságnak szól és azért aggodalmával igyekszik kitérni nemcsak szabad jövőjének, hanem ugyanúgy szabad múltjának is útjából. De hiába. Mert ez az aggodalom — ő maga, és így ez a kilépés kudarcra van ítélve. A másik ekstasis a másra, a felebarátra vonatkozik, akinek — nem testét, hanem — szabadságát keressük. Ennek igazolásához van szükség azokra a beható, részint szabályos, részint beteges részletezésekre, amelyek hozzájárultak a szerző népszerűsítéséhez, bár elsősorban a nem-bölcselelők körében. De ez is mindig kudarcra végződik, mert célja: kölcsönösen biztosítani egymás szabadságát, hasonlóképpen ellenmondásba ütközik. Végül a harmadik ek-stasis az erkölcs egyetlen tételének szól: „Válaszd magadat.” Mit akar választani? Nem az ember-létet. Sartre szuggesztív szavakkal írja le az ember „undorát” attól, mikor elsüllyed a csak-emberben. Nem. Egyenesen Isten után kívánczik, vagyis ember is akar lenni és önálló egzisztencia is. Igen, de Isten szintén, sőt ő elsősorban — ellenmondás, és azért ez a kilépés is a transzcendencia felé megbukik. Az ember szenvedés haszon nélkül; kész meghalni, csakhogy istenné lehessen, ami Krisztus pozíciójának megfordítottja volna.

Sartre a többi egzisztencialistával általában ellentétben az emberi lét teljes értelmetlenségét hangoztatja, még a halált sem látja az emberi lét tartozékának. Természetesen az ő elgondolása: abszolút szabadság és időben folyó lét, ez az igazi ellenmondás, de ezen az ő hívei nem ütköznek meg. Nem volna ő mindmáig a francia egzisztencialisták vezető egyénisége, ha bölcselete nem volna egészen abszurd elgondolásai mellett is impozáns építmény, melyet fölényes tudással és fényes nyelvezettel emel a francia közvélemény csodálatára.

Mindezeket a híres gondolkodókat és írókat tanulmányozva meg kell állapítanunk, hogy sok különös, sőt lehetetlennek látszó és egymást is cáfoló tételt hangoztatnak. De el kell ismernünk az egzisztencializmusnak azt az érdemét, hogy új irányzatot kezdett a bölcseletben és a teremtett világ esetlegességét visszavitte a tudományos gondolkodásba. A két lezajlott világháború következtében komolyan kezdte tanulmányozni az emberi sors égető kérdéseit és ezzel összefüggésben az emberi egzisztencia elemzését is újabb megvilágításba helyezte. Nem csodálkozhatunk így azon sem, hogy az egzisztenciás gondolkodás, a bölcselet széles területéről átmeneteket talált előbb a protestáns, aztán a katolikus erkölcsstanba is. Természetesnek kell találnunk, hogy a protestáns erkölcsstan minden időben sokkal szabadabban kezelte ezt a kérdést, hiszen nem áll szigorúan egységes és kötelező vezetés alatt, mint a katolikus teológia. De most már ez is egyre erőteljesebben kiveszi részét az egzisztencializmussal folytatott vitákból, bár nagy óvatossággal és körültekintéssel. Elég, ha rámutatunk két német kiadványra: Kraus prelátus, professor *Situationsethik*.

és Josef Fuchs jezsuita *Situation und Entscheidung* című könyvére. S nem feledkezhetünk meg mellettük néhai Theodor Steinbüchel müncheni professzor két alapvető kötetére a Tillmann-féle katolikus erkölcsi kézikönyvben.

A katolikus egzisztenciás erkölcsstan

törekvéseinek megítéléséhez tudni kell, hogy eddig minden erkölcsi cselekedetet három erkölcsi elv szerint szoktunk megítélni: a cselekedet tárgya, aztán célja és végül körülményei szerint. Tárgya szerint meg kellett felelnie az isteni és emberi törvényeknek, céljának minden szempontból tiszteletre méltónak kellett lennie, és gyakran a körülmények is növelték, csökkentették, esetleg egészen meg is szüntették a cselekedet erkölcsi jóságát. Ez minden erkölcsi cselekedet elbírálására egyformán állt, akár télen történt az, akár nyáron, akár éjjel, akár nappal. Mind a három elv tárgyi természetű, alanyi szempontokat csak itt-ott enged szóhoz, amint a körülmények kívánják. Olyasmint azonban, hogy az illető cselekedetet csak egyszer, kivételképp vihetem végbe, vagy, hogy egy épenséggel nem is kötelező cselekedet kivételesen rám nézve mégis kötelezővé válik, a régebbi katolikus erkölcsstanokban seholsem találtunk.

Itt vált szükségessé az egzisztenciás gondolat beépítése. Nem mint-ha a tárgyi erkölcs bármikor is megszűnhetne, tehát nem mintha jöhet-nének idők, mikor a tízparancsolat VI. parancsolata elveszítené kötelező voltát, vagy mintha a cél most már némelykor szentesítené a bűnös esz-közt. Az említett három elvünk mindig változatlan marad. De nem vál-tozatlan az ember helyzete és bizonyos körülmények közt olyant paran-csol nekem, aki meg tudom tenni, amit másoktól sohasem követel. Grisebach és sok más protestáns egészen elveti a tárgyi elveket és min-denkor a „jelen”-ben megoldásra váró föladatokat elbíráló „belátást” te-szi alapelvvé. Szerinte lehetnek esetek, amikor sem a tízparancsolat hi-deg kótábláit, sem más, emberi törvényeket nem tekinthetünk kötele-zőknek. Nyilvánvaló, hogy ez a gyökeres változtatás minden tárgyi elvet megszüntetne és tisztára az egyén megítélésére bízna, hogy a folyton vál-tozó helyzetben mit hogyan cselekedjék. Igazi „szituációs” etika lenne ez, amint hívei nevezni szokták. És csak természetes, hogy ezt a „tisztá” helyzeti etikát a katolikus felfogás elutasítja. Ellenben jól látja maga a katolikus erkölcsstan is, hogy nem elég a minden embernek szóló általá-nos szabály — bár mindig ez marad az első és ennek *ellenére* nem tehet senki olyat, ami Isten tetszésével találkozna —, hanem amellet szük-séges erősen figyelembe venni azt is, hogy itt és most mit vár a helyzet az egyes konkrét embertől. Mert a helyzet nem más, mint konkrét, meg nem ismételhető és mindig másmilyen utasítás, és abban az időpontban, melyben éppen most és éppen itt áll az ember.

Ezeknek a körülményeknek egyidőben való találkozását kell hangsú-lyoznunk, mert nem az idő folyamatos árában egy tetszőleges pont nyu-godt megfigyeléséről van szó, hanem a múltból le nem vezethető pillá-natról, melyben az „én” és a „te” találkozása történik. Ezért itt mindig a *lelkismeret* döntéséről van szó az élet kétségei és összeütközései, a vál-tozó helyzetek közt és az élet zsákutcaiban, ahol az ember, ha akarja, ha nem, mindig csak saját döntésére van utalva. Az élet ilyen kivételes hely-zeteiben, amelyek a természetesnek érzett erkölcsi megszokottságban tör-nek rá váratlanul az emberre, jut az ember erkölcsi önállóságra.

Semmiféle erkölcsi kazuisztika nem képes az életre pontosan ráillő eseteket szerkeszteni, mert a maga kázusait, vagyis eseteit mindig csak általános elvekből tudja levezetni. Már pedig az élet, a konkrét valóság nem ismer eseteket, hanem mindig *helyzetekkel* találkozunk, amelyek sohasem ismétlődnek. Már a nagy *Linsenmann* igen sokszor utalt az élet ütközéseire és kétes helyzeteinek egyszeri mivoltára, jóllehet nem tagadta a kazuisztika fontos heurisztikus föladatait. Szent Pál egyéni esetre bocsátott ki rendeletet és nem kívánta, hogy általános norma, szkéma legyen belőle (*Róm. 14, 1 Kor. 8*).

Guardini a következő példával világítja meg az elméleti „eset” és a konkrét „helyzet” különbségét. A társaságban mesélik, hogy két kereskedő megy a pusztában és az ivóvizük kifogyóban van, úgyhogy már csak egyik számára futja. Mit kell tenniük? Vajon osszák ketté azt a kevés készletet és utána haljanak meg mind a ketten? Vagy az idősebb igyék és a fiatalabb áldozza föl magát? Avagy pedig lépjen vissza az idősebbik a másik, a fiatal élet javára? Ekkor beleszól egy idős úr: „Amiről itt beszélgetünk, az tisztára elmélet. A mi esetünkben éppen a lényeg hiányzik, nevezetesen *mi magunk*. Ha a magunk helyzetéről volna szó, bezzeg tudnók, mi a teendők!” — Az „eset” *tőlem* nem kíván semmit és tisztán elméletileg is nézhetem. Ellenben a „helyzet” föltételezi személyek, körülmények, események olyan találkozását, ahol magam is jelen vagyok, és amely gyakorlati állásfoglalásomat kívánja. A helyzethez minden hozzátartozik, ami ezt a gyakorlati állásfoglalást lehetővé teszi, tehát a ki nyilatkoztatás, a keresztyén hagyomány, az egyház tanítása, könyvek, amelyek tisztázták a fölfogásomat, még pedig a fontosságuknak megfelelően. Ha elhanyagolnám őket, ezzel szegényebbé és változatosabbá teném a helyzetet, mint aminő valójában.

A helyzet számos tényező egyidejű találkozásából áll elő és így a többször igen bonyolult, úgyhogy végre is a *lelkiismeret* szava fog dönteni. A helyzet, amely előtt állok, csak egyszer van és többet nem ismétlődik. *Hasonló* esetek vannak. De nálam nem „egy” ember jelentkezik — „egy” ember igazában nincs is —, hanem mindig „ez” a konkrét ember. És ez az ember az ő helyzetében jelentkezik énnálam, ezek közt a meghatározott körülmények közt, és ezzel az ő ezért meg ezért nehéz esetével: mindez külön-külön és még inkább így együttesen csak egyszer fordul elő. Ha mégis holnap újra nálam járna és talán ugyanazt kérné tőlem, többé nem volna ugyanaz; legalább is nem volna ugyanaz az ember, mert tegnap óta már sok minden változott nála, akár javára, akár kárára. A lelkiismeretemnek tehát abban a tudatban kell döntenie, hogy ez az eset *csak egyszer* van, nem lehetek könnyelmű vagy gondatlan.

Ha minden helyzet csak egyszer van meg, akkor az, aminek ebben történni kell, még nem történt meg és nem is fog a jövőben még egyszer megtörténni. Ezt nem a tapasztalatból vezetem le, hanem úgy kell kitálatnom, vagy ha úgy tetszik, magamnak kell megalkotnom. Segít ugyan a múlt megfigyelése, aztán nevelők, barátok, egész környezetünk, általános elvek és hasonlósági esetek. És igen segíthet minket, hívőket Isten pozitív törvénye és a tőle rendelt törvényes tekintély, de a föladatot senkisémm veszi le rólunk. Kétségtelenül szükségünk van a normára, szabályra is, mert ez mutatja azt a típusrendszert, amelybe az eset tartozik. De vigyáznunk kell, nehogy tipikussá tegyük azt az esetet, amely, mint mondtuk, egyszeri eset. Sőt nem is eset, hanem *helyzet*.

Minden helyzet elbírálásához ép és Istent látó lelkiismeretre van szükség. Isten pedig kétféleképp szól hozzánk, belülről a lelkiismeret sür-

getésében és kívülről a gondviselésében. Egyik szózat magyarázza a másikat. Így kell érteni, mikor a hegyi beszédben azt mondja Krisztus Urunk: „Ne aggódjatok a holnapi nap miatt. Elég a mának a maga gondja” (Mt. 6.). És ugyanakkor mégis: „Mindennapi kenyerünket add meg nekünk ma” (Mt. 5.).

Az ember egzisztenciája

merőben más minőségű, mint a teremtet világ ismert többi létezőié. A gép alkatrészét bármikor kicserélhetem egy másik ugyanolyannal; hasonlóképpen a növény vagy állat egyede helyett éppúgy megfelel egy másik egyede, elég ha ugyanazt a *fajt* képviseli. Az ember azonban lényegesen *személy*, és a személyből mindig csak egy van. Az embert mint embert sohasem helyettesítheti egy másik, itt mindenkinek a maga számára kell helytállnia. A növény vagy állat lényege az, ami fajára jellemző. A föld összes élőlényeinek föladata csak abban áll, hogy fajukat fönntartsák. Az ember az egyetelen, aki egzisztenciájánál fogva valamennyi lénnel lényegileg szemben áll. Minden emberi egzisztencia külön érték.

Ezt a nagy igazságot fejezi ki hangsúlyozottan már a Genézis könyve, az ószövetség első könyve, mikor az embernek Isten képére és hasonlatosságára való teremtetését adja elő. A többi élőlénynek elég, hogy fájának nevét viseli és azt képviseli; az ember személy és saját neve van. „Íme tenyermre rajzoltalak téged” — mondja az Úr Izajás prófétánál (49, 16); igaz, hogy Izrael országának mondja, de tulajdonképpen minden embernek. A Jelenések könyvében pedig, az újszövetség legutolsó könyvében, azt ígéri, hogy a győztesnek — aki ti. győztes lesz a hitért vívott harcban — fehér követ ad Krisztus és a követön új *név* áll, amelyet más meg nem ért (2, 17.).

Ezen a ponton föltűnik a teológia csodálatos egyezése az egzisztenciás bölcsélettel, az ateista bölcsélettel is. Kiváló elmék nagy szellemi fáradozással kigondoltak egy új bölcséleti rendszert az emberi egzisztenciáról és megítélésünk szerint ezzel egyenest alátámasztják ezt a katolikus tanítást, hogy az ember különb minden élőlénynél, mert Isten után kiált. S úgy véljük, itt is az ideje, hogy a katolikus etikába odaállítsuk az egzisztenciális szemléletet három *tárgyi* elvünk mellé *alanyi* elv gyanánt.

A három tárgyi elv,

azaz tárgy, cél és körülmények szerint irányítja nemcsak a kereszténység, hanem az egész emberiség elsősorban a cselekedeteit, illetve bírálja el azokat. Már ez is mutatja, hogy ezekre a tárgyi elvekre való változtatlanul szükségünk van. Ezeknek kezelése aránylag egyszerű dolog és minden magába tekintő ember hamar készen van lelkiismeretvizsgálásával.

De nem lehet ugyanezt elmondani, mikor azt kell eldönteni, vajon helyes vagy kötelező-e az állásfoglalásom, bizonyos helyzetben, vagy pedig nyugodtan elutasíthatom a kérdést, mint nem hozzám tartozót. Ilyenkor érzí az ember egész magára hagyatottságát, mert sehol sem talál hiteles feleletet. Az egyik megteheti azt a kockázatos lépést, a másik semmi esetre. Sokszor a kockázat onnan van, hogy ítéletünk nem mutatja az evidencia világosságát és biztonságát. Pedig ide tartoznak azok a nagyszámú és napról-napra előadódó esetek, amelyeknek miként való megoldásától függ egész életünk aránylag egyenes, vagy pedig bizonytalan, ideoda hajladozó iránya. *Guardini* mondja, hogy ezek az esetek életünknek jó felét teszik ki, más szóval cselekedeteink felénél megakadunk, ha csu-

pán tárgyi elvek szerint próbálunk eljárni. Itt van szükség az *alanyi* elv segítségére, más szóval helyzetünk figyelembe vételére. A helyzet szigorúan egyszeri esetet mutat és mégis bölcsen és az igazság szerint kell elbírálnunk, mintha közismert és mindennapos, jól begyakorolt esetről volna szó.

A helyzetnek, a szituációnak tehát nincsenek szabályai, és ha két egyformának látszó esetben egyforma módon döntünk, megtörténhet, hogy döntésünk csak egyik esetben jó, a másikban egészen mást kellett volna tennünk. Emeljük csak ki azok helyzetét, akik „gyakorló katolikusok”, tehát gyónó-áldozó és rendszeresen imádkozó emberek. Ezek általában a Szentlélek Úristen vezetésére bízzák magukat, időnkint mégis nagy nyugtalanság fogja el őket. Honnan fogják tudni, hogy bizonyos esetekben a Szentlélek Isten vezetése alatt állunk, így tehát döntésünk megbízhatóan természetfölötti és kiérett; vagy pedig képzelődéssel van dolgunk? Nyilván meg kell mondanunk, hogy miként a misztikában általában, úgy a vezetésünk természetfölötti voltában is mindig marad bizonyos kétség, amelyet a hűség és mindig újra kezdett imádság van hivatva fokozatosan csökkenteni. Egy a fontos: hűség ehhez a vezetéshez és az a meggyőződés, hogy ez a vezetés, mint egyéni és egzisztenciás döntés, naponta a kegyelem hatására jött létre, ezért föltétlenül helyesen járunk el, mikor követjük. Szent Jeanne d'Arc elviselte az egyházból való kiközösítést és a keserves máglyahalált, de senki kedvéért sem engedett abból a meggyőződésből, hogy neki kötelessége teljesíteni, amit Isten megvilágosítása kíván tőle; és az egyház szentté avatta. Aquinói Szent Tamás így fogalmazta meg a tételt: az elméleti igazság ugyan a tárgyi valósággal való egyezésben áll, de a gyakorlati igazság a *jóhoz való akarattal* való egyezésben.

Az egyházi tanítóhivatal

vajon milyen álláspontot foglal el a helyzeti etika kérdésében? XII. Pius mindenesetre igen óvatosan nyilatkozik, A *Humani generis* kezdetű enciklikában nem szól ugyan érdemben erről a problémáról, de föl hívja a katolikus teológusokat és bölcselőket, hogy igyekezzenek minél jobban elmélyedni korunk újabb gondolataiba és ne gondolják, hogy jögnak van nem venni tudomásul őket. Ellenkezőleg, egyenesen elmélyedt ismeretekkel kell rendelkezniök ezekről. Beszédeiben, amelyeket a legkülönbébb alkalmakkor tartott, nem ítélte el a pápa a rendszert a maga egészében, csupán azokat a részeket emelte ki az „új erkölcsstanból”, amelyek katolikusok számára elfogadhatatlanok. A többit tehát nyugodtan a magunkévá tehetjük. XXIII. János pápa sem találta elítélendőnek az irányzatot, ami nagy megnyugtató arra, hogy nem járunk téves úton. Ugyanennek bizonyossága az erről szóló és egyre növekvő számú katolikus tanulmányok közt a *Lexikon für Theologie und Kirche*, amely folyamatban levő 2. kiadásában már teljes három hasábon foglalkozik a *katolikus* egzisztenciás etika fogalmával és jelentőségével. Azóta még bátrabb hangú tanulmányokat olvashatunk a helyzeti erkölcs beiktatásáról erkölcsstanunkba. Az úttörés tehát megtörtént és a nyomában járó aggodalmakat, úgy látszik, sikerült eloszlatni.

A veszedelmek, mint minden újításnál persze itt is jelentkeznek. Az egzisztencializmussal kapcsolatban sűrűn esik szó kockázatról és ez hozzátartozik az alanyi tényezőhöz, akár a rendszer alkalmazásakor jelentkezik, akár annak elterjesztésével és népszerűsítésével összefüggésben. Ka-

tolikus hívő is megtévedhet, mikor túlmegy a szükséges mértéken és úgy mérlegel, mintha az isteni törvénytől függetlenül cselekedhetne. Pedig az isteni törvény a mi számunkra minden körülmények közt irányadó, nem lehet tehát félretenni nagyobb kényelem kedvéért, vagy azért például, hogy házasságunkat fölbonthassuk és újabb házasságot köthessünk. Erkölcsi cselekedeteink elbírálásában mindig a tárgyi elvek az elsők, mert egyetemesek és minden esetre állnak. Csak ahol ezek nem elegendők, továbbá egyéni esetekben, különösen hivatás kérdésében, végül a tanácsolt jó körül lehet és néha kell is a tárgyi elveken túl az alanyi elvhez nyúlni.

RÓNAY GYÖRGY VERSEI

ÉVA

1.

*Esteledett. Karcsú fuvalmak énekeltek,
mint a szirének.*

*De lassan-lassan egyre kevesebb lett
és egyre elhalóbb az ének,
s később már csak saját emlékeként derengett
s már nem dalolt, de fénylett.*

*Még egy-egy piros vonulat, néma fuvola-dallam
lebegett tova lágyan,
s oboa-lilák, hegedű-kékek halkan
szálltak-enyésztek az alkonyat áradatában,
s végül egy sárga gyűlt: klarinét! lobogott a magasban,
aztán kilobbant a homályban.*

*Az égen már kecses kométák kergetődztek,
mint vízben a halak.
Még fönt ült a hegyen, tűnődve nézte őket,
de nem sugárzott már a Nap.
A tavak le-lehunyták szemüket, a világ nagy láppjai gőzölögtek,
s már holdat álmodott a folyókon a hab.*

*Ádám a Kertben állt. Megvárta, míg a sok szelíd vad
fészkére tért,
aztán karját emelve Elohimnak
hálát adott az életért.
„Aldott légy; terved megfogant: a létben mindenütt tökélyre nyílt; csak
én vagyok — mondta — kibén elvetélt.*

*Elnézem páros pacsirtáidat: milyen boldogok a pacsirtaságban!
Örömük szüntelen kicsordul ajkukon.
S ujjongva hemperegnek nagy hullőid a sárban;
míg én, az Ember, meddón ringatom
homlokom csillagát sóvárgó éjszakámban,
mert nincs lény, akivel lényem megoszthatom.*

*Szarvasaidnak bűgő boldogság minden este:
nekem létem nemléte. Rejts el, álom!
Fekszem a melegárnyú fák alatt dideregve
s magamra húzom a magányom.
Miért nem tiprod el teljességemet, mielőtt szégyent hoz nevedre
csorbíthatatlan csonkaságom!”*

2.

Igy szólt és elaludt egy tölgy alatt. Az Úr ott állt a lomb között, de láthatatlanul, s figyelte, hogy bolyong az ember, álma kéken párálló sejtjei iszapos dzsungelében.

Egy sóhaj, egy lepel — de nem volt még alak — suhant a fák fölött, siklott a lomb alatt: lélek, mely még ezer forma között remeg bár, léttelen létező, mégis egyetlenegy már;

s létét kereste: egy ajak villant, odább egy zöld szempár tüzelt egy páfránybokron át, sugárzó kebleket virágozott egy sudár fa, s egy hűvös váll merült a hold arany tavába.

Csobbant és elsímult a víz. Ádám pedig, mint a tigris, mikor zsákmányra éhezik, míg teste csöndesen pihent az éjszakában, nyüszítve kóborolt bozótos önmagában.

3.

S az Úr látta, amint a hőmpölygő erek partján a sejtek ős erdeje megremeg, és cuppan az iszap, s lépte nyomán a vadnak kerek kis pocsolyák forrásai fakadnak;

s a Tigris hol a fák alatt osonva, hol holdfényben, a talajt szimatolva lohol, majd éhe iszonyú kinjában fölűvöltve megtorpan, lerogyik és belemar a földbe.

„Im az ember! övé világom és nyaram s egemnek kincse mind, mégis boldogtalan” — szólt csöndesen az Úr, s ahogy figyelte Ádám arcát, egyszerre elszomorodott a láttán.

Mert reggel még derűs, ifjú és sima volt, de most, hogy rásütött a lombon át a hold, elgyötörtnek hatott, s szája körül az árkok néma mélyeiből egy nagy Hiány kiáltott.

Megértette az Úr. Lehajolt, a szívet kereste; tenyerét rányomta és kivett egy bordát. — Szómmal sirt Ádám álma: „Lennék!” „Hát legyen” — szólt az Úr.

És Éva lett a nemlét.

A FOLTTALAN

Últ az út szélén az Úr és jeleket rajzolt a porba.

Es jött a Vámos és megállt előtte és sorolta,
hogy milyen sokat vétkezett, mennyit csalt a pénzváltó asztaloknál,
„Jaj nekem — jajgatott — alábbvaló vagyok a legeslegalábbalóbbnál!”
Az Úr föl se nézett a porból, árnyékából is látta, hogy ki az.

„Menj — mondta — és többé ne tedd, S az vessen rád követ, ki szent-igaz.”

Es ült az útfélen tovább és jeleket rajzolt az út porába.

Jött a Lator, fejét nyakába húzta és gyanakodva lesett néha hátra,
majd látva, hogy a poroszlók mind elmaradtak, megállt az Úr előtt s zihálva
szólt:

„En vagyok a gonosztevők gonosztevője, aki betört, útonállt és rabolt!”

Az Úr föl se nézett a porból, árnyékából is látta, hogy ki áll ott.

„Menj békén, s az törjön pálcát fölötted, ki felebarátjának sosem ártott.”

Es ült tovább az út felén, rajzolgatta a jeleket.

Es tébolyogva jött a Bölcs és homlokát fogdosta, mint a részegek.

Megállt az Úr előtt s motyogva szólt: „Számításaim tévesek;
hidat terveztem, s a hid leszakadt, házat terveztem, s a ház összedőlt.
Nálam szánandóbb nyomorultat nem hordott még a föld.”

Az Úr föl se nézett a porból, árnyékán látta, hogy a Bölcs remeg.

„Menj békén — mondta — s az ítéljen el, aki még sosem tévedett.”

Es ült az útfélen tovább és jeleket rajzolatott.

Jött a Hamis Tanú, festett szakállát marcangolta, jajgatott:

„A halottak nem alhatnak a föld alatt, s én a földön nem alhatok!”

Az Úr föl se nézett a porból, az árnyékok szemlélte és tűnődve rajzolt.

„Menj és többé ne tedd, és az kövezzon meg, ki mindig igazat szólt.”

Es ült tovább az út felén és rajzolgatta jeleit a porba.

Es jött a Bűnös Asszony, kibontott haját tépdeste sikoltva.

„Méltó vagyok a gyehenna tüzére, megérdemlem, hogy undorodva köpjenek le,
mert meggyaláztam testemet, mert bujálkodtam bordélyokban hemperegve!
Jaj, nem is asszony vagyok én, csak vinnyogó szuka, utolsó cafat, rongy
cemende!”

Az Úr még csak föl se tekintett, úgy hallgatta, a Szajha Asszony mit beszél.

„Menj békén — szólt — s az vessen rád követ, ki egészen fehér.”

Es ült tovább az út felén s rajzolatott, kezében egy darabka ág.

Es akkor jött, aki szentül igaznak s feddhetetlennek tartotta magát.

Megállt az Úr előtt és leszólt hozzá a magasból:

„Elbeszélgetnék egy kicsit veled, ha nem haragszol.

Utálok ezt a csürhe népet, a Vámost, aki csal, a Latrot, aki betör és rabol,
a Bölcsöt, aki oktalannak bizonyult, meg a Hamis Tanút, ki ahogy szél fúj,
úgy hajol,

s ezt a világ-szégyene Szajhát, ki mindenkivel összeáll, ha pár garasa van.

Pfúj, csöcselék! De ami engem illet, én tisztán tartottam magam.

Okosan jártam, lábam elé néztem: nem is gázoltam sárba, szennybe, ürülékbe.
Tiszta maradtam: annyi folt sincs a ruhámon, mint a kisújjad körme-feketéje.
Méltó vagyok rá, láthatod, hogy barátod legyek és leüljek melléd pihenni, ha
adsz magad mellett egy kis helyet.”

— Az Úr szétroppantotta ujja közt a kis darab fát és fölneezett az út porából.

„Pusztulj! — mondta. — Langyos vagy. Kiköplek a számból.”

SZENT CIRILL ÉS METÓD ÉLETMŰVE A LEGÚJABB KUTATÁSOK ALAPJÁN

Aki április utolsó napjaiban megállt a Bolgár Kultura budapesti kiakata előtt, ódon kódexek, cirillbetűs írások és jellegzetes bizánci szentképek fényképmásolatait látta benne. És hozzá a magyarázó feliratot: „1100 éves a szláv írásbeliség.”

A szláv írásjeleknek Szent Cirillről történt elnevezése az egyházunk történetében némileg jártas hívőnek még mást is juttat az eszébe: az 1100 éves szláv kereszténységet. Hiszen az említett kirakat ikón-másolatai Szent Cirill-Konstantint és bátyját, Szent Metód-Mihályt ábrázolják, „a szlávok tanítómestereit”, ahogyan Frano Grivec, ljubljana szlovén történetíró róluk szóló németnyelvű monográfiájának alcímében nevezi őket. (*Konstantin und Method, Lehrer des Slaven*, 1960. Otto Harrassowitz, Wiesbaden.) Az illusztris szerző saját bevallása szerint 40 éve foglalkozik már a szent testvérpár életére és működésére vonatkozó adatok s a velük kapcsolatos problémák bogozásával. Művét tehát azzal az igénnyel teszi az olvasó elé, hogy benne „a szlavista és a történeti kutatás mai álláspontjának megfelelő leírást ad a szlávok szent tanítómestereinek életéről és működéséről”.

Családi otthonuk Tesszalonikében volt, ebben az északgörögországi városban, amelyet Kr. e. 315-ben alapított Kasszander király, és feleségéről, Nagy Sándor nővéréről nevezett el. Az egykori kereskedelmi és politikai gócpont a Kr. u. IX. században már csak a bizánci birodalom egyszerű tartományi székhelye. Viszont ha el is veszítette világi dicsőségét, nagyra emelkedett a keresztények szemében, mint Szent Pál apostol egyik leghűségesebb egyházközsége, amelyhez két levelet is intézett. A keresztény hitélet külső tanújele ekkoriban már két gyönyörű bazilika volt: az egyiket a Szent Bölcsességről, a másikat a város védőszentjéről, Szent Demeterről nevezték el.

A népvándorlás hullámai során a VI. és VII. században ismételten érte a várost avar támadás. Az avarok ilyenkor a keleti nomád népek szokása szerint elővédként a meghódított törzsek soraiból való harcosokat is vetettek be. Az avarok esetében ezek szlávok voltak. Bizánc taktikája éppen ezért oda irányult, hogy a szlávokat szembeállítsa az avarokkal. Ezt főként azzal igyekezett elérni, hogy a határmenti tartományokban letelepülést kínált fel nekik. Tesszaloniké vidéke is így szlávosodott el. A vezető állásokat azonban Bizánc csak megbízható görög alattvalókkal töltötte be. Annál inkább, mert a VII. század eleje óta a meg-megújuló avar, és a birodalom másik szélén fellángoló perzsa támadások kivédésére a közigazgatást teljesen katonai alapon szervezték át. Minden tartomány élén „sztratégosz” állt, akinek több „drungáriosz”, vagyis 1000–2000 ember parancsnoka volt alárendelve.

Kolostor és egyetem

Szent Cirill és Metód apja, Léon is ilyen drungáriosz volt a tesszalonikéi sztratégosz főparancsnoksága alatt. Feleségét Máriának hívták. Cirill a hetedik gyermekük volt. A szülői házban persze nem így hívták őt, mert hiszen a keresztségben a Konstantin nevet kapta, s a Cirill nevet csak közvetlenül halála előtt mint szerzetes vette fel. Abból, hogy 869

február 14-én 42 éves korában halt meg (ószláv életrajzlegendájának adatai), arra következtethetünk, hogy 826-ban vagy 827-ben született. Metód jóval idősebb volt, de őt sem hívták eredetileg így. Elveszett, és csak későbbi kódexekben idézett görög legendája Mihály néven ismeri. Konstantin 14 éves volt, amikor apjuk meghalt. Bátyja ebben az időben már a bizánci közigazgatás hivatalnoka: az egyik szláv tartomány, valószínűleg a Sztruma-menti bolgárok vezetője. Ezek után megértjük, miért gondolt III. Mihály bizánci császár mindjárt rájuk, amikor Rasztiszláv morva fejedelem követei alkalmas hithirdetőket kértek tőle. Hiszen „a tesszaloniakaiak tisztán beszélnek szlávul” — mondta nekik az ószláv Vita Methodii 5. fejezete szerint.

A két testvér életútja apjuk halála után eleinte látszólag teljesen elmentéses irányban folytatódik. Míg Konstantint édesapja jóbarátja, Teoktisztoz, a császári kancellár veszi pártfogásába és hozza fel a főváros császári egyetemére, addig Mihály-Metód éppen ezidőtájt mond le tartományfői tisztéről és vonul vissza a bitiniai Olimposz-hegy egyik kolostorába. Ekkoriban ugyanis a képromboló Teofil a császár, s ugyanilyen szellemű hajdani nevelője, Joannesz Grammatikosz pátriárka. Metódot viszont elkedvetlenítették a képrombolók erőszakosságai, és mint magasrangú császári tisztviselő nem akart résztvenni a felelősségben. Magatartása nem volt elszigetelt: akkoriban Konstantinápolyból nagyon sok szerzetes vonult át az olimposzi kolostorokba...

Konstantin 843-ban került az egyetemre, amikor már Teofil özvegye, a jámbor Teodóra császárnő intézi kiskorú fia, II. Mihály nevében a közügyeket. Ekkor újból Teoktisztoz a kancellár, s az ő nevéhez fűződik az egyetem újjászervezése is. A kor legkiválóbb görög tudósait, Fócioszt, a későbbi pátriárkát, és Leó Grammatikoszt hívják meg tanároknak. Utóbitól Konstantin nyelvészetet, majd mértant tanul, előbbi a bölcséleti diszciplínákba vezeti be, még pedig kiváló eredménnyel, mert tanuló társai már ekkor egyszerűen „a filozófusnak” hívják Konstantint. Akkoriban ez a filozófia egyúttal hittudomány is volt, úgyhogy elvégzése után Konstantint pappá szentelték. Mivel pártfogója iránt le volt kötelezve, kénytelen volt elfogadni a pátriárkai udvar könyv- és levéltárosi tisztét (*kartofülax*). Bizonyos, hogy életének ebben a szakaszában nem egyszer felkereste bátyját. E látogatások nyomán csak még inkább megerősödött aszkétikus életstílusa és egyre elviselhetetlenebbnek tűnt neki az az elmentés, melyet ezzel szemben fényes udvari, egyházpolitikai jellegű állása jelentett. Valami kedvező alkalmat felhasználva követte hát bátyja példáját: titokban kolostorba költözött... Teoktisztoz csak félévi keresgélés után akadt rá védencére. Jó lélekismerő lehetett, mert az egyetem bölcséleti katedráját ajánlotta fel neki. Konstantin elfogadta az ajánlatot, s ezzel hivatalosan is „filozófus” lett, az egyik tanítványának, Bolgár Kelemennek róla írt görög legendája szerint nem is akármilyen, hanem „nagy... a külső, és nagy a belső bölcsületben”, azaz — a kor szóhasználatának mai értelme szerint — mind a világi, mind a hittudományban.

Teoktisztoz maga is szívesen elbeszélgetett a fiatal filozófussal. Egyik ilyen alkalommal megkérdezte őt, szerinte mi a filozófia. Az ószláv Cirill-legenda 4. fejezetében így olvashatjuk Konstantin válaszát: „Isteni és emberi dolgok tudománya, már amennyire az ember Istenhez közeledhet, amely az embert megtanítja, hogyan kell az erények gyakorlatával Teremtője kép- és hasonmásává (Gen. 1, 26) lennie.” A bölcsesség szeretete az ószövegségi bölcseségi könyvek és az egyházatyák tanúsága szerint akkor az Atya örök Bölcsessége, vagyis az Ige iránti szeretetet is jelentette.

Ámde éppen a IV. század dogmatikai harcaiban világosodott meg, hogy Jézus személyében egyik természetet sem szabad túlhangsúlyozni a másik rovására. Az örök Bölcsesség mellett feltétlenül meg kell Jézus személyében látni a második Ádámot, akiben az első Ádám minden természetfeletti és természetén kívüli ajándéka megjelent. Ezért aztán, amikor Teoktisztoz nevelt leányát akarta Konstantinnak — természetesen még laikus korában — feleségül adni, amely esetben a császártól magas tisztiséget is eszközöl ki számára, szentünk a fentebb mondottakra utalva felelt: „Számomra nincs magasabbrendű dolog a tudománynál, mellyel az ismereteket akarom gyűjteni, és az őszülők dicsőségét s lelki gazdagságát elnyerni.” Ki is fejtette utóbb, hogy mit ért az őszülőknek ezen „a dicsőségén”, amikor 860—81-ben a krimi kazárok országában járt a bizánci követtség vezetőjeként. A kazár kán emberei megkérdezték tőle, milyen tisztséget jelent a „filozófus” elnevezés, hogy a rangjának megfelelő helyre ültessék. „Igen nagy és dicsőséges őszülöm volt — válaszolta Konstantin —, aki a császár közelében élt, azonban önként eldobta magát a neki adott dicsőséget, és száműzték. Idegen földön nyomorúságra jutott, s engem is ott nemzett. Én pedig ennek az ősnak korábbi dicsőségére törekedtem és mást nem is értem el; mert én Ádám unokája vagyok.” (Vita Constantini 9., id. Grivec.) Ebből az öntudatból forraszik nála az a meggyőződés, hogy Isten előtt s egyházában minden ember s minden nemzet egyenlő jogú. Képzelnünk el a gyakorlatban ilyen nézeteeket abban a világban. Csöppet sem meglepő, ha Teoktisztoz ezekkel a szavakkal referál védencéről a császárnőnek: „Ez a fiatal filozófus nem szereti ezt a világot.”

Külföldi kiküldetések

És mégis megértést tud kelteni az elmékben és szeretetet a szívekben. A bagdadi kalifával császári megbízottként tárgyalt fegyverszünet és hadifogolycsere ügyében. Bizonyára valamelyik tárgyalási szünetben félig tréfásan, félig gúnyosan megkérdezték tőle a kalifa hivatalnokai, tudja-e, mit jelentenek némely házon a fából való ördögábrák. A kalifa ugyanis akkoriban rendelte el, hogy a keresztények fából készült ördögzsobrokat kötelesek erősíteni a házaikra. Konstantin talpraesetten válaszolta: „Ördögök képeit látom kívül, s azt hiszem, hogy belül keresztények laknak. Előbbiek nem tudnak velük együttélni, s nyilván menekülnek.”

Ezt a bagdadi missziót nemsokára követi a kazár kán országában végzett követjárás. A kazárok a Kr. u. VII. században nagy birodalmat alapítottak a Dnyepr és a Káspi-tó között. Délkelet felől csakhamar az arabok kezdték őket veszélyeztetni. Az arabok egyidejűleg támadták Bizánc kis- és előázsiai tartományait is. Mi sem volt természetesebb, mint hogy a közös ellenséggel szemben a két nép közeledjek egymáshoz. Annál inkább, mivel az arab szomszédság folytán az eredetileg pogány türkfajtájú kazárok között már az izlám is talált követőkre, míg a kágán és többen a vezérek közül zsidó vallásúak voltak. 860-ban orosz támadás éri Konstantinápolyt, s ennek nyomán a kazár-bizánci szövetség koncepciója újra előtérbe került. A kezdeményezés kazár részről történt. „Hol a zsidók próbálnak meg minket a hitükre téríteni — adja elő követük a bizánci udvarban a latinnyelvű Vita Constantini írója szerint —, hol meg a szaracénusok a magukéra. Mi azonban nem tudjuk, melyik hit mellett döntsünk. Ezért határoztuk el magunkat arra, hogy hűségekben és régi barátságokban bízva a legfőbb keresztény császártól kérünk tanácsot.”

A bizánci követség, élén Konstantinnal, akit erre az útra az udvar beleegyezésével Metód bátyja is elkísért, 860 őszén indult útnak. Előbb a mai Krim félszigetén a bizánci kézen levő Chersonban időznek. Konstantin megtanul héberül és szírül. Itt találják meg 861 január 30-án I. Szent Kelemen pápa és vértanú ereklyéit. Amikor később ezeket magukkal viszik és Rómába szállítják, hitet tesznek az egyház egységéről és egyetemességéről — mint ezt az életükkel foglalkozó két orosz szlavista, N. Nyikolszkij és P. Lavrov is megállapítja 1928-ban megjelent művében. Maga a misszió nagy sikerrel járt: a kán udvarából mintegy 200-an keresztkedtek meg. A kán halálából ajándékokat akart adni Konstantinnak, ő azonban ezek helyett a kazár kézen levő görög foglyok szabadonbocsátását kérte. Ez — úgymond — „neki többet jelent minden ajándéknál”.

E kazár misszió alkalmával játszódik le Konstantin életének az epizódja, mely bennünket oly közelről érint. Hadd beszélje el a Cirill-legenda, melynek főszereplője — belső kritériumok alapján — valószínűleg maga Metód. Ennek 8. fejezetében a következőket olvassuk: „És amikor az első óra imáit mondta, megtámadták őt a magyarok, farkasok módjára üvöltve, meg akarták őt ölni. Ő azonban nem ijedt meg, nem szakította meg imáját sem, csak egy Kyrie eleison-t mondott, mert már befejezte imáját. Ők pedig látván őt, isteni rendelés folytán megszelídültek és kezdtek előtte hajlongani. És meghallgatván a Mester szavait, elengedték őt egész kíséretével.” (Idézi Györffy György, *A magyarok elődeiről és a honfoglalásról, kortársak és krónikások híradásai*, Bp. 1958. 89. o.) Grivec — sajnos — csak egészen mellékesen említi ezt a találkozást. Amikor Konstantin jellemrajzát adja, példának hozza fel szelidségére és nyugalomára, hogy „Cherson vidékén a vad magyarokat is megszelídítette”. Az ősmagyarok „vadságát” persze jelentősen enyhíti az a körülmény, hogy egymás nyelvét nem értő emberek eleinte mindig gyanakvással néznek egymásra, később azonban, ha gesztusokból vagy egyéb jelekből (a jelen esetben például áldásból, esetleg énekelésből) meggyőződnek a másik fél ártalmatlan voltáról, szívesen cserélik ki anyagi és szellemi kincseiket. Bizonyára ezt akarta leírni a maga módján a krónikás, amikor a hajlórigást és a Mester szavainak hallgatását emlegeti...

Meghívás Morvaországba

Alig pihenték ki azonban Metódek a kazár misszió fáradságait, amikor 862-ben megjelentek a bizánci udvarban Rasztiszláv nagymorva fejedelmek követei. „Tudom, hogy fáradt vagy — szólt az ősláv legenda szerint Konstantinhoz a császár (III. Mihály) —, mégis el kell oda menned. Mert egyébként senki más sem viheti végbe ezt a dolgot.” Miről is volt szó ebben az esetben? Csaknem ugyanarról, mint amiről a kazároknál. Csakhogy itt a valláspolitikai küzdelem helyett inkább ugyanazon valláson belüli nemzeti-hatalmi törekvések kerültek szembe egymással. A nagymorva egyházpolitikai harc előzményei a IX. század első felébe nyúltak vissza. Nem sokkal az avar uralom megdöntése után a passauai és a salzburgi püspökök frank papjai érkeztek a morvák közé téríteni. Később, a század közepe felé a morvák, akiknek uralma időnkint a mai Nyugat-szlovákia területére is kiterjedt, „de facto” függetlenítették magukat a keletfrank törzsek államától. A bajor-frank papság ekkor fokozatosan visszavonult az országból. Helyükbe egyes itáliai és bizánci hithirdetők jöttek. Német Lajos 862-ben a bolgárokkal szövetségben a morvák megkegyelmitésére. Ebben a veszélyben kért Rasztiszláv a bizánci császártól

hithirdetőket. Elsősorban azért, hogy országát egyházilag is végérvényesen függetlenítsa a frankoktól. Másodsorban azért, hogy ezúton Bizánc politikai barátságát és hadi segítségét is megnyerje.

A felkészülés tekintetében is hasonlított a nagy-morva misszió a kazár misszióhoz. Itt ugyan nem volt szükség nyelvtanulásra, hiszen a makedóniai szláv nyelvjárást mindketten jól beszélték, a szláv törzsek pedig akkoriban még nem különböztek egymástól nyelvi szempontból annyira, hogy ne értették volna egymás szavajárását. Annál komolyabb problémát jelentett olyan írás összeállítása, mellyel a szláv hangzókat megfelelően lehet kifejezni. Bizánc jobb híján a görög ábécével kísérletezett: szlávnyelvű tartományaiiban addig ezt használta. Az új, szláv írásjelek megszerkesztése a tesszalonikéi apostol-testvérpár érdeme. Grivec feltételezése szerint ez a szláv nyelv hangzását (hlaholit, glagolit — hangzani) hajlékonyan követő írásrendszer többéves tanulmányozás és munka eredménye.

Ezt a munkát javarészt Metód végezhette, aki legalább tíz nyugodt esztendő telt el a bitiniai Olimposzon. Mint volt szláv tartománybeli vezetőember bizonyosan nagy hatást gyakorolt hajdani szláv keresztény alattvalóira, akik közül feltételezhetően nem egy az olimposzi szerzetesek közösségébe is követte őt. Így a nagy munkában kiváló segítő társai is voltak. A cirillbetűs írás Metód halála után fejlődött ki a hlahol-betűsből, vagy másképp glagolicából. Tanítványai elbujdostak, elkerültek Bulgáriába is, ahol a görögműveltségű Simeon cár kívánságára alakították át a nehezkesebb glagol-írást a görög nagy betűk alapján egyszerűbb, tetszetősebb formájú cirillicára. Ez a nagy munka azonban kárba vészett volna, ha Konstantin előrelátása és diplomáciai tapasztalata nem jön segítségül. Ő ugyanis mindjárt Raszisztzláv követéinek a jelenlétében ahhoz a feltételhez kötötte a morva misszió vállalását, hogy Bizánc ismerje el az újonnan megtérítendő morva-szlávok jogát szlávnyelvű istentiszteletre és szentírásfordításra. Mert — így az ószláv Cirill-legendában — „ugyan kicsoda írhatná vizre a beszédet, vagy vonhatná magára az eretnekiség bélyegét?” A célzás világos: ha nem hirdetjük köztük a keresztény vallást és nem gyakoroljuk az istentiszteletet szláv anyanyelvükön, munkánk olyan hiábavaló lesz, mint azé, aki vizre akar na írni, viszont ha ezt önhatalmúan tesszük meg, abba a gyanúba keveredünk, hogy téves tanokat akarunk terjeszteni, illetve jóvá nem hagyott újításokat bevezetni. A császár belátta ennek az érvelésnek a helyességét, s Konstantin még ott, Bizáncban lefordította a vasár- és ünnepnapi szentírási szakaszokat, az ún. perikopás könyvet.

Ilyen készültséggel indult a szent testvérpár többedmagával 863 tavaszán Nagymorvaországba. Amit itt ezután tettek, elértek, és szenvedtek is annyira közismert, hogy elég, ha futólag áttekintjük. Az ígehirdetés mellett két dologra fektettek nagy súlyt: további liturgikus könyvek fordítására és bennszülött papság kiképzésére. A missziós munka e három említett vonalon, legalább is külsőleg, nagyon szépen haladt. Azok a politikai elgondolások azonban, melyeket Raszisztzláv Bizánc segítségét illetően táplált, nem váltak be. Így azután kénytelen is volt a frankokkal megegyezni. Ennek azonban az volt az ára, hogy a frank papoknak szabad működést kellett engednie országában. Gondolhatjuk, hogy ez a kettőség mennyi surlódásnak lett a forrása, hiszen nemcsak nyelvi különbségről volt szó, hanem szertartásbeli és egyházfegyelmi különbözőségekről is.

Maguk Metódek is érezhették a helyzet fonákságát és ezért indultak útnak Rómába. A külső jogcím ehhez a látogatáshoz megvolt, hiszen Ró-

mai Szent Kelemen hamvait vitték — haza. Útjuk a mai Dunántúlon, a régi Pannónián vezetett keresztül. Ez a tartomány akkoriban szláv lakosságú volt, s frank hűbéresként egy Nyitráról elűzött szláv törzsfőnek, Pribinának a fia, Kocel kormányozta. Mikor megtudta, mi járatban vannak, tőle telhetőleg felkarolta őket, úgyhogy néhány hónapon át működtek itt, mielőtt továbbutaztak volna Velencébe. A frankok szemében ez újabb olaj volt a tűzre. Pannóniában ugyanis már 70 éve működtek frank papok, s a salzburgi érseknek Zalavárott (Mosaburg) állandó főesperese volt. Képzeltük, hogy Velencébe is, Rómába is minő felháborodott jelentéseket küldtek Konstantinéről... Velencében már várta őket I. Miklós pápa meghívó levele, de mire 867 késő őszen Rómába érkeztek, a pápa már nem volt a földiek sorában (november 3-án halt meg). Utóda, II. Adorján pápa magas kora ellenére — 75 éves volt — személyesen vount papsága és hívei kíséretében a városkapuig Konstantin és Metód elé.

A római út

Róma egyik görögszertartású kolostorában szálltak meg a testvérek. A pápánál szinte mindent elértek, amit akartak: jóváhagyta a szláv liturgiát (mindjárt ott, Rómában naponta más és más római templomban végezték), személyesen áldotta meg a szlávra fordított szertartási könyveket, Metódot pappá szentelte, Formosus és Gauderich püspököket pedig felhatalmazta, hogy a Metóddal jött szláv tanítványok közül hármat pappá, kettőt lektorra szenteljenek. Mindebben II. Adorján pápa bizalmas embere, Arsenius, a hét szuburbikárius püspök egyike, és Anasztázius, Arsenius unokaöccse, a pápai könyvtáros (ma azt mondanók: titkár) járt a kezükre. Utóbbi fiatalkora óta jártas volt a görög nyelvben, úgyhogy a pápa tolmácsként használta őt a Konstantinékkel való tárgyalások alkalmával. Sajnos, éppen e két jó emberükkel kapcsolatban érte őket súlyos megpróbáltatás. Arsenius pappászentelése előtt családos ember volt. Szentelésére való tekintettel mind ő, mind felesége, Stefánia lemondtak a világi életéről. 868 március 10-én azonban Arsenius fia, Eleutherius (= Aladár) elrabolta Stefánia leányait, majd ellenállásuk miatt mindkettőt megölte. Arseniusra is, Anasztázra is a bűnrészesség gyanúja hárult. Utóbbi júniusban kénytelen volt megválni hivatalától, sőt október 12-én kiközösítésbe is esett. Ezek az események késleltették és megnehezítették a morvaországi és a pannóniai misszió szervezeti kérdéseinek a megoldását. Ezekhez a nehézségekhez hozzájárult a szokatlan római éghajlat, amely főként a törekenyebb szervezetű Konstantint vette elő. Betegsége idején szerzetesi fogadalmat tett és a nevét Cirillre változtatta. Utána még 50 napig élt. Halála előtt kérte bátyját, ne hagyja ott a megkezdett hit-hirdető munkát a kolostori élet kedvéért. Mert mindketten a bitiniai Olimposzra vágytak, és bizonyos, hogyha sikerült volna a bennszülött papságot felnevelniök és a morva-pannón hierarchiát megszervezniök, vissza is tértek volna oda... Cirill halála után maga a pápa intézkedett úgy, hogy temetését pápának járó tisztelettel végezzék Róma összes latin és görög szertartású papjai.

Morvaországban közben háború folyt. A frankok 870-i hadjárata főként azért járt sikerrel, mert Szventopulk (Svätopluk), Rasztiszláv Nyitrán székelő unokaöccse meghódolt nekik. Májusban elfogatta és a frankoknak szolgáltatta ki nagybátyját. Csak Kocel, a pannóniai őrgrof (Markgraf) támogatta hathatósan Metódot. Az ő kifejezett kérésére szentelte fel Metódot a pápa püspökké és nevezte ki szőrémi (Sirmium, a mai

Sremska Mitrovica) érsekké. Ezzel a pápa nemcsak Szent Andronikusz-nak (vö. *Róm. 16, 7.*) hagyomány szerinti katedráját keltette a hún, majd avar dúlás után új életre, hanem nagyszabású távlati tervnek a magját vetette el, amely azzal számolt, hogy Metódnak és tanítványainak a működése idővel valamennyi szláv törzsre kiterjed. Ez esetben a szláv népek a Bizánc és Róma között akkoriban fellángolt vetélkedésben (Fóciusz!) szlávnyelvű, s a bizánci meg a latin (Kocel) szertartási formákat változtatva használó egyházi és szellemi életükkel afféle közvetítő szerepet tölthettek volna be.

Vetélkedések központjában

A terv gyakorlati megvalósítása legkönnyebben a Balaton környékén elterülő pannon-szlovén őrgófságban kezdődhetett. Kocel itt minden támogatást megadott az új szláv missziós érsekségnek. Bizonyosra vehető, hogy a morvaországi háborúságok miatt onnan is több szláv pap és papnövendék menekült pannon területre, mert hiszen a 856 körül épült zalavári Szent Adorján-templom mellett valóságos papnevelde működött. Értethető, hogy a salzburgi érsek főesperese papjaival együtt távozásra határozta el magát. 869 végén vagy 870 elején Metód, aki eléggé szilárdnak látta érseksége pannóniai szervezetét, Morvaországba indult. Útközben, vagy megérkezésekor Hermanrich passauai püspök, aki Morvaországot egyházmegyéjéhez tartozónak tekintette, elfogatta és Bajorországba vitette. Mikor azután Német Lajos 870 novemberében Regensburgban birodalmi gyűlést tartott, az erre az alkalomra ugyancsak egybegyűlt bajor püspökök Metódot felelősségre vonták, mint betolakodót elítélték, méltóságától megfosztották és a Svábföldre száműzték. Itt két és fél évig tartották fogva. Metód fellebbezése, melyeket Kocel és németországi barátai közvetítésével küldött Rómába, egyelőre — a Rómát fenyegető szaracén veszély miatt — hatástalanok maradtak. Helyzete csak 873-ban fordult jobbra, miután 872 december 14-én az energikus VIII. János lett a pápa. Személyes követeként Pál anconai püspököt bízta meg Metód kiszabadításával, ami valószínűleg 873 május végén meg is történt. Ezzel azonban nem szűntek meg a frank papok áskálódásai Metód ellen, akik annál bátrabbak voltak, mert élvezték Szventopulk hallgatólagos támogatását. Az újabb vádaskodások miatt 880-ban már ismét Rómában találjuk Metódot. A pápa teljes mértékben igazat adott neki. Júniusban kelt „*Industriae tuae*” kezdetű Szventopulkhoz intézett bullájában a pápa újra megerősíti Metód érseki és apostoli legátusi méltóságát. Egyúttal újólág jóváhagyja a szláv liturgiát. Mindkét intézkedéséhez azonban olyan engedményt is fűzött, amely csak árthatott Metód művének. Az egyik az, hogy Szventopulk székhelyére, Nyitrára a sváb Wichinget nevezte ki Metód szuffragáneos püspökévé. A másik, hogy Szventopulknak és udvartartásának megengedte, ha akarják, latinul hallgathatják a szentmisét. Wiching ezeket az engedményeket utóbb parancsként tüntette fel Metód pedig egyelőre nem cáfolhatta meg őt, mert a 881 március 23-án kelt „*Pastoralis sollicitudinis tuae*” kezdetű pápai levélből arra lehet következtetni, hogy Metód, mielőtt visszatért volna Morvaországba, a pápa kérésére Konstantinápolyba utazott, hogy Fociosszal az egyházi egység helyreállításáról tárgyaljon. Nem rajta múlt, hogy ezt a célt nem sikerült elérnie.

Ennek az utazásnak alkalmával történt az a találkozás, melyről a Metód-legenda 16. fejezete így számol be: „Megérkezve pedig a Duna tá-

Jékára, egy magyar király akarta őt látni. És bár egyesek mondták, hogy ezt nem élik túl kinszenvedések nélkül, ő elment hozzá. A király pedig, mint főpapot illik, tisztelettel, ünnepélyesen és örömmel fogadta. És beszélgetvén vele, ahogy ilyen méltóságú emberekkel illik beszélgetni, megölelvén, megcsókolván őt, és megajándékozván értékes ajándékokkal, elbocsátotta ezekkel a szavakkal: Tisztelendő Atyám, okvetlenül emlékezzél meg rólam szent imáidban.” (Idézi Györffy, *A magyarok elődeiről...*, 90. o.). Mesterkéltnek hat Grivec megjegyzése, hogy nyilván elírásról van szó, s ez a király csak Vastag Károly lehet, mert „pogány, műveletlen törzsfővel az ilyen beszélgetés elképzelhetetlen”. Hiszen, mint láttuk, az előmagyarság már a Kazár-birodalomban találkozhatott három egyisten hívő vallás híveivel és — mint éppen a Cirill-legenda idézett 8. fejezete mutatja — papjaival. Könnyen lehetséges, hogy a vezetők közül egyesek csatlakoztak is valamelyikhez a három vallás közül...

A Metód-legenda szerint Konstantinápolyból hazatérve Metód a magával hozott kódexek fordításán dolgozott. Tanítványaival együtt az őszö-vetséget — a Makkabeusok könyveinek kivételével — nyolc hónap alatt fordította le görögből szláv nyelvre. Ezenkívül a régebben lefordított bizánci görög polgári törvénykönyv mellé most a „nomokánont”, az egyházi törvények gyűjteményét is lefordította (kihagyva belőle 142 olyan kánont, amely nyugati körülmények között alkalmazhatatlannak látszott), valamint a görög egyházatyák homiliáit. Az egyik kódex — a XI. században horvát területen irt ún. Glagolita Clozianus — a görögből fordított homiliák között Metódnak eredeti szentbeszédét is tartalmazza. Ebben a keresztény házassági törvények komoly megtartását szorgalmazza. Közvetve látható ebből, mik voltak az újonnan megtértek nehézségei. A Metód-legenda egyik fejezete tudósít arról, hogy Szventopulk egyik tanácsosa a saját keresztanyjával élt, s mivel Metód figyelmeztetése ellenére sem voltak hajlandók ezzel felhagyni, az érsek kiközösítette őket. Valószínű, hogy Metódnak ez a következetes magatartása a házassági erkölcs kérdésében hozzájárult Szventopulk és udvara ellenszenvéhez személye és működése iránt. Vannak, akik a kölcsönös ellentét hangsúlyozásában odáig mennek, hogy a Metód-legenda célzásaira támaszkodva tudni vélik, hogy Metód mind Wichinget engedetlensége miatt, mind pedig fő támogatóját, Szventopulk fejedelmet kiközösítette.

Kozmász, a cseh középkor krónikása értesülése szerint Metód Borivoj cseh herceget is megkeresztelte. Lengyel történészek azt is szeretnék bizonyítani, hogy Metód és tanítványai Lengyelországban is működtek. De — mint Grivec megjegyzi — az erre vonatkozó történeti emlékek és bizonyítékok nagyon gyérek és kétes értékűek.

Metód halála után

Metód érsek utolsó napjairól az ószláv Metód-legenda így számol be: „Közeledni kezdett az idő, hogy a szenvedésektől megpihenjen és elnyerje sok fáradozásaiért a jutalmat. Megkérdezték őt: Tisztelendő Atya és Tanító, kit tartasz te tanítványaid közül méltónak arra, hogy utódod legyen a tanítóhivatalban? Ekkor egyik megbízható tanítványára, névszerint Gorazdra mutatott, s így szólt: Ő szabad fia országotoknak, nagyon jártas a latin könyvekben, igazhitű; ez legyen Isten akarata és a ti szeretetetek, akárcsak az enyém. Mikor Virágvasárnapon az emberek mind összegyűltek, elment a templomba, jöllehet ki volt merülve, megáldotta a császárt, a fejedelmet, és a népet. És azt mondta: Gyermekeim, virrasz-

szatok mellett a harmadik napig. Így is történt. A harmadik napnak hajnalán ezt mondta: Uram, kezeidbe ajánlom lelkemet (Lk. 23, 46). Így búcsúzott el papjai karjai között április hónap hatodik napján”, a Krisztus utáni 885. esztendőben. Tanítványai felravatalozták, latinul, görögül és szlávul végezték el érte a halotti zsolozsmát és székesegyházában temették el. Hogy ez a székesegyház hol volt, máig sem tudni. A népi hagyomány úgy tudja, hogy a morvaországi Staré Mesto közelében levő Velehrad volt Metód székhelye. Újabban 45 kilométerrel délebbre, a Hodonin melletti Mikulcice-n fedezték fel a IX. századbéli legnagyobb morvaországi bazilika maradványait.

Metód halála Wiching törekvéseit csak megkönnyítette. Belejátszott ebbe az is, hogy a tetterős VIII. János pápa 882-ben bekövetkezett halála után Róma zavarok és éhínség színhelye lett. Wichingnek sikerült V. István pápával (885—891) az elhunyt Metód missziós módszerét elítéltetni bár igaz, hogy a pápa levelében ezt kifejezetten ahhoz a feltételhez köti. „ha valóban úgy áll a dolog, ahogyan hallottuk”. Az ilyesmin azonban Wiching nagyvonalúan túltette magát és a vele küldött három pápai követet (az egyik püspök, a másik kettő pap) tekintélyét ügyesen használta ki Metód tanítványainak üldözésére. Elfogatta, bilincsbe verette, s mint az egyik Metód-tanítványnak, Bulgár Kelemennek óslávból görögre fordított legendájából következtethető, Nyitra várába vitette őket. Később a frank katonaság innen is elűzte őket az Alduna irányába. Így kerültek el a Bolgár Birodalomba, úgyhogy a későbbi bolgár történelmi hagyomány a bolgárok hét apostola között Cirill és Metód mellett a következő neveket sorolja fel: Naum, Gorazd, Szabbász, Angelár és Kelemen. Ők és tanítványaik azután két keresztény művelődési központot is alakítottak ki Bolgárországban: az egyiket Makedóniában, az Ochridai tó partján, a másikat az akkori bolgár fővárosban Preszlávban. 893—894-től az utóbbi helyen fejlesztették tovább a glagol írásjegyekből az ún. cirill betűket. Tekintve, hogy itt a missziós munkát már előttük is Bizánzból jött papok végezték, 870-től kezdve teljesen a konstantinápolyi pátriárka joghatósága alá kerültek, majd később vele együtt elszakadtak Rómától.

XXIII. János a két szentről

Így vallott kudarcot II. Adorján pápa és Konstantinék nagyvonalú elképzelése a Bizánctól független, Rómához hű, de nem frankoktól irányított keresztény szláv államalakulatról. Ami megmaradt belőle, az a szláv liturgia, kivételképen Cseh- és Morvaországban, rendszeresen a Balkánon (a horvát és dalmát latinszertartású katolikusok között is), majd onnan továbbterjedve Oroszországban. 1863-ban, amikor Cirill és Metód Morvaországba érkezésének 1000 éves évfordulója volt, sok rájuk vonatkozó hagyomány éledt újjá. 1880-ban XIII. Leó pápa *Grande munus* kezdetű körlevelével tiszteletüket a szláv népekről a világegyházra terjesztette ki, hogy patrónusai legyenek a keleti keresztényekkel való újraegyesülés művének. Érdekes itt megjegyezni, hogy az *Acta Sanctae Sedis* ugyanebben az évfolyamában valamivel odább időrendben közli azokat a dokumentumokat, „melyek a bolgárokra és szlávokra vonatkozó körlevelével kapcsolatosak”. Köztük két magyar vonatkozású is szerepel. Maga a körlevél pedig megemlíti, hogy a „szerémi egyházat... később I. Szent Istvánnak, Magyarország királyának vallásos igyekezete újította fel”.

Nagy jelentőségűnek kell tartanunk azt a megemlékezést, amelyet az idei 1100. évforduló alkalmából XXIII. János pápa rögzített meg *Magnifici-*

eventus kezdetű apostoli levelében. A levél ez év május 11-én kelt, 14-én tették közzé és valamennyi szláv nemzet püspökeihez szól. „Nagyszerű eseménynek többévszázados emlékezete esik az isteni gondviselés titokzatos terve folytán abba az időszakba — állapítja meg a pápa — amikor a II. vatikáni egyetemes zsinatot tartjuk... és úgy látszik, hogy ez utóbbival szorosan össze is függ.” Majd idézi XI. Pius pápának Csehszlovákia és Jugoszlávia püspökeihez 1927-ben intézett apostoli levelét: „Szent Cirill és Szent Metód, akikről elmondható, hogy Kelet szülöttei, Bizánc a hazájuk, nemzetük szerint görögök, de missziós küldetésük szerint rómaiak és apostoli működésük gyümölcsei folytán szlávok: mindenkinek mindene-
lettek, hogy mindenkit megnyerjenek a katolikus egyház egységének.” Szokott személyes modorában visszaemlékezik János pápa arra, hogy 1926-ban, mint akkori szófiai apostoli delegátus levélben üdvözölte a Szent Cirill és Metód-apostolság azévi velehradi kongresszusát. Ezt a szervezetet még az első világháború előtt alapította Slomsek lavanti püspök, 1918 után pedig főként Stojan Cirill olomouci (morvaországi) érsek karolta fel. A szervezet célkitűzése az elszakadt keleti testvérekkel való unió előmozdítása. „Azóta — hangoztatja János pápa — nemcsak a bolgárokat foglaljuk imáinkba, hanem Európa valamennyi szláv népét. És ez a mostani egyetemes zsinat vágya is, hiszen több az, ami bennünket velük összefűz, mint az, ami szétválaszt.” Ebben a levélben is kifejezte a pápa afölötti örömet, hogy a zsinatra az elszakadt keleti testvérek is küldtek megfigyelőket.

Az apostoli levél keltezése — május 11-e — sem véletlen. A keleti keresztényeknél használatos julíanuszi naptár szerint ez a nap Szent Cirill és Metód ünnepe. Persze, a Gergely-féle naptárban ennek május 24-e felel meg. Ezért is szerepelt ez a dátum az előljáróban említett Bolgár Kultúra kirakatába „a szláv írásbeliség és kultúra ünnepeként”. Mint láttuk, a szláv liturgia és az önálló szláv hierarchia legmakacsabb ellenzői annak idején a salzburgi érsek frank papjai voltak. Bizonyára az engesztelés szellemének a gesztusát kell látnunk abban, hogy ez év júliusában Salzburgban ószláv-szakértők nemzetközi kongresszusa volt, amelynek keretében a salzburgi dómban ószláv nyelvű liturgiát is celebráltak.

A szenvedés nagyon nagy, ha nem tudjuk, hogy mire jó. Boldog az, aki szenved és tudja, hogy mire jó.

Az életszentség nem abból áll, hogy a leprást szájon csókoljam s harcoljak a pogányok ellen, de abban, hogy maradjak ott, ahová állított az Isten: s a kötelességemet legmagasabb fokon teljesítem.

Uram, felajánlom minden nagy kívánságomat Neked, Uram, felajánlom Neked az eltűnő véletlenek s az elem táruk nagy kívánságait, szemtől-szemben Veled, aki vagy az Ok, Igazság és Szeretet, Uram, találjak lakást egyedül csak itt.

Ó boldog, aki másokért hordozza az életet, a halála olyan, mint mikor eljön az idő s a gyümölcs megéri, gondolata teremt és alkot, olyan ő, mint egy atya, aki szétosztja a lelke lényegét gyermekei között, olyan, mint egy megakott fa, mely gyümölcseit nem sajnálja senkitől sem.

Inkább legyek igaz ember, mint felsőbbrendű ember.

PAUL CLAUDEL GONDOLATAIBÓL.

A SZÉP SZERETÉSE

Varázslatos ereje van a szépnek: igézet jár vele. Mindenki rájött már erre, holott igazában nem is kellett rájönnie, mert régtől hozta magával tudatának gyermekkori mélységeiben a mesékkel. A mese az ember igazságkeresésének első állomása, a mesében pedig csak az igazi lehet jó, a jó viszont mindig szép is. A gonosznak leggonoszabb tette mindig az, hogy a jót rúttá varázsolja. Az ilyen varázslat erejét ugyanis nem oldhatja fel más, csak egy igazán szép és jó, aki a rút varázslat alatt is megéri az igazi jót, a szeretetreméltót. Csak a szép igézete képes legyőzni a gonosz varázslatot. Ilyenképpen tanultuk meg hát a mesékből, hogy az igaz, a jó és a szép kéz a kézben járnak, amint a hamis, a gonosz és a rút is egymáshoz vannak láncolva. Ezekről a gyermekkori képektől egy életen át sem tudunk igazában elszakadni: a szépnek igézete halhatatlanná lesz bennünk.

Igézet és varázslat nem különíthetők el mindig könnyen, mert talán észrevétlenül is átcsapnak egymásba. Az összetévesztés félelmében pedig gyanakvással lehet már nézni a széphez való vonzódásunkra is. Arany-
szájú Szent János szerint még az ószövetségi templomi zene is csak az emberi természet gyengeségének tett engedmény volt, a világi zene pedig Szent Ágoston nézésében csak a semmittevést és az érzéki szerelmet szolgálja. Számunkra eléggé idegenek e nézetek, de elgondolkoztatóak, hiszen mindketten nemcsak igen művelt elmék, hanem a kimondott és írott szónak mesterei, tehát a szépnek ápolói is voltak. Érdekes talány különben is, hogy a szentek között annyi volt már a művészi képességekkel megáldott ember, sőt sokan voltak közöttük, akik halhatatlan alkotásokkal gazdagították a szép birodalmát, és mégsem lettek hivatásszerűen művészek. Ugyanakkor viszont az egyházi év egész liturgiája egyetlen hatalmas hálaadó dicsőítés eljátszva és énekelve az Isten fenségének színe előtt, a templomi háttér pedig a képzőművészetek minden ágának hódolata.

Nem látszik könnyűnek az eligazodás magának a szépnek szerepe körül sem. Akkor pedig nem kétséges, hogy még bonyolultabb lesz a szép szeretésének kérdésére válaszolni. Ha a széppel karöltve tanultuk meg gyermekkorunkban az igaznak és jónak szeretését, de nagy lángelmék semmibe veszik, akkor a szép szeretése a gyermekesben való visszamaradottságnak tűnhet fel előttünk. Ha a szép valóban csak kísértés a könnyelműségre, akkor ördögi találmány. Ha viszont a templomban a szépség az Istenhez emel, akkor a szentség útjának támasza. Lehetséges csak úgy egyszerűen szeretni azt, aminek ennyi ellentmondó oldala van?

Szeretésnek nevezhető legáltalánosabban minden vonzó törekvés. Így mondjuk a galambról, hogy szereti a búzát. Szoros értelemben azonban már csak az olyan törekvést nevezzük szeretésnek, ami nem csupán a másik elérését és birtoklását célozza, hanem maga is odaadással táru-
l ki a szeretett tárgy felé. Ilyen szeretés igazában csak személyek között lehetséges, de bizonyos arányosság alapján szeretésnek mondhatjuk a személynek minden olyan vágyó törekvését, mely nem csupán a másik bírására, hanem ápolására is irányul, ami világosan kiolvasható mindig abból, hogy törekvése tárgyának fenntartása érdekében áldozatokra is képes. Így szeretheti valaki a kutyáját, az ékszerét és a munkáját, még

tökéletesebben pedig az igazat, a jót és a szépet. A szép szeretése tehát azt jelenti, hogy vágyódunk és törekszünk a szép bírására, de nem úgy, mint ahogy törjük magunkat a táplálékért, amit elfogyasztunk, hanem úgy akarjuk birtokolni, hogy a szép maga sértetlen maradjon, és megmaradása érdekében áldozatot hozni is képesek vagyunk. A szép szeretése legalább valami mértékben egyúttal a szépnek ápolását, a szépnek szolgálatát jelenti.

*

A szép szeretéséről és ápolásáról, ha nem is kifejezett fogalmazásban, eleve megvan már mindenkinek a saját véleménye, amelyet legtöbbször nem is valami éppen csak jobb híján adódott nézetnek, hanem határozott meggyőződésnek vehetünk. A különös eredetű meggyőződést a legáltalánosabban azzal szokás igazolni, hogy a szép megítélése izlés dolga, az izlés pedig minden tárgyi kényszertől független, tehát vitázni felesleges lenne róla. Egyiknek ez tetszik, a másiknak amaz, és ha igazukról vitázni kezdenek, a legjobb esetben is csak meddő szócsata lesz az egész.

A közismertségig elterjedt meghatározás szerint: „Szép az, ami fogalmi ismeret nélkül is szükségszerűen tetszés tárgya”, vagy amint még egyszerűbben hangzik: „Szép az, ami érdek nélkül tetszik”. A meghatározásból rögtön kitetszik, hogy a szép mégsem egyszerűen izlés kérdése, hanem magának a szép tárgynak sajátos jellemzője, mely minden haszonfelkínálás nélkül is lenyűgözően hat ránk. A szép tárgyat elég csak érzékelni, varázsában máris elpihenve gyönyörködünk, meleg érzésekkel eltelve, minden másról megfeledkezve elmerülünk benne. Így szívjuk magunkba a táj szépségét, így nézzük a művészi képet és így állunk meg a madárfütty hallatára. Hogy az utóbbinál maradjunk, elbűvölve hallgatjuk a madár dalát anélkül, hogy a füttyét zsebre akarnók tenni és hazavinni. Legfeljebb tán a madárkát, hogy majd ismét daloljon nekünk, de a dalát otthon sem lehet fiókba zárni. Hangszalagon rögzítve is csak akkor lesz megint a miénk, mikor újra felhangzik. Lehet birtokomban a madár, lehet raktáron tartott tulajdonom a hangszalag, de a madárdal szépségét csak akkor szívhatom magamba, ha felhangzik. Utána megint már csak az emlékezetemben őrizhetem tovább⁹ mint egykor volt valamit. Igazolt tehát minden, amit a meghatározás állított az érdek nélkül valóról, de még mindig könnyen úgy tetszehet, hogy a szép kérdésében mégiscsak az én egyéni tetszésem a döntő. Szép az, ami megnyeri tetszésemet. Lényegében ugyanígy félreérthető Szent Tamás meghatározása is, mely több változatban sem megy túl azon, hogy „Szép az, ami felfogva tetszik”. A tárgyi tulajdonság közelebbi meghatározása mind a kanti, mind a szent-tamási fogalmazásból hiányzik, és ez a hiány sok félreértésre adott alkalmat.

Az, ami tetszik, azért tetszik, mert valami tökéletességgel rendelkezik és pedig olyan fokban, hogy az messze meghaladja a fajra egyébként is jellemző tökéletességet, hiszen különben mindent szépnek kellene mondanunk, ami a neki természeténél fogva kijáró tökéletességgel rendelkezik, azaz nem hiányos. Már pedig nem mondunk minden hiánytalanságot egyúttal már szépnek is, hanem szépnek csak azt nevezzük, amiben a kimagasló tökéletesség szembeszökő. A tökéletesség felragyogása az, ami a szép megítélésében az első mozzanat. Ha a felkelő nap üdeségét árasztó fényében a nyíló rózsabimbó bontakozó szirmai között remegve csillog a harmatcsepp, elég egy pillantás, hogy a szépség lenyűgöző varázsa elömlőjk bennünk. Nem kell hosszasan töprengenünk, nem kell apróléko-

san vizsgálódnunk, hiszen pillanat alatt is világos, hogy a látvány gyönyörű. A felragyogó tökéletesség mellett ez az egyszerű és gyors megragadhatóság lesz még a szép lényeges alkotóeleme. Ez a megragadás értelmi művelet ugyan, de annyira pillanat alatt lezajló és átfogó, rendszerint még vele együtthangzó érzéssel is párosult, hogy minden indokolást és alátámasztást feleslegessé tesz, mert a megszületett bizonyosság magávalragadó és megfellebbezhetetlen. Ezért is gyönyörködtet el a jelenvaló nagyszerűség bírásában. A bírás teljességéhez pedig elég maga a pusztá felismerés, anélkül, hogy a tetsző tárgynak tulajdon szerint való bírását is igényelnénk.

A szép megragadásában elnyugvó törekvés tárgya, vagyis a megkívánható, a jó, maga a tárgynak a ragyogó tökéletességében való megismerése, aminek alapja a tárgy belső megismerhetősége, vagyis a tárgy létigazsága. Csak mivel ennyire egyszerre van adva a megismerhető és a megkívánható, az igaz és a jó, azért nyughatunk el mindjárt a szép felismerésében, holott minden más esetben a tökéletesség felismerése a megismert jó valós bírására való további törekvést eredményez. A szépnek megragadása és bírása egészen sajátos birtoklás. Amikor a napnyugta varázsában ezer felhőperem ezer színben játszik, és mégis ez az ezerszínű varázstól egyetlen lenyűgöző látvány, a ráfeledkezésben még mozdulni is elfelejtünk, de soha eszünkbe nem jutott még, hogy a napnyugta szépsége egyedül a miénk legyen, sőt inkább fokozza a gyönyörűségünket, ha egy társhoz így szólhatunk közben: „Nézd, milyen szép!” Az égbolt gazdag ragyogása mégis a miénk lett és bennünk marad örökre.

*

Esztéták elmélyült vizsgálódásai kutatják a szépben megnyilatkozó tökéletesség elengedhetetlen jegyeit és nevelnek a szépnek felismerésére. A szép szeretésének kérdése azonban nem esztétikai probléma, hanem elsősorban a szép szerethetőségét akarja tisztázni. Ez a feladat elkerülhetetlenül a lét tanulmányozása felé visz, mert a kérdést csak a szépnek a léttel való kapcsolata döntheti el.

Minden valónak alapvető tulajdonsága az egység. Amíg egy való nem egyetlen valami lenne, addig nem is egy való, hanem több valók lennének, tehát nem is mondhatnók egy valónak. Pest és Buda egy sereg peremvárossal és faluval együtt csak a települések sokasága lennének, de Budapest már egyetlen város. Az ilyen bonyolult összetettségéből adótt egység felismerése persze nem mindig egyszerű feladat. Ha valakit autón felhoztak egyszer Dunántúl felől Széphalomra, aztán másszor az Alföld felől Cinkotára, külön felvilágosítás nélkül aligha fogja tudni, hogy mindkét alkalommal egy és ugyanazon városban járt. A szépnek külön nagyszerűsége van abban, hogy a lét két külön tulajdonságát, a megismerhetőséget (igaz) és a megkívánhatóságot (jó) oly szoros egységbe fogja, hogy ez a megragadásában számunkra sem igényel még további magyarázatot.

A megismerhetőség az, amit a lét igazának mondunk és ami minden valónak jellemzője, mert még a hamisítvány is igazi hamisítvány. A hamis drágakő tévedésbe ejthet ugyan sokakat, de egy igazi ékszerésznek már fel kell ismernie, mert minden való csak igazi önmagát mutatja. Ez a megmutatás, a belső felismerhetőség az, amit a lét igazának mondunk.

Velejárója minden valónak az is, amit egyszerűen jónak nevezünk. Jó mindaz, ami megkívánható. (Amit nem egyszerűen jónak, hanem erkölcsi jónak hívunk, az persze más.) Ami belsőleg megkívánható, az jó.

Nem azt jelenti ez, hogy minden való kívánatos is, de igenis azt, hogy minden való alkalmas arra, hogy megkívánható legyen. Az esetleges valók sokszoros összetettsége mindig küzd ugyan valami hiánnyal, tökéletlenséggel, nemcsak jó órát ismerünk, hanem rosszat is, és ezért kissé idegenül hangzik, hogy minden való jó. Pedig ha valamit rossznak kell mondanunk, az nem a meglévő miatt rossz, hanem éppen azért, mert valami való hiányzik ott.

Ha már most egy valóban oly ragyogó a benne rejlő tökéletesség, hogy az egyszerre bevilágít, és a tökéletességének pusztá megismerése is már annyira kívánatos, hogy ebben a megismerési bírásban minden továbbbírányuló vágy nélkül el is nyugszunk, akkor az igaznak és a jónak e kivételesen pompázó egységét szépnak nevezzük. A szép az a ragyogó tökéletesség, amely alkalmas arra, hogy egyszerű megragadással gyönyörködtessen.

Érdekes, hogy bár a szép az igaznak és jónak felragyogó egysége, mégis az igaz és jó felismeréséhez képest a szépnak felismerése amazokénál is több nehézséget okoz. Közelebbi vizsgálódásnál ez a nehézség¹ érthetővé is válik. Az igaznak mindig a nyomára juthatunk a lassan boncolgató, vizsgálódó, következtető és ellenőrző értelemmel. Még ha valamit rögtön az első benyomásra szinte ösztönösen igaznak ismerünk is fel, ha az igazság számunkra fontos, utána fogunk járni, a szerzett ismereteket összegezni, a megfeleléseket gondosan lemérni és végső fokon csak a bizonyító érvek erejében mondjuk ki a döntő szót: ez valóban igaz. Ugyanígy vagyunk a jóval is. Ha a jónak kérdésében csak a megérzéseinkre építünk, könnyen és sokszor csalódhatunk. Megint csak a körültekintés, vizsgálódás és mérlegelés igazít el, ez viszont határozott döntéshez segíthet: akarom, mert jó. A szükséges vizsgálódásokra és mérlegelésekre az esetek nagyobb részében módunk is van, meg fontos is nekünk, hogy a több-kevesebb fáradságot igénylő utat végigjárjuk. Nem mindegy, hogy valóban azt vásároltuk-e, amit gondoltunk, avagy csak hamisítványt. Nem közömbös, hogy azt láttuk-e kívánatosnak, ami valóban jó, avagy pedig rejtett hibákkal teli árut vittünk-e haza magunkkal. Kétszeresen is másképpen vagyunk azonban a szép kérdésével.

A szép a legtöbb ember számára nem létfontosságú, hiszen a szép csak gyönyörködtet. Következésképpen nem is szorít bennünket semmi arra, hogy ugyanolyan fontosságot tulajdonítsunk annak, hogy valami szép-e, mint annak, hogy igaz és jó-e. A szép kérdése már eleve háttérbe szorul. De idegenül áll a szép az igaz és jó mellett a felismerhetőség módjában is, mert a szép megragadással gyönyörködtet. Soha semmi elemző boncolgatás nem fog bennünket meggyőzni arról, hogy valami szép, ha egyszer a tárgy önmagában nem gyönyörködtet. Ennyiben igaz is a szállóige, hogy az izlésekről ne vitázzunk. Más kérdés azonban, hogy vajon arról se lehet-e vitázni, hogy a különböző izlések teljességgel egyenjogúak-e. Hiszen nyilvánvalóan kevesebb kell ahhoz, hogy valakit megragadjon egy népdal szépsége, mint ahhoz, hogy valaki odaadón elmerüljön Bartók vagy Schönberg muzsikájában. Azt sem várhatjuk senkitől, hogy Picassot értékelje, ha neki a legtöbbet mond a fénykép után festett arckép. Azt azonban természetesnek fogjuk találni, hogy többet fog fel a lovak szépségéről az, aki ért is a lovakhoz, jobban elgyönyörködik egy gépben az, aki szakértelemmel nézi, a zene gazdagságából is többet fog fel a zeneértő, a képekből is a műértő, a kvantummechanika szépségeit pedig csak egy tudós elme veheti észre. Nem is lehet ez másképpen, hiszen hogyan fedezhetné fel az ember a tökéletesség ragyogását

abban, amit egyáltalában nem lát. Míg az igaz és jó (legalább azon a fokon, amelyen ki-ki találkozhat vele) minden ember számára egyértelműen eldönthető, a szép kérdése (éppen azért, mert ki-ki a maga fokát meghaladóan is szembe találja magát vele) az egyéni különbségek küzdőterén csak eldöntetlen maradhat.

Így történhetett, hogy a legtöbbek világában az igaz és a jó mellől, mint tárgyi érték, kiesett a szép. Néha hosszú időn át még azt is feledték, hogy a szép felismerésére legalább talán nevelni lehetne. Még azok az iskolai tárgyak is, amelyek egyenesen felkínálkoztak e célra, a szép szempontjából kihasználatlanul maradtak: az irodalom tanítása gondolatok és gondolatmenetek ismertetésére, a kézimunka, rajz, festészet és ének pedig a gyakorlati felhasználhatóságra irányult. Sok nemes elmének kellett síránoznia a szépérzék teljes pusztulásán, míg évszázadok múltán a szép valamiképpen mégis újra szerephez jutott az iskolai nevelésben.

Miközben a nevelés alig foglalkozott a széppel, bölcséleti tanítások nyomán egyre szaporodtak a szépről vallott közkeletű kijelentések, és egyre sokasodtak a szép keretén belül gondosan elkülönített válfajok. Szakemberek számára egyre több világosságot jelentett ugyan ez, de a nagy általánosságot tekintve, csak a homály lett mindig áthatolhatatlannabb. Szent Tamás még csak a szépről írt, Kant már külön a szépről és a fenségről. Világos vetülete volt ez a korszellem fordulatának, mely felázadt a „fenségek” ellen. Rousseau szava, hogy „gyűlölöm a nagyot, mert uralkodik a többen”, annyira eleven Kantnál, hogy nem győzi eléggé szorosan megvonni a fenséges korlátait, hogy eléggé elhatárolja azt a szörnyetegestől és a nevetségestől. Elkerülhetetlenül jönnie kellett hát a kicsi megbecsülésének kiemelésére a kedves vagy bájos megkülönböztetésének is. Ilyenformán aztán könnyű volt már a fenségestől mint kényelmetlentől elfordulni, a bájost pedig, mint ami a legkevesebbre kötelez, az egyedül szépnek kikiáltani. A szépnek szemlélete elszakadt a lét törvényeitől és az emberi önkény játékszerévé lett.

A szép szemléletének fellazulása nem a szépnek a talaján indult meg, hanem a maguk helyén egyszerű eszméknek nem egészen szerencsés átültetésével indult el. A ma oly sokféle megnyilatkozó törekvés a szép helyes nézésének kialakítására ismét a szép törvényeinek feltárásával igyekszik lehetővé tenni, hogy szemlélési módunk megint előítéletmentessé váljék, és ha a széppel találkozik, annak pusztta látása vagy hallása egyúttal már a szép megragadását is jelentse. Albert Einsteinról beszélük, hogy neki sikerült egy a zenével szemben teljes közönnyel lévő újságíróval egyetlen este folyamán Bach muzsikájának átélésére rávezetni. Aki pedig egyszer felnőtt a valóban szépnek a megragadásához, az nem tud elzárkózni többé a szépnek szeretése elől sem.

Tudjuk már, hogy a szép szeretése azt jelenti, hogy vágyunk és törekszünk a szép bírására, ami annak gyönyörködtető megragadását jelenti anélkül, hogy a nép maga sérelmet szenvedne, sőt épségének megőrzésére még áldozatokra is képesek vagyunk. Tudjuk azt is, hogy a szép csak azért nem egyetemes léttulajdonság, mert az igaznak és a jónak nem akármilyen fokát, hanem éppen a felragyogását jelenti. Természetes tehát, hogy a szép szeretése egyértelmű a lét tökéletességéhez való ragaszkodással. A lét mélységeinek feltárulkozásához nem is közelíthetünk a szép szeretése nélkül. De ha magunk is odaadón közelítünk hozzá, bennünk is kiteljesedik a lét gazdagsága. Minden szeretésben van valami kölcsönösség, és aki a szépet szereti, keresi, óvja és ápolja, az a széptől való áthatódottságban maga is mindig szépül. Ami áthat, az alakít is. Aki

magába szívja a lét ragyogó tökéletességét, maga is nagyszerűbbé válik, igazabbá, nemesebbé, szebbé. Nem igazi a szép szeretése, ha nem ezek a gyümölcsei. A régi görögöknek szinte feledésbe menő szava a szép és jó ember eszményéről mindig eleven valóság marad ott, ahol a szép szeretésével a lét mélységeit keresik.

Hogy a lét mélységeibe való elmerülés mennyire szorosan összefügg a szép szeretésével, világosan mutatja az is, hogy a vallásosnak keretén belül már nincs is lehetőség a széptől való elszakadásra. Szigorú remetek elmentek minden elől, ami embernek a földön kedves lehet, de a széptől akkor sem szakadhattak el. Mikor az erdős oldalakban a természet éven át folyton váltó pompája vette őket körül, sőt a sivatag kopárságában is, mikor az arra tévedt madár röptének szépsége elől már későn hunyták be szemüket és mikor az árvaságra nyíló virágszálat megpillantották, gyönyörűséget kellett érezniök, mert lelkükben hordták az őszövétség bölcsének szavát: „A teremtmények szépsége azok teremtményét ismerteti meg.” Maga az áhítatba merült ember is szép látvány. Nincsen áhítat a kifejeződés szépsége nélkül. Az istentiszteleti szertartások és a szent helyek ékessége szükségszerűen megmutatják az istenességnek a szép szeretésével való eljegyzettségét. Primitív és fejlett kulturák emlékei az emberiség őskorától kezdve ennek az eljegyzettségnek tényleges tanúságtevői.

Ha voltak nemes emberi törekvések, melyek a széppel szemben nehézségeket támasztottak, ha a szépnek ápolását néha még az istentiszteletnél is csak az éppen elkerülhetetlenre korlátozták, ha kiváló emberek, bölcsek és szentek, szinte menekültek minden elől, ami szép, feltehető, hogy e jelenségek nem magával a széppel való szakítást akarták kifejezésre juttatni, hanem azokat a veszélyeket, amelyek a szépnek sajátos területén ugyan kívül állnak, de vagy szorosan a széphez tapadnak, vagy legalábbis a széphez társulva lesznek igazán megejtőek.

*

A széppel együtt jelentkező veszedelmet, ami annyszor okozott már riadalmat és valószínűleg még többször okozott már végzetes károkat, a szép démonológiájának szokták nevezni. A szépben jelentkező, nem a széppel járó, de a széphez társuló démoni vonás nem a jámbor emberek rémlátása vagy az aszkéták fanyar szigorának örömet öltő félelme csupán, ahogyan Remete Szent Antal megkísértésében már annyszor megfestették, hanem a szép körül oly tétován mozgó ember gyaroltságának szinte elkerülhetetlen velejárója, amit őszinte szívvel talán senki nem merne tagadásba venni.

A szép démonológiájához tartozik elsősorban a szépnek az emberi viszonylatban az érzékihez való kötöttsége, sok-sok embernek az érzéki-ben való elakadása és végül a szépnek mint egyetlen, egyedülálló és semmi mástól nem függőnek önelégültsége. Tágabb értelemben azonban ide kell számítanunk mindazokat a törekvéseket, amelyek a szép megtapasztalásának élményét a lét élményétől elszakítják.

A szép nem az érzékek dolga ugyan, mert akkor az állatoknak is lenne művészetük, de mégis a szép felismerése az emberben is annyira az érzékekhez kötött, hogy nélkülük még csak a szép fogalmához sem juthatnánk el, amint semmi más fogalmunk sem lehetséges az érzékszervek segítsége nélkül. A természet szépsége az érzékeinken át ragad meg bennünket, és a művészi szép is csak ugyanezen az úton hat. A legelvonatkoztatottabb művészet sem mondhat le arról, hogy érzékelhető legyen.

Ugyanakkor azonban a szép nem egyszerűen az érzékek kellemes izgatósa vagy elnyugtatója, hanem annyira szellemi valóság, hogy az emberi létfok alatt egészen ismeretlen, az emberi tudattal alkotott szépben, a művészből pedig már nem is az ábrázolt tárgy érzéki benyomásainak a rögzítése a fontos, hanem a tárgyban megnyilatkozó szellemi tartalom feltárása, amint az az irodalomból és zenéből különösen is kitűnik. Mégis az érzékek közelsége és maga a pusztán inger, aminek az a feladata, hogy szellemi tartalmat és eszményt hozzon közel hozzánk, annyira eluralkodóvá válhat, hogy éppen takarni fogja előlünk azt, amit közel kellett volna hoznia. Talán ebben az összefüggésben válik érthetővé az egyébként paradoxul ható mondas, hogy „csak ha már érzéketlenekké váltunk a szépségükkel szemben, akkor nyilatkoztatják ki nekünk lényegüket a nagy műalkotások”. Mert a műalkotások értéke a szépségükben van ugyan, de lángelméjű szerzőik mondanivalóikat közölték általuk, és a mondanivaló ragyogó tökéletessége bennük az, ami a közlés tökéletességében is felragyog. Amíg csak a közlés szépsége tart bennünket fogva, zárt titok még előttünk az alkotás lényege. Ha pedig már a műalkotások is ilyen félreérthetőséggel terheltek, mekkora veszedelmet hordoznak magukban azok a szépségek, amelyeknek külső, közvetlenül érzékelhető szépsége mögött kifejezetten rossz rejtőzik. Azt pedig csak éppen futólagosan említjük, hogy hányszor vált üzletszerűvé a szépnek érzékies elferdítése és kuszorázása.

A lét igazától és jóságától elszakított, a lét egyetemes jellemzőiből kitépott szép már csak az öltözék szépsége és nem magáé a tárgyé. A l'art pour l'art sokat idézett szólamának van igazi értelme is azzal, hogy a szép nem egyszerűen értékiszolgáló, amelynek végső értelme csak az ábrázolt érték, hanem a szép maga is érték és pedig a legfelsőbb értékek egyike. Ugyanakkor azonban az sem kétséges, hogy nem is függetleníthetjük a szép szolgálatát az igaztól és jótól, hiszen ha a szép a lét tökéletességének felragyogása, akkor eleve csonka az a szépség, melyből akár az igaz, akár a jó hiányzik. A dolgok tökéletességeiből és tökéletlenségeiből való szövédeése lehetővé teszi ugyan, hogy a részleges szép csak részleges igaz és részleges jó ragyogása legyen, de akkor tudjuk már azt is, hogy ebben az esetben csak a megfelelő részleg mondható szépségnek, és ez a részleg rendszerint a megjelenítő forma, de nem egyúttal az egész ábrázolt való. Nincsenek szép bűnök és szép hazugságok, ha szép köntösbe is öltöztetik őket.

Történelmileg kialakult képletek a múzeumi képtárak és szoborgyűjtemények. Kialakulásuk a múlt műve, tehát egyszerűen csak tudomásul szolgálhatnak. Örömmel kell vennünk azonban minden olyan törekvést, mely műalkotásokat lehetőleg nagyforgalmú középületekben helyez el és így a szépet nem tömegesen raktározza, hanem a dinamikusan bontakozó lét áramlásában láttatja.

*

Bizonyos, hogy nem kevesen voltak már, akik szinte merev határozottsággal fordultak el mindentől, ami a szép mezében jelentkezett. Valójában nem a szépet vetették meg, hanem a mögötte érzett romboló erő elől akartak menekülni. A hívó ember számára azonban mindig lehetetlen volt, hogy ne szeresse a szépséget, aminek teljessége az ő szemében maga az Isten. Pusztán a velejáró veszedelem miatt nem fordulhatunk el magától a széptől, amint a velük társuló képmutatás miatt nem fordulhatunk el az igaz és jó szeretésétől sem. Ha a szép szerintünk az Istenben gyökerezik, a szépet az Istennel együtt szeretnünk kell.

A zsoltáros szava után Szent Ferenc is elénekelte Isten dicsőítését a teremtet világ szépségeivel a Naphimnuszban, mert ő maga is olyan ember volt, aki a legvégső szegénységgel jegyezte el magát, de arról mégsem mondott le soha, hogy virágok nyílnának körülötte. Sok évszázaddal utána Lucie Christine egyik naplójegyzete asszonyi közvetlenséggel tárja fel előttünk, hogyan jutott el ő a szép szeretésétől Istenig: „Minden szép szenvedélyesen lelkesített... mikor először láttam meg a tengert és a tengerpartot, sírnom kellett... A zene valóságos szenvedélyem volt... és soha nem fáradtam bele a festők alkotásainak csodálatába... Ha nem szomjaztam volna annyira igazán a szépre, talán be is értem volna ezekkel... Aztán megnyíltak szemeim, és minden másnál jobban kezdtem örülni, Istenem, a te szépségednek a szent dolgokban... Amit eddig megcsodáltam, továbbra is mind éppen olyan szépnek találtam, és mégsem tudtam nekik ugyanúgy örülni... A tengert néztem még és a partot, de már csak Istent láttam.”

5 ÖRE

Írta Birkás Endre

Azzal a gyerekkocsival kezdődött. Mert addig egészen jól megvoltak ott Nyvikben. Magyar szemmel olyan se-falu-se-város volt az a Nyvik. Tiszta, mindenféle színűre festett házai ápoltak, a legtöbbje emeletes. Unalmas hely igaz, de végre volt rendes lakásuk. Hisz erről volt szó. Tulajdonképpen ezért is jöttek ki ide Svédországba, csak ezért. Mert nem szenvedhették már azt a társbérletet ott a Rottenbiller utcában. Azt nagyon megelégtették... Nem, sehogyse sikerült rendes lakást találniuk. Mióta egybekeltek, már a negyedikben laktak. Főbérletre meg nem nagyon akart gyűlni a pénz. Pedig kerestek mind a ketten.

Azoknak az októbertvégi napoknak az egyik délutánján történt. Amikor a férfi hazament a szerviszből, ahol csak lötyögtek tétlenül egész nap, hisz az Üllői út környékén meg máshol is a városban folyt a csetepaté, Ilust, a feleségét bögve találta otthon a rekamién. Ahogy sirt ott, egyre csak azt hajtogatta, hogy ő nem bírja tovább, menjenek innen már...

— Csinálj valamit Rudi, mert én megfojtom egyszer azt a dög Hortobágyinét.

Aztán elzokogta, hogy amikor a gyerekük piszkosan feljött a közeli térről, s meg akarta mosdatni, kiderült, hogy a társbérlőnőjük, az az elvált asszony ül a kádban, nem mehet be a fürdőszobába.

— Képes rá ilyen időkben, amikor az utcákon harcok dűlnak, délután négy óraker a fürdőkádban tehenkedni! Hiába blokkoltat reggelenként abban a szövethkezetben, tudom én mifele nő ez... Múltkor is...

A férfi elgondolkozva hallgatta... „harcok dűlnak” — visszhangzott fülébe. Ilus tisztviselőnő, bérszámfejtő egy könyvkiadónál, sokat is olvas, de ilyesmiket azért nem szokott mondani, hogy „dűlnak a harcok”. Na-
gyon oda lehet szegény.

— Megmoshattad volna a kezét a konyhában is — mondta halkan, csitítólág.

— A kezét! — Az asszonyt újra rázni kezdte a zokogás. — Az arca, a térde, mindene koszos volt! Köszönöm a tanácsodat... Hát persze, hogy aztán ott mostam meg — tette hozzá már egy kicsit nyugodtabban.

- Most hol van?
- Visszament a térre...

Ő ott nőtt fel a Marcibányi téren — járt a férfi fejében. Apja házmester volt. Az jó vidék volt, nem úgy mint erre felé. Hiába mennek ki hármasban vasárnaponként a budai hegyekre, a gyerek nap mint nap azon a szűk, zsúfolt kis téren rugdalja a labdát. Ilus meg éjjel-nappal veszekszik a társbérlnőjükkal. El kell menniük innen, el...

Úgy döntöttek, hogy a gyerek nélkül kelnek útra. Elég biztonságosnak látszott az út, de azért kisgyerekekkel nem mertek vállalkozni rá. Kivitték Erzsébetre az asszony anyjához. Ő ott élt szép kis házban, sajátjában. Két nőtlen fiával. Jó helye lesz ott. Valahogy aztán csak kikerül szüleihez. Valahogy...

Meg se mondták a kis hat éves, elálló fülű Gyurikának, hová készülnek. Úgy vettek búcsút tőle, mint ahogy nyaranként szoktak, amikor néhány napra kivitték nagyanyjához.

Ilus hazafelé a villamoson sírt egy kicsit, de aztán megvigasztalódott. Holnap mennek, nem látja többé Hortobágyinét...

... Már egy éve éltek Nyvikben. Hát kitűnő volt itt. Persze kis hely. De volt két szép szobájuk, konyhával meg egyébbel, ami kell. A bútort a nyvikiek adták össze jó szívvel. Igazán nem lehetett panaszkodni. Igen, az élet elég egyhangú itt Nyvikben. Ők mindketten Budapesten nőttek fel. Falun, vidéken sohasem éltek. Mindketten szerettek ott Pesten beülni valahová egy pohár sörre, egy duplára, vagy hazavinni egy liter bort, s otthon a rádió mellett elszopogatni azt a pecsenye fehért vagy kadart. Felejteti Hortobágyinét, a férfilátogatóit, a veszekedéseket a konyhában, meg a fürdőszobában. Igaz, a bútorral kaptak a svédektől rádiót is, meg sör is akadt a nyvik boltban. De ez azért más volt.

Megelőzően Stockholmban töltöttek pár hónapot. Albérletben laktak, mert a főbérleti lakásnak itt is nagy ára volt. Arról egyelőre nem is álmodhattak. Amikor jött az az ember a gyárban, ahol Rudi segéd munkásként dolgozott, hogy nem is messze Stockholmtól keresnek egy műszerészt, végre szakmájában dolgozhat, rendes lakáshoz is jutnak, nem sokat gondolkodtak, ismét útra keltek. Szép volt Stockholmban, a férfi elég jól keresett, de hát ahol laktak, ott megint csak idegen emberekhez kellett alkalmazkodniuk. S azok aztán igazán idegenek voltak! Saját otthon, saját szakma — nagy volt ennek a vonzóereje.

Amikor megérkeztek Nyvikbe, Ilus már ötödik hónapban volt. Második gyerekük már itt születik, pár év múlva jobban beszél majd svédül, mint ők. A kis Gyuri meg még mindig ott van Erzsébeten nagyanyjánál. Azzal mi lesz? Az öregasszony betegeskedik... „a kis árvátok” — ír leveleiben kisfiukról.

A nyolcadik hónap vége felé, egy este felkereste őket Svenssonné, Rudi főnökének a felesége. Jól megtermett, erős, nagy kezű nő volt. Arca rántalan, pedig nagy gyerekei voltak már, de szigorú tekintetű. Egy nagy csomagot hozott. Amikor kibontotta, pelenkák, meg egyéb sok hasznos, remek dolog került ki belőle. Csupa olyasmi, amire az újszülöttnak majd szüksége lesz. Megannyi új holmi, boltból való. A magyar házaspár meglehetősen nézte az asszonyt. Igazán, ezek a svédek...

— Erre legalább ne legyen gondjuk... Majd holnap küldök egy gyerekocsit is — búcsúzott tőlük nemsokára Svenssonné.

Unokájával küldte másnap, egy hirtelenszöke, nyolc év körüli kislánnyal. Betolta az előszobába, aztán futott is el, mintha félt volna ezektől az idegenektől.

Ilus és a férje nézte az ajándékot. Hát az nem volt bizony új. De nem is az volt a baj. Hanem a régimódi formája. Magas fala, meg nagy kerekai azokkal a kerékpárküllőkkel. Ilyet Magyarországon már évtizedek óta nem gyártottak. Még az Ecséri úton se kellett volna senkinek.

Rudi óvatosan meglökte, aztán tologatta ide-oda a lakásban.

— Remekül rugózik — mondta. — Angliában még ilyenek vannak. Multkor láttam egy képeslapban. Valami királyi porontyot sétáltattak benne.

— Borzalmas — fakadt ki Ilus, szinte gyűlölettel.

Egy darabig vitatkoztak ezen, de a férfi végül is a hét végén — szombaton nem dolgozott — beutazott Stockholmba, s vett egy gyerekocsit. Afféle alacsony építésűt, úgynevezett sportocsit. Ilyenben vitték ki az utcára annak idején a kis Gyurit is ott a Ráday utcában. Akkoriban ott laktak. „Miért is hagyták Magyarországon a fiukat? Mikor látják megint?”

Este érkezett, senki se látta, ahogy a becsomagolt gyerekocsival a hóna alatt a vasútállomásra hazabaktattott.

Ilus, amikor meglátta az új ocsit, boldogan borult férje nyakába. Mert Rudi nem árulta el, hogy miért utazik Stockholmba. Meglepetésnek szánta a gyerekocsit. Hozott két üveg egri bikavért is. Felfedezte egy üzletben.

Ültek a bor mellett, ízlett nekik, boldogan kortyolgatták, s közben nézték a nikkelezett kerekű szép új gyerekocsit.

— Ne haragudj, de ez azért mégis csak más — mondta az asszony, s csillogott a szeme már a bortól.

— Persze — felelte a férje s töltött a poharakba.

Az asszony Stockholmban szült. Amikor férje kíséretében hazajött a kicsivel, Svenssonné félóra múlva már náluk volt.

— Hisz nincs itt senkijük... — mondta a svéd asszony, amikor belépett a lakásba, s vette is már le a kabátját.

Aztán pár napig minden nap eljött. Elmosogatott a konyhában, segített Ilusnak a csecsemőt fürösztelni, kitakarított a lakásban...

Egy napos, de még hűvös ápriliségi vasárnap vitték ki először a kicsit kocsikázni. A földeken hófoltok fehérlettek, itt még késett a tavasz. A házaspár szorongva ment a koci után, de nem szóltak arról, ami a szívüket nyomta.

A véletlen úgy hozta, hogy a templom mögötti téren összeakadtak Svenssonnéval. Éppen kiszállt autójukból férje mellől, jött feléjük. Aztán megállt, üdvözölte Rudiékat, majd nézte mosolyogva a gyereket és a kocsit.

— Milyen szép kis gyerek... s a koci is — állapította meg él nélkül, nyugodt hangon, s közben elgondolkozva nézte a magyar férfit és asszonyt. Nem, igazán nem akarta bántani őket. Nem kellett nekik az ő kocsija. Mindegy, végül is megdolgozott az áráért a férfi.

Hirtelen felhő takarta el a napot, szél támadt. Svenssonné arcán árnyak futottak át. „Most már gyerekük is van itt, arról is kell gondos-

kodniuk. Szegények.” Sajnálta őket. Persze azt a 40—50 koronát, amibe a kocsi kerülhetett, okosabbra is költhették volna. Az asszony ül nap-hosszat otthon, Alig látják az utcán. Nagyon unatkozhat. Jó is talán, hogy gyereke született. Lesz legalább valami, ami elfoglalja.

— Hát igazán szépen fejlődik a kicsi — búcsúzott aztán Svenssonné.
— *Adjó, adjó...*

Svensson nézte őket az autóból, Most, hogy felesége elvált a magyaroktól, odaintett nekik kezével.

Már messze jártak, amikor Rudi kibökte:

— Ezt megúsztuk!

— Reméljük — felelte halkán a felesége. Hirtelen elszomorodott. Nézte gyerekeit a kocsiiban, de a másik járt a fejében. Gyurika ott Erzsébeten...

... Tehát így kezdődött. Ami ezután következett, tulajdonképpen nem is lepte meg a műszerészt. De később, ha eszébe jutott az a história az öt öréssel, úgy érezte, hogy a gyerekkocsi és az öt örés úgy között végül is nem volt semmi összefüggés. Svensson meg a felesége segíteni akart rajtuk. Talán az öt örével is. Hogy megtanulják jobban becsülni a pénzt. Igazán írhattak volna nekik, amikor elkerültek Nyvikból. Ennyit megérdemeltek volna.

Nem is rögtön azután a vasárnapi találkozás után történt, talán két héttel később. Ott a műhelyben megtanulta már Rudi, hogy egy bizonyos csavart legügyesebben az öt örés pénzdarabkával lehet meghúzni. Öt öre valamivel többet ér, mint Magyarországon öt fillér, de ott se sok pénz.

Egy írógéppel bajlódott, öt örést keresgélt a zsebében, de nem talált. Kért a főnökétől. Svensson odaadta neki a pénzt. A magyar meghúzta a csavart, aztán utána szórakozottan zsebre vágta az öt örést. Dolgozott tovább.

A munkiadó vége felé a főnök megjegyezte:

— Van egy eladó Chevrolet — mondta, miközben egy pénztárgéppel vesződött. — Elég jutányos áron kínálják... Megvehetnék... Majd lassacskán kifizetik. Én elintézem a bankkölcsönt, arra ne legyen gondjuk.

Rudi bólogatott.

— Köszönöm szépen, hogy szólt... Majd megbeszélem a feleségemmel.

Már mosakodtak. Előbb Svensson, aztán a magyar segédje. A főnök a kulccsal indult az ajtó felé, onnan szólt vissza:

— Az öt örést... legyen szíves.

Rudi keresgélni kezdte a zsebében. Munkaköpenyében maradhatott. Ment vissza a műhely hátsó részébe, ahol a köpenye lógott. Aztán jött is már vissza a pénzzel a kezében, s odaadta Svenssonnak.

— *Tack* — köszönte meg a nyakigláb öreg svéd, aztán elváltak.

Amikor pár nap múlva megismétlődött a jelenet, Rudi sokáig nem találta az öt örést. Bizonyára letette valahová. Egy ilyen vacak kis pénzdarab, fene tudja, hová kerülhetett. De végül megtalálta. Eltartott majdnem tíz percig a keresgélés. Svensson állt hajlott háttal az ajtóban. Türelmesen megvárta, míg visszakapta a pénzt.

Rudi hazafelé vett egy üveg konyakot. Bort nem árultak itt. Mikor fizetett, kért a pénztárosnőtől egy koronáért öt öréseket. Hogy mindig legyen most már nála.

Ilus nézte az üveget, amikor a férje letette az asztalra.

— Mi szállt meg? — kérdezte.

— Tudod, múltkor túlóráztam, azt fizette ki ma Svensson — hazudta Rudi, s megzörgette zsebében az öt öreket. — Talált pénz.

Kinyitotta az üveget, töltött. Az asszony nézte férjét, aki mohón nyúlt pohara után, s egy hajtásra kiitta, s aztán újra megtöltötte.

— Valami baj van? — kérdezte Ilus nyugtalanul. „Ez a konyak is? Miért vette?”

A vacsora befejeztével az asszony elment megszoptatni gyermekét. Utána ivott még egy fél pohárnyi konyakot, de aztán lefeküdt. A szoptatás kimerítette, aludni kellett. Rudi egyedül fogyasztotta el, ami még az üvegben maradt.

Másnap reggel alaposan letussolta magát meleg vízzel, s így aztán a sok konyak ellenére is elég frissen állított be a műhelybe. De az előző este benyakalt szesz azért még mozgott benne.

Úgy dél felé történt. Nem is volt szüksége rá, meg ott volt a zsebében a sok ötörös, de nem tudta megállni, odaszólt főnökének:

— Svensson úr, legyen szíves adjon egy ötörést!

A svéd lassú mozdulattal nyúlt egy dobozhoz, s odaadta segédjének a kis pénzdarabot.

— Beszéltem feleségemmel — füllentette Rudi kis idő múlva, — nem veszünk egyelőre kocsit.

— Jassa! — hümmögte maga elé Svensson. — Hát ahogy gondolják. S aztán végezték csendben munkájukat.

A válságos pillanatot megint elérkezett. Zártak, Svensson kérte vissza az ötörösét. Rudi meg ment, hogy megkeresse. De ezúttal nem találta. Ahogy járt ide-oda a műhelyben, zsebében vadul markolászta a halomnyi ötörést, amit tegnap ott a boltban váltottak neki. De Svenssonét nem találta, pedig látszólag ugyancsak serénykedett, hogy előkerítse. De hát a valóság az volt, hogy nem is akarta megtalálni.

— Na jöjjön már, hagyja — szólt végül Svensson az ajtóból, s nézte merev arccal a műhely műburkolatú padlóját. — Nem lényeges — tette hozzá fáradtan, majdnem keserűen, s zárta már be a műhely ajtaját. Aztán odaszólt segédjének, mielőtt elbúcsúztak: — Tudja, jó szakember maga, Rudi... igazán nem panaszkodhatom a munkájára. De... valahogy furcsa népek maguk magyarok...

A magyar műszerész elgondolkozva ment Nyvik utcáján. Anyósának vajon mit vegyenek? Meg Gyurinak? Milyen nagy lehet már az a fiú!

A felesége a ház előtt várt rá a gyerekekkel.

Ahogy tölték ott az utcán maguk előtt a gyerekkocsit, Rudi egy kis idő múlva megszólalt:

— Holnap bemegyek Stockholmba.

— Már megint? — kérdezte rosszkedvűen az asszony. Eleget van ügyis egyedül — járt a fejében. Senki, akivel szót válthatna. Mikor tanul meg svédül, mikor? Talán majd a fiától, ha megnő. De, mikor lesz az! Ül órákon át a televíziójuk előtt, mert az is volt már nekik, de a szóból alig ért valamit. Régebben ő is bejárt férjével Stockholmba, de amióta megvan a gyerek, nem mehet vele.

— Be kell utaznom — mondta a férfi s nézte a gyerekkocsiban a szürke eget bámuló csecsemőt, aki itt született Svédországban, s akiből bizonyára igazi svéd lett volna. — Elmegyek a követségre — folytatta Rudi halkan. — Hazamegyünk.

Ilus hirtelen nekiiramodott a kocsival, mintha nem akarta volna, hogy férje lássa a nagyon tiszta, frissen öntözött nyviki főutca járdájára hulló boldog könnyeit.

Mire e sorok napvilágot látnak, már megnyitotta VI. Pál pápa a II. Vatikáni Zsinat második ülésszakát, elhangzott irányvonalakat tükröző beszéde, a zsinati atyák pedig már vagy tizedik napja tanácskoznak a Szent Péter kupolája alatt. Az az időbeli eltolódás tehát, amely a cikkek nyomdába adása és megjelenése között szükségszerűen fennforog a folyóiratoknál, érthető módon többrendbeli nehézség elé állít engem is, amikor az eddig érkezett híreket, feltevéseket és vélekedéseket rostálva érzékeltetni szeretném azokat a várakozásokat, amelyekkel elsősorban katolikus részről tekintenek az új pápa zsinati ténykedései s magának a zsinatnak munkája elé. Viszont meg kell próbálkoznom vele, mert ez az a téma, amely valamennyiünket legjobban és legközelebről érdekel.

*

Lorenz Jaeger paderborni érsek, akitnek a zsinat általános előkészítéséről szóló tanulmányával még az első ülésszak előtt részletesen foglalkoztam, minap közzétett írásában arra utal, hogy az elhunyt XXIII. János pápa, aki szerinte „karizmatikus személyiség” volt, minden elemző elmélkedés nélkül, csupán szíve sugallatát követve is tévedhetetlenül megadta a zsinat vezérmotívumát: „Az evangélium változhatatlan igazságát a kor nyelvén úgy kell meghirdetni, hogy a másnak emberei az egyházon belül és kívül felszólítva érezzék magukat a Krisztus mellett való döntésre.”

VI. Pál pápa — állapítja meg Jaeger is — már utóddá történt választása előtt, amikor XXIII. János tevékenységét méltatta, elkötelezte magát annak öröksége mellett, megválasztása után pedig kifejezetten azt mondta, hogy a zsinatot az ő szellemében fogja tovább vinni. Kétségtelen, hogy VI. Pál egészen más egyéniség, a zsinat azonban jó kezekben van nála. Ismeri az egyház egészének gondjait, azokból a hosszú évekből, amelyeket vezető tisztségben töltött el az államtitkárságon; ismeri a Kuria előnyös vonásait és gyöngéit; mindennek előtt pedig tisztában van a modern ipari társadalom lekipásztori problémáival, mert bősé-

ges tapasztalatokat szerzett hozzá a hatalmas milánói egyházmegye kormányzása alatt.

A zsinat első ülésszaka a múlt év december 8-án ért véget, a második ülésszakot pedig most szeptember 29-én kezdték meg. Maga a zsinat azonban — hangsúlyozza Jaeger — nem szakadt meg, mert az egyes zsinati bizottságok — szoros kapcsolatban az állandó központi bizottságokkal — a közben eltelt kilenc hónap alatt is dolgoztak azokon a tervezeteken, az ún. szkémákon, amelyeket a második ülésszakban a zsinati atyák elé terjesztettek. A szkémák így alaposan átdolgozott formákban, némelyek egészen új szövegezésben kerülnek megvitatásra. Az új szkémák összevontabbak, a kevésbé lényeges dolgokat törölték belőlük, a tárgyköröket célszerűbben rendezték, szerkezetük zártabb, s ami a legfontosabb, jobban megfelelnek napjaink szükségleteinek és messzebbmenően számolnak a püspökök javaslataival, mint a tavalyiak.

A Herder-kiadásban megjelenő *Der christliche Sonntag* szemleírója VI. Pál pápának a második ülésszak küszöbén tett szervezeti változtatásaihoz arra következtet, hogy a zsinati munka most meggyorsul és eredményesebb lesz. Az első ülésszak ugyanis még a keresés, a kísérletezés ideje volt, aminek megvolt azért a hasznossága is. Ezúttal nagyobb tervszerűséggel folynak majd a tanácskozások, amit az új pápa egyébként még bíboros korában követelményként állított fel. Valószínű a második ülésszakban bizonyos „stílusváltozás” is, mert a zsinat a tagogatódzások után belép a konstruktív fázisba. Egyik jele ennek, hogy nem, miként várták, a már kész liturgiai szkémát fogják elsőként tárgyalni, hanem az egyházzal szótól veszik elő, amely alapvető témája a zsinatnak. Alapvető, mert mint már sokszor megírtuk, 1870-ben az I. Vatikáni Zsinat csak a pápai primátust tárgyalta le, a mostani, folytatásnak számító zsinatnak tehát ki kell azt egészítenie a püspökök kollegialitásáról szóló tanal.

Témákra bontva ezt az egyházzal szóló szkémát, a hírforrások a következőket jelölik meg: a püspökök tiszt-

sége az egyetemes egyház vezetésében, a püspöki konferenciák, az egyházi kormányzat decentralizálása, a katolikus világjak joga, a hívek egyetemes tagsága. Az egyik tartalmi tájékoztatás említi a „pátriárkák státusát” is, amin feltehetően azt kell érteni, hogy a zsinat újból meg akarja erősíteni régi jogaikban a pátriárkákat.

Az egyházzal szóló szkéma egyik nagy érdeklődéssel várt szakasza a világi hívek helyzetéről szól az egyházban. Ezzel hozzák összefüggésbe VI. Pál pápának azt az új rendelkezését, hogy amíg az első ülésszakban egyetlen katolikus világi — a francia Jean Guittou — vehetett részt a zsinaton, most nagyobb számban kerüljenek be világiak „hallgató” minőségben. Nemkatolikus lapok is igen jelentős lépésnek tartják ezt az újítást abban az irányban, hogy az egyház „hozzaigazodjék” a jelenhez, amit XXIII. János annyira sürgetett. Az elmúlt századokban az egyház világi hívei — fűzi hozzá magyarázatul *Der christliche Sonntag* — erősen össze voltak fonódva a politikai hatalmakkal, aminek nyomán külön feszültségek támadhattak volna, ha oda engedik őket a zsinatra. Az újkor egyháza tehát bölcsen járt el, amikor — akárcsak a konklávéről — a zsinatról is kizárta a világiakat. Mint-hogy azonban ma már az államok szekularizálódása folytán elesett ez a politikai mozzanat, nem merülhet fel súlyosabb aggály a világiak szabadabb és dinamikusabb tevékenységével szemben. Az utóbbi évtizedekben egyébként is szorosabb és bizalommal teljesebb együttműködés alakult ki egyfelől a papság és a hierarchia, másfelől a világiak között. A világi „hallgatók” alkalmasint a nemzetközi jelentőségű katolikus szervezetek képviselőiből fognak kikerülni. Valószínű, hogy helyzetük nagyjában az lesz, mint a zsinati teológus szakértőké: nem szólalhatnak fel az üléseken, de az illetékes zsinati szervek útján kifejezésre juttathatják nézeteiket és szükséghez képest a bizottságokban is meghallgatják őket,

André Vimeux, a *Témoignage Chrétien* római tudósítója is úgy gondolja, hogy VI. Pál pápa lényeges szerepet fog vinni a zsinaton. XXIII. János engedte, hogy a zsinat maga keresse utakat, s igen ritkán avatkozott közbe. Ebből bizonyos lassúság, sőt némi

anarchia támadt a munkamenetben, amit VI. Pál még mint bíboros erősen kifogásolt. Logikusan várható tehát, hogy az új pápa a kinevezett négy delegátusa útján közvetlenebbül szabja meg a viták rendjét. Sajnálatos lenne persze — jegyzi meg Vimeux —, ha ez kedvezőtlenül befolyásolná a viták szabadságát, annál is inkább, mert a zsinati atyák, akiknek tavaly először volt részük ilyesmiben, igen meg voltak elégedve vele.

Köztudomású, hogy az eredetileg kerekén 70 szkémát már XXIII. János pápa 20-ra csökkentette. Vimeux szerint talán még az egyházzal szóló szkémánál is nagyobb érdeklődés fordul a még kidolgozás alatt álló 17-es szkéma felé, amely a katolikus egyház és a modern világ viszonyát fogja tárgyalni. Vimeux úgy értesült, hogy ezt a szkémát valójában csak a harmadik ülésszak fogja megvitatni, amelyet valószínűen a jövő év tavaszára hívnak össze. Közbevetőleg már most megjegyzem, hogy általában számításnak a zsinatnak egy harmadik, sőt esetleg negyedik ülésszakára is.

A *Témoignage Chrétien* külön cikkben is foglalkozik a 17-es szkémával. Hivatkozik arra a tájékoztatásra, amelyet Jean Villot lyoni koadjutor-érsek, a zsinat helyettes főtárgyalója nyújtott. Ez a tervezet szövegezi le majd azokat az elveket és körvonalazza azokat az akciókat, amelyek alapján, illetve révén az egyház elő kívánja mozdítani az egész emberi közösség javát. Voltaképpen ez lesz az a szkéma, amely a dialógust indítja meg az egyház és a világ között. Mint emlékeztet, Suenens bíboros tavaly decemberben azt ajánlotta a zsinatnak, hogy az egyházat illetően két részből álló szkémát készítsenek: 1. az egyház „ab intra” (vagyis párbeszéd önmagával) és 2. az egyház „ab extra” (vagyis párbeszéd a világgal). A 17-es szkéma most valamelyest ennek a tervezetnek második részét képviseli. Szó lesz benne a háborúról, a nemzetközi békéről, az atomfegyverekről, a szociális igazságosságról, a népszaporodás okozta nehézségekről, egyes népek éhezéséről, az emberi méltóságról, a szabadságról és a kultúráról.

A kérdések bonyolultsága szinte kizárja, hogy a szkéma már a második ülésszakban megvitatásra kerüljön, nem lehetetlen azonban, hogy egyes

kérdések már most szerepelni fognak esetleges külön üzenetekben, amelyeket a zsinat az emberiséghez intéz.

*

A második ülészak mögé szinte háttérrel állítanak azok a megfigyelések és benyomások, amelyeket az *Études* jólismert római tudósítója, a jezsuita Robert Rouquette szerzett a konklávé idején és a pápaválasztást követő első napokban. Ezúttal is tanulmányos írás az övé, s hogy csak most szólhatok róla, annak oka, hogy az *Études* nyomdája a nyári szabadságok miatt augusztusban zárva volt, s így a júliusban szedésre adott cikk is csak a folyóirat szeptemberi számában jelenhetett meg.

„XXIII. János halálának másnapján siettünk kifejezni még a *Témoignage Chrétien* június 7-i számában azt a félelmünket — írja Rouquette —, hogy amennyiben XXIII. János művét nem folytatnák, mérhetetlen csalódás töltene el a nem-katolikusokat, a jóakarú embereket, a katolikus világiak zömét. Amikor azután Rómába érkezünk, a konklávé előestéjén, megállapítottuk, hogy azok a római barátaink, akik hűségesek XXIII. János szelleméhez, osztják félelmeinket és pesszimizmusunkat.”

Lehetségesnek, sőt valószínűnek látszott — miután a zsinat eléggé megvilágította a Szent Kollégium tagjainak beállítottságát —, hogy a XXIII. János ösztönzéseivel szemben kialakult erős ellenzék könnyen eléri a konklávéban a szavazatok több mint egyharmadát, amivel azután hosszan kihúzhatja a választást. Ilyen körülmények között nem látszott kizártnak, hogy elkerülhetetlen lesz a kompromisszum és a bíborosok szavazatai végül is egy jellegtelenebb személyiségre fognak összpontosulni.

A szokásos latin beszéd, a „de eligendo pontifice”, amelyet a konklávé megnyitását megelőző mise alatt a „latin levelek titkára”, Tondini tartott, tápot adott ennek a pesszimizmusnak. Amikor a szónok a bíborosok elé festette, hogy milyennek kellene lennie a jövő pápának, a dicséret csiszolt formuláival alig leplezett nyilvános bírálatot gyakorolt XXIII. János pápasága fölött. Az elhunyt pápa derűlátására célozva azt emelte ki Tondini, hogy mennyire hiányzott

minden vallási és erkölcsi mozzanat abból a lelkesedésből, amellyel XXIII. János békeüzenetét fogadták. János pápáról köztudott — írja Rouquette —, ahelyett, hogy csupa kárhoztatással élt volna a katolikus szempontból tévedések irányában, amelyeket nagyon is jól ismert, inkább azon fáradozott, hogy az egyház a párbeszédre való készség pozitív magatartását tanúsítsa a modern világ felé. Tondini viszont a jelenkori szcientizmus, materializmus és relativizmus ama tételeit sarkította ki, amelyek ellentétesek a katolikus tanítással. Azt állította, hogy a népek közti kapcsolatok ma még a gyűlöleten és erőszakon alapulnak. Elismerte ugyan, hogy a katolikus világ a zsinat folytatását kívánja, félreérthetetlenül sugallta azonban, hogy a felvetődött kérdéseket ki kell érlelni, mielőtt a zsinat újból felvenné munkáját. Beszélt arról is, hogy az elszakadt testvéreknek „vissza kell térniük Krisztus egyházába, ha biztosítani kívánják örök üdvösségüket”. Reményét fejezte ki, hogy az új pápában meglesz a szeretet, de elsősorban a bölcsességet öhajította tőle, hogy kivédje az „ellenfelek” fondorlatait. „különösen, ha azok eszmei kelepceken rejtőznek”; kívánta továbbá „a lelki erősséget és szilárdságot a katolikus dogmák nyílt hirdetésében”, elvetését a „mérsekelt” döntéseknek. Akik a beszéd hivatalos olasz fordítását végezték — jegyzi meg Rouquette —, maguk is megjedtek az utolsó résztől, s el is hagyták azt.

„Olvasva a beszédet, mindjárt azt kérdeztük magunktól — folytatja Rouquette —, vajon nem a kuriai bíborosoknak, tehát a Szent Kollégium többségének állásfoglalását tolmácsolja-e? Megduttuk azután, hogy csupán a szónok saját elgondolásait fejezte ki. Tondini csak három bíbrosnak mutatta be előzetesen beszédét: Tisserant, Cerejeira és Ottaviani bíborosoknak, akik közül Tisserant határozott helytelenítést nyilvánította. A beszéd alatt a Szent Kollégium több tagjának arcán kiütközött a csodálkozás, többen pedig a szertartásról kijövet nyíltan kifejezésre juttatták helytelenítésüket.”

A konklávé eredménye mindenestre bebizonyította, hogy a bíborosi kollégium nem követte Tondini túlságosan negatív tanácsait. Ami azután a

konklavé lefolyását illeti, maga Rouquette is a legellentmondóbb „értésüléseket” gyűjthette össze „egészen komoly forrásokból”. Bizonyosra vehető azonban, hogy legalább őt szavazás volt. Ebből következik, hogy aránylag hosszú időn át eléggé erős ellenzék mutatkozott, ami nem is lephet meg minket. Bárhogy történt azonban, Montini bíboros megválasztását fellélegzéssel fogadták XXIII. János római hívei. Ugyanakkor nem titkolták csalódásukat azok, akik többé vagy kevésbé nyíltan az elhunyt pápa ellenzékéhez tartoznak. Akkor még reméltek, hogy az új pápa legalább is olyan államtitkárt választ, aki az ő pártjukon van, ám ebben is csalódnok kellett, mert VI. Pál megerősítette tisztességében azt a Cicognani bíborost, aki XXIII. János indokolt bizalmát bírta.

Noha már a zsinaton is kirajzolódott két irányzat, Rouquette szerint nem helyes a „konzervatív” és a „progresszív” megjelölést alkalmazni rájuk. A „progresszív” szónak — úgy mond — olyan politikai színe van, ami többnyire idegen azokról, akikkel szemben használják. Ugyanígy pontatlan a „konzervatív” szó is, hiszen gyakran tapasztalhatjuk, hogy konzervatívnak elkönyvelt zsinati atyák egészen újszerű állásfoglalásoknak is védelmére kelnek. A „bal” és a „jobb” szárny kifejezés nyilvánvalóan még rosszabb. Valójában arról van szó, hogy az atyák egy része a pasztorális korszerűsödést, az „aggiornamentót” követeli, másik része haszontalannak, alkalmatlannak, sőt veszedelmesnek ítéli azt. Új jelzőket kellene tehát fagragyni: „aggiornamentista” és „antiaggiornamentista”. Még pontosabb lenne, ha „johannistákról” és „antijohannistákról” beszelnénk. Mindezek azonban meglehetősen erőltetett jelzők, s Rouquette így jobb híján azt ajánlja, hogy „reformistákat” és „antireformistákat” különböztessünk meg, azzal a hozzáfűzéssel, hogy a reform az egyházban sohasem érintheti a hit lényegét. Annál is inkább, helyesnek tartaná ezt, mert a zsinattal kapcsolatban Montini bíboros maga is gyakran használta a „reform” szót.

Okatlan és naív dolog lenne azonban magát VI. Pált egy eleve megfogalmazott kategóriába sorolni. Abban ugyanis mindenki megegyezik, hogy az új pápa kivételes intelligenciával

bír. Az ilyen intelligencia pedig mindig képes arra, hogy megbírálja a saját állásfoglalásait is, eléggé tisztán lát ahhoz, hogy észrevegye, mi a helyes az övével ellentétes állásfoglalásokban, s eléggé ura önmagának, hogy csökkönységtől mentesen folytatólagos állásfoglalásokra jusson, amelyek egymást igazítják helyre. A finom egyensúlyozás játéka ez, amely olykor megzavarja a túlságosan geometrikus szellemeket. Másrészt ez az éles és rugalmas értelem kizárja, hogy VI. Pál egyszerűen valami langyos középút embere legyen. Teljesen valószínűtlen azonban az afajta látványos viszályhajlások, amilyeneket a *Le Monde* június 30-i számában Jacques Couudet jövendőlt, amikor számításba vette új *Syllabus* megjelenését.

Egyelőre érjük be tehát annak lezárójezával — írja Rouquette —, hogy pápaságának legelső ténykedéseiben VI. Pál erősen kifejezésre juttatta azt az akaratát, hogy folytatni kívánja XXIII. János művét és az általa elindított mozgalmat. Szinte közhelyes ugyanakkor emlékeztetni arra, hogy a két pápa lélektanilag teljesen különböz.

A zsinat első ülésszakában, mint tudjuk, Montini bíboros föltöbbséget tartózkodó volt. Csupán kétszer beszélt, október 22-én a liturgiáról és december 5-én az egyházzal szülő vitában. „Azt mondta, hogy XXIII. János tanácsára történt ez — írja Rouquette. — Semmi módunk ennek a feltevése ellenőrzésére, bármennyire tetszetős egyébként. Több, bizalmat érdemlő, tanú kijelentette azonban előttem, hogy Montini bíboros javaslatai, amelyek az előkészítés során beküldöttek, szinte prófétikus módon elébe végtak bizonyos nagy irányzatoknak, amelyek a zsinaton kibontakoztak: az ökumén dialógus szelleme, a liturgia pasztorális alakítása, az élő nyelvek széleskörű alkalmazása a liturgiában, az egyéni és kollektív püspöki intézmény teljes értékének érvényesítése (a milánói érsek javasolta, hogy országos és tartományi zsinatok vezessék be az egyetemes zsinat munkáját), a központi igazgatás nemzetköziesítése, nyugalombavonulási életkor megállapítása a lelkipásztori szolgálatban, szegénység szelleme, egyszerűség a külsőségekben, stb.” Azoknak a leveleknek tartalmából, amelyekben Montini bíboros a

zsinat első ülészakájában a zsinati munkáról tájékoztatta egyházmegyéjét, Rouquette elsősorban ezeket a tételeket emeli ki: a zsinat célja közelebb hozni az egyházat Krisztushoz, jobban meghatározni a püspöki tisztség funkcióját és természetét együtműködésében a római pápával, a katolikus világiak papságának természetét; a zsinatnak érintkezésbe kell lépnie a világgal, meg kell mutatnia, hogy a békét és az emberiség igazi javát keresi.

Mindezekkel a kérdésekkel kapcsolatban igen érdekes Rouquettenak az az utalása, hogy milyen behatóan és alaposan ismeri az új pápa a jelenkori teológiai irodalmat. Akiiket leveleiben bőségesen idéz: *Lubac, Congar, Guardini, Hasseveldt, Dejaifve, Küng, Colson, Aubert, Philips, Dumont, Jaeger, Journet, sőt Lombardi*. Figyelemre méltó — teszi hozzá Rouquette —, hogy a francia teológusok messze nagyobb számban szerepelnek az idézettek között, mint a más nemzetiségűek.

Emlékezetes, hogy az első ülészak vége felé, amikor engesztelhetetlenül ütköztek az ellentétes nézetek, *Suenens* bíboros javasolta, hogy a szék-mákat teljesen dolgozzák át és úgy terjesszék majd a második ülészak elé. Montini bíboros december 5-i beszédében teljes csatlakozását fejezte ki *Suenens* javaslatához.

VI. Pál a megválasztása után tett nyilatkozatai szerint négy uralkodó programpontra tűzött pápasága elé:

1. Haladéktalanul felvenni újból a zsinat munkálatait. Különös figyelmet érdemel itt a pápa szövegezése. Kijelenti, hogy „egész pápasága a zsinatnak lesz szentelve”. Tekintve VI. Pál életkorát, hosszú pápaságra számíthat, úgy látszik tehát — írja Rouquette — az a szándéka, hogy állandósult formában szoros együtműködést létesítsen az egyház központi kormányzata és az egyetemes püspöki kollégium között, akár úgy, hogy egymást követően új zsinatokat hív össze, akár úgy, hogy intézményes kapcsolatot teremtsen a Vatikán és a katolikus világ között.

2. Tovább haladni az ökuménikus „párbeszéd” útján. Cél az összes keresztények „reintegrációja”.

3. Folytatni a dialógust a modern világgal, amit elődje megkezdett. So-

kaknak feltűnt — jegyzi meg itt Rouquette —, hogy az új pápa semmi világos utalást sem tett a Kelettel való eszmecsereére. Megelégedett annak hangoztatásával, hogy a Szentzsák politikai semlegességet tanúsít, „fölsz emelkedve mindazoknak a vitáknak, amelyek oly gyakran megmérgezik az államok közti kapcsolatokat”. Nem tett viszont semmi olyan lépést — emeli ki hangsúlyosan Rouquette —, amely lebontaná a hidakat, amelyeknek építését XXIII. János kezdte meg.

4. Állhatatosan képviselni a katolikus doktrínát. Koronázási beszédében mondta VI. Pál: „Meg fogjuk védeni az egyházat a doktrinális és erkölcsi tévedésektől, amelyek határain belül és kívül fenyegetik épségét és eltakarják szépségét.”

*

Tekintve a sok panaszt, amely a zsinati sajtószolgálatra vonatkozóan az első ülészakban felmerült, most ez a probléma is természetszerűen előtérbe lépett. Igen figyelemreméltó előadást tartott erről *Laurentius Klein* trieri apát.

A katolikus sajtószolgálat egyik legfontosabb célja — úgy mond — az olvasók aktiválása által közvéleményt teremteni. Oda kell hatni, hogy a gondolkodó katolikusok az egész világon saját véleményét is formáljanak a zsinaton történetekről. A sajtó másik nagy feladata mindannak jó és helyes kommentálása, ami a Szent Péter székesegyházban végbemegy. A kommentárok első faja az egyszerű kommentár, amelyet „kommentár nélküli kommentárnak” is nevezhetnénk. Rövid betekintés abba a tárgykörbe, amelyre a különböző hírek vonatkoznak. Megvilágítása azoknak a nézeteknek, amelyek egy és ugyanarról a dologról elhangzanak, hogy így az olvasó összehasonlítás útján saját álláspontjára jusson. A másik fajta a kronológiai kommentár, amelynek az a feladata, hogy a hírek tömegéből az olvasó világos áttekintést nyerjen a zsinat munkájának tényleges menetéről. Azért fontosak ezek a kommentárok, mert csak ezek nyomán válik világossá a fejlődés, amely másképpen rejtve maradna. Magától értetődik, hogy a legmagasabb műfaj a harmadik, a tulajdonképpeni kommentár, amelynek az a hivatása, hogy a sokféle jelentésből kiemelve a nagy ve-

zető gondolatokat s így láthatóvá tegye a hátteret, amely előtt az események játszódnak. Fő dolog itt a tárgylagosság és a hozzáértés.

A katolikus sajtónak azonban — húzta alá Klein — van még egy sajátos és egészen nagyszerű feladata, az nevezetesen, hogy közvetlenül elősegítse a zsinat tulajdonképpeni munkáját. Az igazság ugyanis az, hogy az egyház általános tanítóhivatalában minden katolikus hívőnek része és feladata van, s nyilvánvaló, hogy azok a katolikus világiak, akik erre elsősorban hívatottak, éppen az újságírók. Az újságíró, mondhatni, középen áll a külön egyházi tanítóhivatal és a hívek tömege között. Indítások kell, hogy jöjjenek részükről, mind fölfelé, mind lefelé. Ez volta-képpen az igazi párbeszéd az egyházon belül. Nekik kell dialógust folytatniuk mind a katolikus néppel, mind a külön egyházi tanítóhivatallal. A katolikus újságíró rendeltetése, hogy hídeítő legyen a hierarchia és a nép között.

Erre a dialógusra annál is inkább szükség van, mert ha a zsinat nem is parlament, mint ahogy teológusok sürűn rámutattak, mégis parlamentáris jellege van, hiszen különböző irányzatok és törekvések ütköznek meg egymással, kompromisszumok jönnek létre és szavazások történnek. Hiszen ha nem lennének ellentétek, nem is volna sok értelme a zsinatnak. Termé-

zetes és szükséges, hogy a katolikus újságíró irányt mutasson a vitatott kérdésekben, vagy legalább is segítse a vitás pontok megértését és tisztázását. Erre szolgálnak főképp a szóbeli és írásos interjúk, amelyek során a zsinati atyák a nyilvánosság számára behatóbban megvilágítják a tárgyalta problémákat. Ilyen módon az újságíró közvetlenül hatást gyakorolhat a zsinat munkájára.

A zsinat tudvalevően foglalkozni fog a katolikus világiak helyzetével az egyházban. Köztudomású, hogy ezt a kérdést csak nagyon vonakodva, nem szívesen tárgyalták az előkészítő bizottságokban. Nem is számíthatunk tehát arra, hogy a zsinat ebben a kérdésben valami bátor állásfoglalásra jusson, kivéve, ha a katolikus újságírók ebben a vonatkozásban különösen aktívnak mutatkoznak. Meg is tehetik, hiszen a legtöbb katolikus újságíró független a klérustól. A zsinatra sem a papság küldi ki őket. Éppen tőlük várható tehát, hogy kiküzdjék az egyházban azt a helyet, amely a „laikusokat” megilleti. A katolikus sajtónak eszerint sokkal nagyobb feladata van a zsinaton, mint ahogy azt munkásai talán személyi szerénységből éreznék. „Nekem meggyőződésem — fejezte be előadását Klein apát —, hogy a legtöbb zsinati atya a legnagyobb fiávelemmel fogja kísérni írsaikat és minden megokolt ösztönzést köszönettel fog magáévá tenni.”

A KIS ÚT

Sohasem hittem volna, hogy saját szüleim válnak majd életem egyik legnagyobb problémájává. Családunkban ők a nagyszülők, kik velünk egy lakásban élnek. Olykor zsembesek, zsörtölődők, mások gyermekeinket kényeztetik, rontják... Egyikük még beteg is, gyakran ágyban fekvő, ápolása külön gondot jelent. Nem akarok véteni a szülőket megillető tisztelet ellen, de néha nagyon nehéznek érzem a velük való együttélést...

Még hosszan idézhetnénk panaszos sorait, melyek napjainknak egyik szintje tipikusnak nevezhető családi problémájával foglalkoznak. Annál inkább feladatunknak tartjuk, hogy — a keresztény szeretet és igazságosság alapján — oly tényekre is felhívjuk figyelmét, amelyek helyesebb felfogásra és magatartásra készíthetnek.

Manapság valóban igen nagyszámú azoknak a családoknak száma, melyeknek otthonában ott találhatjuk az idős nagyszülőket, vagy azoknak legalább egyikét. Hogy az ő munkájuk, közreműködésük nélkül sok-sok család csak nehezen tudna megélni, ez közismert. Nem egyszer persze az öregséggel bizonyos fokú gyengeség is

együttjár. Nehézkés a lépés, nehezebb a hallás, nem egyszer nehezebb a gondolkodás is. Olykor fogytán van a testi erő s a beteg, öreg szülő, nagyszülő problémák forrásává, sőt „nyüggé” válhat. De kell-e külön figyelmeztetni az ilyen, testileg-szellemileg meggyengült öreg emberek tiszteltére a keresztény hite által is nevelt embert, hogy gondoljon rá: hány éjszakát tett nappallá az a ma megrok-kant öreg, akit egykor segítséget hívóan szőlított lázban égő ajka. Nem kellene olykor az öregek ápolására „kényszerült”, felnőtte vált gyermekeket figyelmeztetni arra, hogy eljöhet az idő, amikor a ma még erősek és fürgék, munkára készek is ugyanolyan törődöttek lesznek, mint a „szegény öreg nagypapa”? Az ősz gyümölcsöket termő időszak. A fáradt ágakról leszedik az érett gyümölcsöt s gondos kézzel óvják, tisztogatják az élemedett, göcsörtös fát. Az emberi élet őszének is vannak gyümölcsei: az életpasztatatok átadása a gyermekeknek, unokáknak, a család kisgyermekeinek oktatása, türelmes, melegszívű nevelgetése. Ezeket s az ezekhez hasonlókat kapja a család saját öregjeitől, anélkül, hogy arra olykor figyeljen. Viszonzásul viszont kötelessége minél szebbé tenni életüket.

Az öregek élete erős haladás az örökkévalóság felé. Mindannyian ugyanezen az úton járunk, de a természet törvénye szerint ők már közelebb jutottak a célhoz. Isten felé mennek s valószínűen nálunk hamarabb jutnak el őhozzá. Isten ítéletet mond majd felettiük, de — s ezt nem feledhetjük — ítéletet mond azokról is, akik könnyebbé tették vagy megkeserítették öregségük napjait. Döbnetes még elképzelni is az ítéletet, mely így hangoznék: „Távozzatok tőlem, ... mert öreg szüleitek képében éheztem s nem adtatok ennem, beteg voltam és nem segítettetek rajtam.”

Úgy véljük, nem kell túl nagy lélektani ismeretekkel rendelkezni ahhoz, hogy megállapíthassuk: nincsen emberi életszakasz, mely jobban kívánna a maga Cirénei Simonját, mint épp az öregek. A fiatal férfi és nő még elég erősnek érzi magát, hogy megbirkózzák gonddal-bajjal, keresztviseléssel. Az évek múlásával azonban már nem a megfeszített izmú, a marokba szorított, hanem a kinyújtott,

a segítséget váró kéz válik az élet szimbólumává: segítsetek elviselni az öregség terhét, keresztjét! Ez a szeretetigény azután — mint arról szintén a lélektan tárgyal — nem egyszerűen különös módon jelentkezik. Ki ne találkozott volna még zsörtölődő, más-kor erőszakosan követelőző öreg emberrel, aki a szeretetet s a magára való felügyelést agresszív módon akarta mintegy kiprovokálni? Elhiszen, sőt tudom, hogy a zsémbes öregek, az erőszakosak türelmünket gyakran próbára teszik. Ha azonban őszinték akarunk lenni, ki merné az idős korral együttjáró gyarlóságokat valóban többnek, mint „hibának” tekinteni?

Kétségtelen, vannak a „család öregjeivel” kapcsolatban nehéz problémák is. Az egyiket egy olyan élesszemű megfigyelőnek, amilyen Mikszáth Kálmán volt, karcolata nyomán illusztrálhatjuk. Két család gyermekei között alakul ki e kis párbeszéd: „Szere-e az apátok benneteket? — Természetesen. — Megtesz-e minden, amit kértek? — Hol igen, hol nem. — És ha nem teszi meg, kihez fordultok akkor? — Hogy kihez? Csak a nagypapának szölok olyankor, és az mindig ráncba szedi a mamámat is, az apámat is és megvan minden.” Otven évvel ezelőtt íródtak e sorok s azt igazolják, hogy ez a „modern” probléma akkor is korszerű volt s mindig az fog maradni. Bizony, az ily „kényes” esetekben a bölcs diszkreció sugallta magatartás nem nélkülözhető. A kiskorú gyermekek szülőjének komoly kötelessége — bármily kényelmetlen is számára — hogy tapintattal, szeretettel, de erőiesen felhívja a „nagypapát”, „nagymamát” figyelmét az efajta párhuzamos nevelés súlyos veszélyeire. Nem nélkülözhető a tapintat, nem történhet a közbelépés az idős nagyszülő tekintélyének rovására, de ugyancsak nem nélkülözhető a határozottság sem.

Kell, hogy a szülőnek szeme legyen a látásra s a fentiekhez hasonló jelenség esetekben mindig köbelépjén. Nem szabad azonban nélkülöznie e látó szemet akkor sem, ha azt kell észrevenni, mennyi szeretet és jószág, áldozatkészség lakik a nagyszülők szívében a kis unokákkal kapcsolatban. Az elmúlt nyáron a Balaton partján megfigyelhettem egy hetvennyolc éves nagypapát, aki nap mint nap, reggel-

től estig a két kis unokára vigyázott a vízparton, míg a gyermekek szülei kirándulgattak, szórakoztak. Felsorolhatnák olyan eseteket is, amikor az öregek pótolnak oly mulasztásokat a gyermekek nevelése terén, melyekre a napi gondokkal elfoglalt szülők tán nem is gondolnak. Egyáltalán nem véletlen, hogy az egészen kis gyermekek mily őszintén ragaszkodnak a családjuk öregjeihez. Számítalan család van, melyben a gyermekek szeretetük gyermeces jeleivel, olykor terhes rajongásukkal halmozzák el a nagyszülőket. S ez nem is csodálható. Az öregkor lelki világában már minden leegyszerűsödik, gyermekivé válik. S elsősorban nem az esetleges kényeztetést, hanem ezt a „lelki rokonságot” fedezi fel a kicsinyek az öregeknek években messze, de lélekben hozzájuk közel álló világában. Nagyon helye-

lenül gondolkodnék tehát az a szülő, aki „féltékeny” lenne ezért saját apjára vagy anyjára.

Az idősebbek iránt tanúsított tisztelet és kegyeletet Goethe az igazi műveltség egyik legfontosabb elemének nevezi. S ugyanerre a tiszteletre buzdít, ennek megtartásáért ígér már földi jutalmakat is Istennek parancsa. Elbizakodott, túlonúl büszke virág lenne, mely saját pompájában eltelne, semmibe venné azt a gyökeret, melytől életét nyerte, kevésre becsülné, mert göcsörtös és érdes. A tisztelet és kegyelet az a nagy erő, mely képessé tehet rá, hogy az öregkorral valóban gyakran együttjáró gyengeségeket, érdességeket saját családjuk öregjeinél is szeretetből fakadó önelgyőzéssel elsímítani, nyesegetni vagy esetleg elviselni tudjuk.

Szennay András

NAPLÓ

A BŰNBEESÉS TÖRTÉNETÉRŐL. Összűleink elveszett paradicsomának tárgyalásánál láttuk azt, hogy a Genézis 2. nem más, mint drámai elbeszélés formájában előadott teológiai tanítás, mely ebben az irodalmi műfajban felel az emberi élet nagy és örök „miért”-jére. A második fejezet tulajdonképpen a drámai elbeszélésnek az első felvonása, mely leírja a „színt” — az ún. paradicsomkertet; felvonultatja és jellemzi a tragédia főszereplőit: a Teremtőt, aki az édenkertet is, az első emberpárt is teremtetten, s aki Ádámnak és Évának a parancsot kiadja, hogy a „jó és rossz tudásának fájáról” nem szabad enniük; megadja az ember helyét ebben a világban, kifejti az ember természetét, méltóságát, lényegét és célját...

A Gen. 3. 1—6. a tragédia második felvonása, melyben megjelenik egy új szereplő is: a kísértő kígyó; a 3. 7—19 a harmadik felvonás, mely az első emberpár bukásának következményét mutatja be, hogy azután a rövid epilógusban, a 3. 21—24-ben megváltozzék az egész drámának színtere s az édenkert helyett síváran, vigasztalanul föltűnjék az a világ, az a föld, melyen élünk, s az „élet kapuja” döngve csapódjék be az elveszett paradicsomból kiűzött ősszülők mögött...

Ahogy a Gen. első 11 fejezetével kapcsolatosan általában, úgy itt is felmerül a kérdés, hogy a bűnbeesésnek ez a bibliai tanítása szorosan vett történeti fejtegetés-e, a bűnbeesés módját és mikéntjét, pontos történeti lefolyását akarja-e megörökíteni, vagy ténylegesen csak — ahogy mondtuk — drámai formában elmondott hitbéli alapvető tanítás-e csupán? Tudjuk azt, hogy a régi, középkori magyarázók egészen a múlt század végéig általában úgy feleltek, hogy a Gen. 3-t szóról-szóra történeti leírásnak vették. Pedig az ősegyházban az „Atyák” sosem vallották — nem hivatkozhattak tehát az őshagyományra —, s aki csak a modern vagy klasszikus irodalmi műfajokat ismeri, az első versek olvasása után megállapíthatta, hogy a Gen. 3. nem lehet semmiképpen sem szoros értelemben vett történelem, bár történeti tényt örökölt meg.

Kezdjük például az „élet fájával”, meg a „jó és rossz tudásának fájával”. Közismert tény az, hogy az „élet fája”, élet növénye közös kincse az ősi

sumér, asszír-babiloni, iráni és egyiptomi mitológiának. S bár ezek a mítoszok részletekben eltérnek egymástól, egyben megegyeznek: az ember örök élet utáni vágyát öltöztetik legendás történetekbe. Gilgames, aki szinte vég nélküli utat jár meg, hogy a halhatatlanságot megszerezhesse magának, csak egyik képviselője az örök embernek, aki nem tud belenyugodni az elmúlásba, pusztulásba és halálba... S ugyanez a Gilgames, aki fürdés közben elveszíti az édesvizű tenger fenekéről főlhozott „élet növényét” — mert egy kígyó elragadja azt a partról —, szintén csak az „örök emberit” ábrázolja és képviseli: az égbe törő, de földi, evilági létét a sirral befejező ember tragédiáját. A bibliai élet fája nem más tehát, mint a környező népek mitológiájából vett szimbólum, csak ez a szimbólum, ez a kép nem a durva polytheimusnak, születő és meghaló, gyűlölködő és irigy, egymás között gyilkos harcot folytató, erkölcs és értelem nélküli isteneknek világába van beállítva, hanem a mindeket teremtő egyetlen Istennek, az erkölcsi parancsokat adó és azok megtartását megkövetelő gondviselő Istennek a hitébe.

A „jó és rossz tudásának fája” is csak szimbólum. Képe a bűnnék. Ennek a „fának” gyümölcse nem adott volna az embernek valami titkos varázserő folytán új és tökéletes ismereteket, s ezeken belül különlegesen a biztos tudást arra vonatkozólag, hogy mi a jó és mi a rossz? Mert ha a fának ez lett volna a szerepe, akkor az isteni parancs értelmetlen és az ember büntetése igazságtalan: hiszen az Isten éppen annak a fának gyümölcseire vonatkozólag adja ki a tilalmat, melynek evéséből egyedül tudhatták volna meg azt, mi a jó és mi a rossz. Nem kétséges, hogy a „jó és rossz” szembeállítás itt a két végletet jelzi és vele — összeíró módon — a „mindent” fejezi ki. Ez egész világosan kitűnik a Gen. 3, 5-ből: „azon a napon, amelyen arról esztek, megnyílnak szemetek, s olyanokká lesztek, mint az Isten: tudtok jót és rosszat” — azaz: mindent!

A kísértő kígyó sem lehet szoros értelemben történeti valóság. Márcsak a szentszerző világos leírása szerint sem. Elsősorban a szöveg nem beszél semmiféle valóságos vagy színlelt, kígyó formájában megjelenő gonosz, istentelen és emberellenes hatalomról, hanem mindig csak egyszerű kígyóról, s minden állatról ugyanez a szerző mondja el, hogy nincs értelmük; hogy egyetlen állat sem Ádámmal illő társ; hogy az Isten azért teremti Évát, hogy az „ember ne legyen egyedül” — mert ez nem jó; és éppen ezért egyedül Éva egyenjogú és hozzáillő társa az embernek. Az embernek, aki fölötté áll az állatvilágnak, hiszen ő nevezi el azokat, ő tehát az egyetlen értelemmel — s mint az isteni parancsból kiderül — szabad akarattal rendelkező lény a földön. Viszont a Gen. 3. 1 szerint a kígyó „ravaszabb volt a föld minden állatánál, melyet az Úristen alkotott”, sőt okosabb volt Ádámnál-Évánál is. Világos tehát, hogy a szentszerző a kígyóval nem evilági, állati lényt akar megjelölni, hanem a „kígyó” is szimbolikus elnevezés az istenellenes, hatalomnak, a sátánnak megjelölésére. S ez az elnevezés annál kézenfekvőbb, mert a környező népeknél és sok már régi népnél a kígyó az evilági, gonosz hatalmak ábrázolására szolgál — így a már említett Gilgames eposzban is —, de főleg Ugaritban. A Biblia tehát nem mond ezzel a képes ábrázolással sem többet, sem kevesebbet, mint amit a Bölcsesség könyve 2, 24: „A halál pedig a sátán irigységéből jött a világba”, s amit az Úr Jézus így tanít: a sátán „gyilkos volt kezdet óta” (ti. az emberek gyilkosa a bűn által), Jn. 8, 44. Az ördögöt, a sátánt Szent János is sárkánynak, őskígyónak ábrázolja a Jelenések könyvében (12, 9 és 20, 2). Az őszösvetségi szerző is a kígyó névvel a sátánt jelöli meg, az emberek megkísértője a sátán volt, aki nem bűjt sem egy valóságos kígyóba, sem nem vette föl egy kígyónak látszatát...

De ha ez így van, akkor föl kell vetni a kérdést: miben állott végül is Isten tiltó parancsa és mi volt az a bűn, amely összűleink bukását okozta? A mondottak alapján semmiképpen sem a szobor- és képábrázolásokban, az általános szóhasználatban és nem egyszer hittankönyvekben is szokásos „almavészben”. „Éva almája” annyira belement az emberek köztudatába, hogy sokan már azon is megbotránkoznak, ha az ember rámutat arra, hogy a szerző beszél ugyan „jó és rossz tudásának fájáról”, de almáról egy szót sem. Már

az Atyák korában voltak, akik a Gen. 3, 1–6-ban nem étkezéssel összekötött bűnt láttak, hanem a VI. parancs ellenes valamilyen szexuális bűnt, s ennek a magyarázatnak ma is vannak hívei a szentírástudósok között. A többség azonban teljes joggal veti el ezt a megoldási kísérletet, mert a Gen. 3-ban sem szimbolikus, átvitt értelemben véve, sem szóról-szóra véve nem lehet ilyen értelmet találni. S végeredményben fölösleges is ennek a kutatása, mert nem az isteni parancs pontos ismerete a fontos, hanem az emberi parancsszegés lényege. És ezt félreérthetetlenül megmondja a szentszerző. Bármire is vonatkozott az isteni tilalom, annak megtartásával az embernek el kellett ismernie az Isten hatalmát, alá kellett magát vetnie az Isten akaratának, elfogadni az Istentől való teljes és fenntartás nélküli függést. Ezt tagadja meg az ember, amikor fellázad Isten ellen, s enged a kísértő szavának: „Olyanok lesztek mint az Isten!” Ezzel a Biblia megadja az első bűn, az eredeti bűn lényegét és teológiáját: az embert a kevélysége vitte a romlásba, ahogy ezt nem drámai elbeszélés formájában, hanem teológiai, mondhatnám, spekulatív alapon írja Jézus, Sirák fia könyve: „Az emberi dölyf kezdete az, hogy az ember elbizsica magát, amikor is szíve elfordul Alkotójától. Minden bűn kezdete ugyanis a kevélység; aki ragaszkodik hozzá, betelik átokkal és végül elvesz általa!” (10, 14–15). A Biblia tehát a Gen. 3-ban a bűnbeesés tényét mondja el, ezzel kapcsolatban megadja a bűnnek a lényegét az emberi kevélységben, mely felkel Isten ellen, de a bűnbeesés módjáról, lefolyásáról nem nyújt „helyszíni tudósítást”. A prófétáknak igen gyakran használt ábrázolási módja a bűnre az Isten ellen ágaskodó kevélység megfestése, az ő egybehangzó tanításuk szerint a bűn lényege „az Istenhez hasonlónak válni akarás”, az égbetörő emberi gőg. Megdöböntő költői erővel és szépséggel írja ezt le például Izaiás 10, 5–15; 14, 4–21 és Ezekiél 23, 1–19.

De a Gen. 3. látszólag egyáltalában nem beszél az eredeti bűnről. Arról, hogy az első emberpár e vette átszarmazott minden utódra. Már pedig az egész üdvörténelem, az Istennek egész megváltói akaratát, annak előkészítése az Ószövetségben és annak megvalósítása az Újszövetségben éppen azon a tényen, hitünknek azon a tanításán alapul, hogy Ádámmal, az első emberpárral az egész emberiség kiesett Isten természetfölötti kegyelméből, bűnössé vált. Az Isten azonban végtelen irgalmában elküldötte az egyszülött Fiát a bűn rablásából való megszabadításra, ahogy Szent Pál írja: „... a bűn egy ember által lépett a világba, s a bűn miatt a halál, s így a halál minden emberre áterjedt, mert mindnyájan vétkeztek...” (Róm. 5, 12.). De az Úr Jézusnak engedelmes kereszthalálával és föltámasztásával elnyertük a megigazulást: „amint ... egynek bűnbeeséséből büntetés szállt minden emberre, úgy árad minden emberre az életadó megigazulás egynek (ti. Jézus Krisztusnak) igaz volta miatt. Amint ugyanis egynek engedetlensége által bűnösökké váltak sokan (azaz: mindnyájan — a sémi kifejezésmód szerint), úgy sokan (mindnyájan) megigazulnak egynek engedelmissége miatt” (Róm. 5, 18–19.).

Ezt a teológiai kifejezést és egyéb ebből folyó következtetést hiába keressük ebben a bibliai drámában, vagy egyéb ószövetségi helyen. És mégis halványan, gyökerében benne van a Gen. 3-ban is. Még pedig azért, mert első sorban a Gen. írójának általános tanítása, meggyőződése az, hogy az ósáta magatartása, élete és sorsa determinálja az utódok életét és sorsát is. Mondottuk azt, hogy a bibliai drámát saját korának emberi élete inspirálja, a szentszerző az evilági élet csődjéből, romlottságából indul ki; s ugyanakkor, amikor vallja és hiszi, hogy a végtelenül jó Istentől csak jó származhat, csak még kinzőbbá válik számára a probléma: honnan van tehát a baj, az erkölcsi és fizikai rossz ebben a világban. És a Gen. 3. pontosan erre a kérdésre ad teológiai választ a dráma keretében. Megírja „az első ember tragédiáját”, s feleletében benne van, hogy a főhős bukása determinálja minden utódának sorsát, mert az ő bűne miatt jött ebbe a világba a bűn, a halál. Az első ember tragédiája tehát a szerző szerint az egész ember tragédiája, a bukás következményei minden emberre áterjednek: a „paradicsomból való kiűzés” (azaz az Isten természetfölötti kegyelmének elvesztése) nemcsak az első emberpárra vonatkozik; az ellenségeskedés a kígyó-sátán és az asszony között az ivadékokra is

vonatkozik; Ádámra és Évára szóló „átok” minden emberre, férfire és nőre áll. Gyökerében már itt megvan az eredeti bűn tanítása, ahogy Jézus, Sirák fia 25, 33-ban: „Asszonytól jött a bűnnek kezdete és miatta halunk meg, mindnyájan” és a Bölcsesség könyvében is: „Isten ugyanis halhatatlannak teremtette az embert, saját képének hasonlatosságára alkotta; a halál pedig a sátni irigységéből jött a világra” (2, 23–24.).

Ugyanerre utal bennünket az Ószövetség egyhangú tanítása minden ember bűnösségéről és arról, hogy minden emberre vonatkozólag várja a Messiást. De az Ószövetség nemcsak történetileg volt előkészítőnk és nevelőnk Krisztusra (Galata levél 3, 24), hanem tanításában is, hitében is. A teljes igazságot, a tökéletes isteni kinyilatkoztatást csak a „végső időben” adta meg az Isten, amikor „miután többféleképpen és különböző módon szólt hajdan Isten a próféták útján az atyához, e végső korszakban Fia által szólt hozzánk, akit a mindenség örökösévé rendelt, aki által a világot is teremtette...” (Zsid. 1, 1–2).

Összülünk elveszett paradicsomáról szólva mondotta azt, hogy a Biblia az örök emberi „miért?”-re akar felelni a Gen. 2–3-ban. S azt is láttuk, hogy a felelet hármasságának egy drámai elbeszélésben való kifejtése: az Isten mindent jónak akart; a rossz az ember bűne miatt jött a világba... Az úrnak, hódítónak alkotott, s a magasabbrendűség tudatával rendelkező, a romlatlan és teljes boldogságra vágyó embernek gyötörő „miértjére” akar felelni a szerző. Arra a kérdésre, mely őt égett az ősi kultúrák világában is, Babel tornyainak és Egyiptom piramisainak árnyékában éppenúgy, mint a Cro-magnon barlangjait rajzaival ékesítő ember szívében és az atomkorszak és úrhajózás kora diadalmas Ikaruszának lelkében is. Erre a problémára próbált választ adni a Gilgames eposz és az Adapa mítosz, Zarathusztra és Buddha, ősi misztériumvallások és a gnosztikus rendszerek stb. S ez a kérdés égni fog a jövő kor emberének a tudatában is, mert a földi lét végén ott sötétlik az „adamah”, amelybe vissza kell térnie — az a sir, mely „sok mindent elfed” — s a nem hívó számára véglegesen és teljesen „mindent elfed”.

De az a válasz, melyet a Biblia ad a problémára, nem volna teljes az igazság harmadik része nélkül: az Isten a bűnbeesés után sem hagyta magára a bukott embert. (Szörényi Andor)

AZ AMERIKAI NÉGEREK IGAZSÁGOS HARCA. Augusztus 28-án, mint a világsajtó beszámolt róla, az utóbbi idők leghatalmasabb néger vonatkozású tüntetése zajlott le Washingtonban. Tíz nagy szervezet — köztük négy vallásos jellegű egyesület — rendezésében több mint 200.000 főként néger amerikai állampolgár vonult fel a rabszolgafelszabadító Lincoln elnök emlékművéhez, hogy meghallgassa a tüntetés hat néger és négy fehér szónokának szavait, majd fogadalmat tegyen a faji megkülönböztetés elleni harc folytatására. A gyűlés után a tüntetők vezérkara megjelent a Fehér Házban Kennedy elnöknel, majd a kongresszusban a demokrata párt vezetői előtt és átnyújtotta a tüntetők követeléseit az Egyesült Államok néger társadalmának kérdéseiben.

A washingtoni felvonulás — a „marche des Noirs sur Washington”, ahogyan a *Le Monde* nevezi — több volt egyszerű tüntetésnél. Komoly jelzés és figyelmeztetés: az amerikai négerség több évszázados küzdelmekkel teli útja új és igen nehéz szakaszába érkezett. A szervezők kiáltványja is ezt a jelentőségét dokumentálja, mikor hangoztatja: „Elérkezett az ideje, hogy az Egyesült Államok kormánya, különösen pedig a kongresszus ismerje el és biztosítsa a néger népi kisebbség számára a teljes polgári egyenlőséget. Ugyanezt a véleményt fejezi ki Jacques Amalric is a *Témoignage Chrétien* szeptember 13-i számában: a tüntetés nemzetközi méretű és jelentőségű megnyilatkozása volt annak a küzdelemnek, amelyet a négerség hosszú idő óta folytat az amerikai élet hétköznapijaiban, hogy elfoglalhassa a maga jogos helyét az amerikai társadalomban.

A négerek küzdelmes útja Nyugat történetének egyik legszomorúbb jelenségével, a XVI–XVIII. századi rabszolgakereskedelemmel kezdődött, amikor fehér és arab rabszolgavadászok két évszázadon át tíz- és százezer szám hurcolták el Afrika benszüllött lakosságát, hogy eladják a kontinens nyugati partjain fehér emberkereskedőknek, akik hajók gyomrába zsúfolva emberte-

len körülmények között szállították át a szerencsétleneket az új világba a gyarmatosítók számára rabszolgamunkára. A *Der Christliche Sonntag* írja a washingtoni tüntetéssel kapcsolatos kommentárjában, hogy a „mysterium iniquitatis” legszomorúbb példája mindaz, ami a spanyol misztika nagy korszakában Afrikában és Amerikában a négerekkel és indiánokkal történt. Országok és városok, amelyek a hit fogalmainak és szentjeinek nevét viselték — Trinidad, Espiritu Santo, Salvador, Santa Fe, Sao Paulo, San Francisco, Saint Louis — olyan rabszolgakereskedelem színhelyei lettek, amilyenre csak az ókorban volt példa. A spanyol király, aki a „legkatolikusabb” jelzőt viselte és az ugyancsak katolikus Portugália évtizedeken át ugyanúgy állami monopóliumként üzte a rabszolgakereskedelmet, mint a protestáns Anglia és Hollandia.

A mai Egyesült Államok területére a spanyol gyarmatosítások nyomán kerültek néger tömegek, amikor az eredetileg spanyol telepítésű déli államok csatlakoztak az Unióhoz. A kibővült államszövetség történetének első szakaszában a négerek nem játszottak aktív szerepet. Nem is játszhattak, mert nem volt rá lehetőségük, nem rendelkeztek semmiféle joggal, tehetetlen kiszolgáltatott tárgyai voltak az embertelen rabszolgatörvényeknek. Egyetlen, amit tehettek, hogy tízezerszám szöktek át déli rabszolgatartóiktól az Unió északi államaiba, ahol tilos volt a rabszolgatartás. A küzdelmet miattuk és helyettük a fehérek vívták meg. A harc a néger kérdésben egyformán zajlott szellemi, irodalmi, majd politikai eszközökkel, végül — csatatereken. Az irodalmi eszközök közül elég utalnunk Harriet Beecher-Stowe világhírű regényére, a *Tamás bátya kunyhójára*. A küzdelem végül az 1861—65-ös polgárháborúba torkollott, amikor is az északiak fegyverrel verték le a rabtartó délieket. Lincoln elnök 1862. szeptember 22-én kelt híres proklamációjában 1863. január 1-től kezdődően szabadnak nyilvánított minden rabszolgát.

A rabszolgafelszabadítás után új és bonyolult szakasz kezdődött az észak-amerikai négerség életében. A Lincoln-féle proklamáció jogilag szabaddá tette őket, elvben megnyitotta az utat előttük az állampolgári egyenlőség felé, de a valóságban a fehér társadalom magatartása elzárta azt, nemcsak délen, de északon is. A fehérek nem fogadták be a feketéket, nem kezelték őket egyenrangú emberként és felebarátként, gyermekeiket nem tűrték meg iskoláikban, vendéglőikben, és a félvért se engedték be, fölkeltek mellőlük, ha járművön közelükbe ültek, kitagadták azt a fehéret, aki négerrel házasodott össze.

A fehérek elzárkózása és elutasító magatartása kezdettől fogva a „Deep South” (mély Dél) hét volt rabszolgatartó államában volt a lagdurvább. A néger ifjúságnak itt egy százaléka sem tudott iskolázáshoz jutni. A szövetségi törvények hiába biztosítják a négerek szavazati jogát, a valóságban a déli államok négereinek 25 százaléka sem tudta gyakorolni azt. Ezek az államok a fő fészkei a hírhedt Ku-klux-klan titkos szervezetnek, mely annyi embertelenséget követett el négerek ellen.

Az Egyesült Államok legfelsőbb bírósága az alkotmányra hivatkozva nemrégiben törvénytelennek nyilvánított minden faji megkülönböztetést, s ez a döntés a központi szövetségi kormányt is kötelezi arra, hogy támogassa és segítse a négereket a fajüldöző kormányokkal és hatóságokkal szemben. Valóban, 1957-ben Little Rockban, 1962-ben Oxfordban, 1963-ban Tuscaloosában a washingtoni kormány szövetségi katonaságot vonultatott fel a négerek segítségére a helyi hatóságok és fehérek ellen. Egyébként maguknak a déli államoknak alkotmánya is ellentétben van a faji megkülönböztetéssel.

Megvan azonban a néger kérdés az Egyesült Államok északi és keleti iparvidékein is. A négereket, akik délről azért húzódtak északra, hogy kenyeret és emberi bánásmódot találjanak azoknak utódai között, akik fegyverrel harcoltak egykor felszabadításukért, csak külön negyedekben engedték letelepedni. Azokat a négereket, akik a néger negyeden kívül próbáltak letelepedni, bojkottálják és elűldözik. A fehéreknek fenntartott üzletekben nem szolgálgják ki a négereket, gazdasági válság idején az üzemek elsősorban a néger munkásokat bocsájtják el. A faji megkülönböztetés tehát itt is teljes mértékben megvan, ha talán nem is olyan brutális formában, mint délen. A munkára

jelentkező négyet például nem a bőre színére hivatkozva utasítják el a vállalatok, hanem azon a címen, hogy nincs megfelelő szakképzettsége, vagy, hogy valamely kétértelmű szakszervezeti rendelkezés miatt nem alkalmazhatják.

Két külön világ, két „párhuzamos társadalom” alakult ki és él az Egyesült Államokban egymás mellett immár egy évszázada, az egyik a fehérek, a másik a feketék világa. Holott ugyanakkor a néger társadalom is hatalmas lépésekkel haladt előre a fejlődés útján. Életrealitását és értékességét bizonyítja, hogy ilyen megkülönböztetett és másodrendű helyzetben is nemzetközi tekintélyű tudósok, nagy költők és művészek, híres sportemberek kerültek és kerülnek ki soraikból, zenéjük pedig meghódította az egész világot. Érthető, hogy az öntudatában egyre fejlődő húszmillió északamerikai négerség mind nehezebben viseli el a fehérek megkülönböztető magatartását. Egy más után alakultak meg szervezeteik, amelyek a faji megkülönböztetés, a szegregáció elleni küzdelmet írták zászlóikra és követelik az integrációt, a néger lakosság teljes befogadását az amerikai társadalmi életbe.

A mostani augusztus 28-i tüntetés vezetője, Philip Randolph néger politikus már 1941-ben tervezett hasonló méretű felvonulást Washingtonban. Akkor a tüntetés elmaradt, mert Rooseveltnél teljesítette a néger követelések egy részét. A második világháború alatt a néger felfüggesztették akcióikat, hogy ne zavarják hazájuk belső nyugalmát, amikor az kifelé súlyos küzdelmet folytat. Azóta azonban újult erővel vették fel a harcot az integrációért, a velük szemben alkalmazott megkülönböztetések törléséért.

A küzdelemben élen járó szervezetek egyik legfontosabb jelszava mind- eddig az erőszak-mentesség volt. A néger vezetők úgy érezték, hogy erőszakos eszközökkel éppen a lényegét nem érhetik el, azt nevezetesen, hogy a fehér lakosság befogadja és testvérként kezelje a feketéket. Azt is gondolták, hogy így inkább számíthatnak a különböző vallásos szervezetek és egyházi vezetők őszinte támogatására, s megállapíthatjuk, hogy ebben a feltevésükben nem is csalódtak. Egy más után léptek elő az olyan kezdeményezések, mint „a déli keresztény vezetők konferenciája”, „a fajok közötti igazságos viszony országos katolikus bizottsága”, „a krisztusi egyházak országos tanácsának faji kapcsolatokkal foglalkozó tanácsa”, amelyeknek propagandája hathatósan egészíti ki a nem-keresztény szemléletű humanista megmozdulások munkáját.

Sajnos, az amerikai fehérek nagy többsége még mindig közönnnyel nézi a feketék küzdelmét, vagy éppenséggel ragaszkodik a jelenlegi állapothoz. Ez a magyarázata annak, hogy egyre több néger vezető személyiség veszti el bizalmát a békés eszközökben. Ugyanakkor a fehér túlzók, a fajelmélet szélsőséges hívei, az amerikai náci párt osztagai tüntetésekkel és merényletekkel igyekeznek megfélemlíteni őket. Mindez fokozódó aggodalommal tölti el az Egyesült Államok felelős tényezőit. Kennedy elnök éppen ezért terjesztett a kongresszus elé új törvényjavaslatot, amely lehetővé kívánja tenni, hogy a faji megkülönböztetés által sújtott feketék kirívó esetekben bírósághoz fordulhassanak védelemért. Arról is szó van ebben, hogy az olyan üzemek, amelyek a faji megkülönböztetést alkalmazzák munkásaik felvételénél, ne kaphassanak állami megrendeléseket és ne részesülhessenek semmiféle állami kedvezésben.

Alapjában azonban ez a tervezet sem tartalmaz radikális intézkedéseket. A faji megkülönböztetés kongresszusi hívei mégis bejelentették, hogy minden erővel küzdeni fognak ellene, végső esetben obstrukcióval hiúsítják meg a megszavazását. A kongresszusi tagok egy másik jelentős hányada pedig még mindig habozik, melyik oldalra álljon a küzdelemben. A legutóbbi tüntetésnek, amely a Fehér Ház tudtával és beleegyezésével történt, éppen az volt a célja, hogy figyelmeztesse a habozókat és a közömbösek: magatartásuk a túlzók kezébe játszhatja át mindkét oldalon a vezető és kezdeményező szerepet.

Jacques Amalric is azon az állásponton van, hogy a faji megkülönböztetés elleni erőszakmentes küzdelemnek, amelyre most a kétszáz ezer ember a Lincoln emlékmű tövében fogadalmat tett, új formákat kell találnia. Ellenkező esetben egyre több néger fordul el az integráció gondolatától és veti bele magát egy néger előjelű teljes faji elkülönülésbe, ami az erőszakosság veszedel-

mes ciklusát nyithatja meg. A faji megkülönböztetés elleni tüntetések New Yorkban, Philadelphiában és Saint Louisban máris egyre hevesebbé válnak. Azoknak a vállalatoknak építkezéseit, amelyek nem hajlandók feketéknek lakást adni, máris számos esetben megbénítják tüntetők és sztrájkörök. Az olyan vállalatok áruit, amelyek nem hajlandók feketéket alkalmazni, a néger negyedekben és közlégekben bojkottálják.

Nekünk, katolikusoknak, minden esetre örömről szól, hogy a faji megkülönböztetés elleni küzdelemben az összes nagy egyházak közül első helyen menetel a katolikus egyház. A mostani washingtoni felvonulásban is száz-nál több katolikus pap vett részt, élükön *O'Bailey* washingtoni érsekkal.

(Sinkó Ferenc)

AZ OLVASÓ NAPLÓJA. Vannak olvasók, akiknek tetszik, s vannak, akiknek nem tetszik: ez azonban mit sem változtat a tényen: azon, hogy Mándy Iván új hangot, új látásmódot, új stílust hozott novella-irodalmunkba. Hangot, látásmódot, stílust, melynek nagy vonzóereje van: ki ne látná, hogy az újabb nemzedék néhány, sokat ígérő tehetsége az ő útján halad tovább. Van a fiatalabbak közt, aki Mándy világából indulva, olyasformán, mint Mándy egykor Gellériéből, lassan egyre inkább a saját csapására tér; de van olyan is, aki egyelőre csak tovább kérődzik más témákban, amit tőle tanult. Már csak hatását tekintve is olyan író áll tehát előttünk, akit modern prózánk történetéből semmiképpen sem lehet kifelejtteni, és akinek jelentőségét alighanem ideje volna higgadtan és alaposan lemérni. Hiszen nem egyszer tapasztalhatjuk, hogy egyik-másik kritikusunk bonyolult külföldi hatásokkal vél megmagyarázhatni egy-egy jelenséget, amelynek forrásvidékét pedig sokkal egyszerűbb volna sokkal közelebb keresni, hiszen csalhatatlanul érzik rajta Mándy Iván hatása, s rosszabb esetben Mándy Iván utánzása. Van egy ága — azt hiszen, igen jelentős ága — az új magyar elbeszélésnek, amely Gelléri felől vezet Moldova György, Fejes Endre felé (hogy csak két nevet említsek, s egyáltalán nem azzal a szándékkal, hogy ezt a két, komoly figyelmet érdemlő író közös nevezőre hozzam); de nem lehet elfelejtőnk, vagy elhallgatnunk, hogy ez az ág Mándy Ivánon át vezet. Ismét nem egy szintre és közös nevezőre hozásról van szó: nem azt mondom, hogy Mándy egyenlő Hemingway-vel vagy Faulkner-rel; de meggyőződésem, hogy ha egy-egy újabb magyar mű vagy stílus „származásrendjét” kutatjuk, nem árt a távolabbi mellett a közelebbit is figyelembe venni, mert a távolabbi nem magyaráz meg semmit, vagy hamis magyarázatokra vezet, ha a közelebbi elől becsukjuk a szemünket. Hasznos volt-e Mándy hatása, vagy káros: ezen lehet vitatkozni. Hogy ez a hatás létezik, és mértékében jelentős: ez, úgy vélem, minden tárgyilagos szemlélő számára vitathatatlan. S ha egyszer van, foglalkozni is kellene vele.

Persze egy rövid könyvismertetés semmiképp sem mehet bele ilyen széles, bonyolult kérdés fejtegetésébe; legfőljebb jelezheti, hogy van ilyen kérdés. S jelezhet egyéb kérdéseket és kapcsolatokat is. A filmszerű látás- és ábrázolásmódot, például. Az író nem magyaráz, nem értelmez, nem elemez; csak lát, fölvesz és levetít. Jeleneteket, kockákat; ezek sorozatából kell kialakulnia a képnek, a „történetnek”. S itt rögtön számos kérdés jelentkezik. Mi ennek a módszernek az epikai teherbírása? Egyáltalán, vannak-e az írónak epikai céljai, a szó megszokott értelmében? Aztán — ami talán még fontosabb: — képes-e ez a „fölvevő” módszer *mélységben* is fölvenni? mit lát meg, és mit tud közölni a fölvevő alakok lelki életéből? De akar-e egyáltalán lelki életet ábrázolni az író? Aztán azzal, hogy ő maga teljesen kihűződik a „képből”, olyannyira, hogy még a rendező szerepét sem vállalja, hanem teljes objektivitással mindent fölvesz: — vajon ezzel, éppen ezzel nem engedi-e be egy hátsó ajtón, sőt, nem tuszkolja-e be a lírát: a látszólagos objektív kép végül nem szubjektív világérzés jelképe-e? S ha az: mennyiben általános érvényű?

Kérdések; jelzések. És nem egyedül csak Mándy Iván új regényével* kapcsolatban merülnek fel.

* A pálya szélén. Magvető, 1963.

Miről szól ez a regény? Három nagycsapat, a Titania, az Atalanta és a Kossuth (vagyis a régi Ferencváros, Hungária és Ujpest) verseng egy fiatal kapusért. Kiküldik megfigyelőiket és „játékos-rablóikat” egy harmadosztályú mérkőzésre: ott véd az egyik csapatban ez a ritka kapus-tehetség. Folyik a mérkőzés, a pálya szélén pedig folyik a játékos-ügynökök mérkőzése, és folyik a szenvedélyes futball-rajongók pályáról pályára hömpölygő párbeszéde. A mérkőzés vége felé az ellenfél szélsője, az egyik játékos-ügynök uszítására, szétrúgja a kapus fejét. Az „élet” azonban nem áll meg: Csempe-Pempe, a Titania ügynöke mégis szerez csapatának egy tehetséges gyereket.

Alighanem ismerni kell a futball-világot és a pályák légkörét ahhoz, hogy érezzük a regény „hitelességét”. Idézőjelbe tettem a szót; hitelességről kell beszélnünk, de — bármily paradoxul hangzik — valamiféle mítoszi jellegű hitelességről. Mitikusról, szimbolikusról; nem a nyers, közvetlenül tapasztalható valóságról, hanem annak olyan sűrített képéről, amely, éppen e sűrítettsége folytán, irreálisan hat. Irreálisan, igen — de nem abban az értelemben, hogy amit látunk, amit az író láttat velünk, az egyszerűen nincs, nem létező valami, mindenestül koholmány, kitalálás. Nem. Mátyás Iván a valóságban benne rejtlő, lehetőségként benne lappangó irrealitást bontja ki. Egy vállrándítás, például, semmi több, mint egy vállrándítás, akár közömbösen hat, akár nevetséges, akár elszomorít. De ha valaki a végtelenségig ismétli ugyanazt a mozdulatot: — egy ember, aki *ad infinitum* rángatja a vállát; vagy ha tíz, száz, ezer ember teszi ugyanezt, egy egész vállrágató embertömeg: ez már irreális, éppen meghatványozott valóságban. A valóság csak egy bizonyos határig valóság; ezen a határon túl már túlmegy a valón, éppen mert a való lényegéhez tartozik, hogy megvan a maga határa. S erről van szó Mátyás Iván regényében: ez az irrealitása, a határan túlhatványozódott valóság. A futball-szenvedély, mértéktelen méreteiben. Ez a groteszk egyik forrása; — groteszk, és ugyanakkor tragikum is van benne. Tragikomikus? Nem, éppen csak erről nem lehet szó: komikumról. Tragico-groteszk, mondhatnám, ilyen nyakatekert nehézséggel. De, azt hiszem, Mátyás Iván világának ha nem is a kulcsát, mindenesetre egyik kulcsát jelenti.

Egyszerre tragikus és groteszk? Egyszerre. Ha nem a mű, hanem az író felől próbálom nézni: a líra ellen alkalmazott anti-líra. Ott, ahol a tragikum kíváltkán a megrendülést, belép a groteszk. Itt, ebben az írói — és emberi — magatartásában, rossz, de ezúttal találó szóval „alapállásában” Mátyás Iván egy kicsit mintha a kései Molière-nek is utóda-rokona volna (s ez, félreértések elkerülése végett, ismét nem azonosítás, hanem csak jellemzési kísérlet).

De mindezt így adja: egy mind jobban kiírt, kicsiszolt ábrázolási módszer filmszerűségével, azt is mondhatnám, valamivel erősebben, hogy bevált sablonjai szerint. Közismert Mátyás-motívumok térnek vissza: már látott filmek fogásai. Csak kétfőre utalok. Ahogy Csempe-Pempét a felesége keresi-hajszolja: ez ugyanarra a rugóra jár, mint az *Utcák* című novella ruhatarosnőjének hajszája a kabátelvtáj után (amiből a *Mélyvíz* színpadi áttétele lett); s ahogy a regény befejeződik, Csempe-Pempe végkimerülésig rohanásával s a körülötte futkosó-rugdosó fiúval: ez lényegében egyik variációja a *Fabulya feleségei* végső jelenetének. Persze ebben is, abban is érvényesül a filmszerű groteszk, olyasformán, ahogy egy fölhúzott szerkezet jár le, egészen addig, míg ki nem tekeredik belőle, ki nem kicsiklik a rugózata. Tragico-groteszk ez is; ismeri a bábjáték, ismeri a cirkusz is. Hogy Mátyás látásmódjában van rokonság ezekkel is? Úgy hiszem, igen; s a motívum visszatérése nyilván visszatérő alapélményre mutat. De akkor is: nem kellene-e, nem lehetne-e tágítani magát ezt az alapélményt, alapszemléletet? Kifelé, szélesebbre, hogy több férjen bele a világból? Vagy befelé, az emberi rugókon túl, az ember lelki világa felé? Kérdések, s nem az én dolgom, hogy feleljek rájuk, hanem az íróé, és műveié.

„Létezik ez az Írország: de ha valaki odaúszik és nem találja, a szerzőhöz nem fordulhat kártérítésért.” Ez az intelm áll Heinrich Böll *Írországi naplójának** élén, és a gyanakvó olvasó altár mentegetődzésnek is vehetné: írtam, amit írtam, de hogy igaz-e amit írtam, arról nem kezeskedem.

Sosem jártam Írországban; védekezése ellenére eleve elhiszem Böllnek, hogy minden úgy van, ahogyan írja. Hogyan van? — nem ismételtem el utána, sokkal gyarlóbban, mint az ő beszámolójából értesülhet e furcsa világról az olvasó. Mintha az életnek mások volnának itt a nehézkesedési törvényei; és alighanem Böll érdeme, hogy jobban megértetett velem egy-egy író és költő, akinek mintha szintén kissé mások volnának a nehézkesedési törvényei. Van a világirodalom, igen: de vajon megérthetünk-e igazában egy-egy világirodalomba belenőtt író, nemzeti gyökereinek ismerete nélkül? És talán nem is gyökerekről van szó, hanem valami anyagtalanebből: éghajlatról, levegőről, természetéről. Elolvastam Böll *Írországi naplóját*, s egyszerre megsejtettem, hogy mennyire író, mennyire csak a maga írségében érthető igazán Yeats költészete. Vagy Joyce! Micsoda kommentár hozzá Böllnek az az elbűvölő kis rajza, melynek ez a címe: *A halott indián a Duke Streeten!* Jó, tudom, hogy nem ő találta ki a híres „belső monológot”, hanem előtte egy francia író: Valéry Larbaud, Joyce francia fordítója hívta föl erre a figyelmet; de ez a féktelen beszélőkedv, az asszociációknak ez a gáttalan követése, ez jellegzetesen ír vonás.

Mennyi magyarázatát olvastam Joyce-nak! hány elragadó eszmefuttatást irodalmi származásáról és helyéről, s más hasonló, rendkívül okos és tájékozott dolgokról. Lehet, hogy mindez igaz. Ez is igaz. De az az ír rendőr, aki mielőtt igazoltatja az autóst, előbb boldog bőbeszédűséggel végigtárgyalja az időjárást, családi viszonyait, egész családfáját a hozzá fűződő időjárásjelentéssel, hogy végül képzelete kiszaladjon a halott indián és az égbeszálló apáca mítoszába: — ez az ír rendőr ott az utca közepén mi más, ha nem egyike a megszámíthatatlan ír Joyce-oknak; egy Joyce, aki megmaradt közrendőrnek?

Azt hiszem, igazam van, amikor egyre jobban gyanakszom a pompás elméletekben. Igazak, a maguk módján persze hogy igazak. De az éremnek van másik oldala is. Az az ír közrendőr, az a miniatűr Joyce az utca közepén. Vagy Kafka esetében: hogy híres, vagy ha tetszik hírhedt abszurdítás-szimbolumai többnyire álmainak, idegállapotaiknak háborzongatóan pontos rögzítései: — tanú rá a naplója. Szóval, azt hiszem, az éremnek mind a két felét meg kell nézni; s attól még az egyik oldal ábrája semmivel sem lesz fakóbb, ha tudjuk, mi van a másik oldalon.

De nem erről van szó, hanem Böllről és az *Írországi naplóról*. Elragadó olvasmány, és Doromby Károly fordítása igen szépen visszaadja a stílus jellegzetes bölli ritmusát: zenekíséretével együtt fordítja a szöveget, híven és költőien. (Rónay György)

SZÍNHÁZI KRÓNIKA. A Petőfi Színház mutatta be Friedrich Dürrenmatt: „V. Frank” című musical komédiáját (a színlap megjelölése szerint „magánbank-opera”). Hamisítatlan dürrenmatti írás, amelyben (mint a népszerű író legtöbb darabjában) döntő szerepet kap a képtelen, a groteszk.

A komédia hőse egy bankház, amelyet az első Frank alapított annak idején, s amelynek élén most az alapító ükunokája, az ötödik Frank áll. Az intézmény „hatalmas múlt” tekinthet vissza, hiszen a nagy elődök idején, a rabszolgakereskedelemtől a gyarmati kizsákmányoláson át a kábítószerkereskedelemig, másfél évszázad minden szennyes üzletében résztvevett. E hatalmas vállalkozásokhoz képest szinte kis stílus epigonizmusnak hat a módszer, amelylyel V. Frank és társai az immár csődbejutott bankházat megmenteni igyekeznek. Az ügyfeleket, akik a pénzüket követelik, vagy egyszerűen elteszik a láb alól, vagy elcsábítatják egy külön erre a célra alkalmazott nővel és így szerzik vissza a már kifizetett összegeket. Mindez azonban nem segít. Nem segít az sem, hogy V. Frank a csőd könnyebb lebonyolítása érdekében megjárja a saját halálát. A társaságon beteljesedik az ilyenfajta bűnszövetkezetek tör-

* Írországi napló. Európa, 1963.

vénye, a rettenetes bomlasztja szét és pusztítja el őket. A leleplezéstől való félelem arra kényszeríti V. Frankot és feleségét, hogy leghűségesebb emberük segítségével sorba megöljék azokat, akik meginognak és lopott pénzüikkel menekülni próbálnak a sülyedő hajóról. Öreg barátjukat és cinkosukat a halálos ágyán akadályozzák meg egy idő előtt beadott injekcióval abban, hogy meggyónhasson. V. Frankot végül saját fia taszítja le a „trónról”. Halálra ítéli és élve a bank pincéjének páncélszekrényébe zárja. Majd azzal veszi át a vállalat vezetését, hogy egyelőre (legalább öt évig) csak tisztességes üzletekkel foglalkoznak, mert vannak idők, amikor — legalább is átmenetileg — a becsületességben is van üzleti fantázia.

Ha meggondoljuk, hogy az író ezt a háborzongató történetet, amely a halottak számát tekintve a legkomorabb shakespearei tragédiákon is túlszár, humorba pácolt szöveggel, torz firtorokkal és dalbetétek kíséretében találja elénk, akkor egyszerűen rátápinthatunk Dürrenmatt sajátos művészetének lényegére. Kétségtelen, hogy ez a nyugtalan szellemű író már alkatánál fogva vonzódik a groteszkhez. Képtelen ötletet, fantasztikus asszociációi, fejtegetőre állított helyzetei azonban jóval többe egy szellemes nevetető öncélű sziporkázásainál. Dürrenmatt firtorai mögött egy lelkiismeretes művész és egy töprengő ember vívódásai rejtőznek.

A nyugati civilizáció — így tudja mindenki —, a keresztény erkölcsre, a humanista elvekre épült föl. Ezt tanítják a gyerekeknek az iskolában, ezt hirdetik a szószékekről. Dürrenmatt azonban úgy látja, hogy mélységes szakadék tátong az elvek és a gyakorlat között. Ennek pedig szerinte legfőbb oka a pénz. A nyugati társadalom a pénz társadalma lett. A pénz rontja meg az emberek lelkét és szívét, az ássa alá erkölcsi érzéküket. A pénz templomai, a bankok meg éppen az elembertelenedés megtestesítői, hiszen ott már nem ember áll emberről kapcsolatban, hanem az „ügyfél” az „intézménnyel”, s e kapcsolat egyetlen szabályozója a hasznossági elv. Megindultságnak, emberi melegségnek, részvételnek semmi szerep nem juthat ebben a kapcsolatban. Nyilvánvaló, hogy a valóságban elképzelhetetlen egy olyan bank, amely sorba kiirtja (fizikailag is kiirtja) összes ügyfeleit, majd a vezető tisztviselők egymást. De nem azért elképzelhetetlen — vallja Dürrenmatt — mert ez ellentétben állna a pénzvilágban uralkodó erkölcsi felfogással, hanem csak azért, mert egy jogrenddel bíró országban minden hasznossága ellenére, célszerűtlen és veszélyes lenne az ilyen eljárás. Dürrenmatt tehát semmiképpen sem akart egy reális történetet írni (ez a gondolat fel sem merülhet), de még csak „realista” vigjátékok vagy bohózatok sem, amely utóbbiakban a legkiméletlenebb karikírozás ellenére rendszerint ott kísért azért egy kis emberi megértés is a gúny tárgya iránt. Dürrenmatt az „V. Frank”-ban teljes kiméletlenséggel azt akarja bemutatni, milyen lenne az, ha szabadon és gátlástalanul érvényesülhetne az üzleti világban uralkodó mentalitás, amely szerinte nem sokban különbözik a gengszterek erkölcsétől.

Felesleges lenne vitatni, hogy Dürrenmatt látásmódjában jelentős szerephez jut az egzisztencialisták pesszimizmusa. Nyilván ő is hajlik arra a nézetre, amelynek Camus már régen hangot adott, nevezetesen, hogy potenciálisan mindnyáján gyilkosok vagyunk. Amiben talán igaza is van. Főleg, ha a minden emberben kétségkívül meglévő rossz hajlamokra gondol. Amiben nincs igaza, hogy a csak képzeletben, titkolt vágyakban elkövetett vétkeket egyenértékűnek tekinti a valóban elkövetettekkel. Nem gondolva arra, hogy ugyan ezen az alapon valóságosnak és érénynek kellene elfogadnunk a csupán képzeletben végrehajtott, a szándéknál megrekedő jócselekedeteket is. Valójában a konkrét ember mindig kevésbé rossz és kevésbé jó, mint amilyen ösztönei, indulatai és szándékai szerint lehetne. Mindez azonban mit sem változtat azon az igazságon, hogy Dürrenmatt teljes joggal kéri számon egy elüzletiesedett társadalmon saját kultúrájának elvben ugyan nem, de gyakorlatban annál inkább megtagadott erkölcsi alapjai.

Az, hogy ez a számonkérés keserű és kegyetlen szatírájú komédiákban történik (mint az „V. Frank” esetében is), az éppúgy következik az író alkatából, mint darabjainak sajátos tematikájából. Van az abszurdnak egy olyan

foka, amelyet már csak humorral lehet megközelíteni. És Dürrenmatt humora hiteles, vérbő humor. Persze ahhoz, hogy költői mondanivalója hiánytalanul érvényre jusson, meg kell találni komédiáinak adekvát színházi előadásmódját. Ez az előadásmód pedig semmiképpen sem lehet realista színjátszás. Sajnos a Petőfi Színház előadása, egy-két színészi alakítás egyéni kivételétől eltekintve, egyáltalán nem szolgálta a dürrenmatti koncepciót. Nem tudni, hogy egy nem szerencsés rendezői felfogás vagy az okozta-e ezt, hogy szokatlan volt a színészek számára az újszerű feladat.

Dürrenmatt alakjai nem valóságos, hús-vér emberek, hanem álomszerű, szürrealista képződmények. Külső megjelenésük (maszk, kosztüm) a legapróbb részletekig hiteles, „realis” lehet, de mozgásukon, beszédjükön érezni kell, hogy nem élő embert, hanem az írói fantázia groteszk szüleményét testesítik meg. Ebben a darabban semmit, a legvérfagyasztóbb, a legtragikusabb jelenetet sem szabad komolyan venni. Különben menthetetlenül grand guignollá, és humoros helyett nevetségessé válik. Bizni kell a költőben. Ha ő úgy tartotta helyesnek, hogy komédiában mondja el mindazt, amit el akart mondani, a leg súlyosabb mondanivalókat is, akkor azt úgy kell közvetíteni, minden tragikus pátosz nélkül.

Pedig (és ez még szerencse) kitűnő példakép állt a színészek rendelkezésére. A címszereplő Kozák László hibátlanul szolgálta a szerző intencióját. V. Frankja pontosan olyan volt, amilyennek azt Dürrenmatt elképzelhette. Könnyed, fanyar, groteszk volt minden szava, minden mozdulata. Rajta kívül azonban csak Pásztor Erzsi, Harkányi Endre és Náday Pál képviselték ösztönös biztonsággal azt a dürrenmattian komédiázó farce-stílust, amelybe (és az igazság kedvéért ezt is meg kell állapítani) az együttes tagjai csak a második rész végére rázódtak bele. A szellemes fordításon (Gera György és a verseket illetően Görgey Gábor munkája) kívül, ennek köszönhető, hogy végül mégis jó színház emléként vittük haza. (Doromby Károly)

KÉPZŐMŰVÉSZET. Mauriac sorai Bálint Endre Biblia-illusztrációiról. Több mint egy esztendő óta újra Magyarországon dolgozik Bálint Endre festőművész, a mai magyar piktúra egyik legjelentékenyebb alakja. 1957-től 1962-ig Párizsban élt, ezekben az években Franciaországban, Hollandiában és Belgiumban hét kiállítást rendeztek munkáiból. 1958-ban a párizsi Labergerie könyvkiadótól megbízást kapott a teljes Szentírás illusztrálására. A több mint ezer rajz — közöttük ötven színes grafika — nyolc hónapi megfeszített munkával készült el, és a „Jeruzsálemi Biblia” 1959-ben napvilágot látott. A gyönyörű kiadványnak nagy sikere volt, a kritikák elmondották, hogy Bálint rajzai századunk modern művészeti nyelvét beszélik, de ugyanakkor hűek maradtak a Biblia szelleméhez. (A Bálint által illusztrált Biblia-kiadásról egyébként annakidején folyóiratunk már beszámolt, 1959-es évfolyamunk 308—309. oldalán.) A magyar művészről ezekben az időkben, húsz perces színes dokumentumfilm is készült, amelyet hónapokig vetítettek a párizsi mozikban. Röviddel később azután Bálint Endre elnyerte a „The National Bible Society of Scotland” illusztrációs pályázatának első díját. (A díjnyertes munkákat — közöttük az övét is — kiállították Edinburghban, a híres zenei fesztivál keretén belül, majd Glasgow-ban.)

Bálint Endre ma ismét tevékeny szereplője a magyar művészeti életnek. Szellemes plakátjait gyakran láthatjuk, rajzaival a „Jelenkor” és a „Valóság” oldalain találkozhattunk a közelmúltban, a Nemzeti Színház őszi Machbeth-felújításának puritán díszleteit ő tervezte, s Bálint két tucat linóleummetszével jelent meg David Caute angol író „Oldd meg sarudat” című — a Cromwell-féle forradalom idején játszódó — történelmi regénye.

Bálint Endre — mesterével: Vajda Lajossal és Korniss Dezsővel együtt — azok közé az igen kis számú magyar festők közé tartozik, akiknek munkásságára a magyar népművészet döntő hatást gyakorolt. Szentendrei, sárospataki és zsenneyi tartózkodása során alakult ki álom- és emlékvilágból táplálkozó festői nyelve, amelyet talán *folklorisztikus alapokon nyugvó lírai-nosztalgikus szürrealizmusnak* jelölhetnénk meg, — tudva azonban, hogy reprodukciók hiá-

nyában kevésbé kézzelfogható e meghatározás. E törekvéseit reprezentálják olyan újabb munkái, mint a „Csodálatos halászat” a „Van Gogh éjszakája”, a „Roueni látomás”, a hárommalagos „Várakozók” vagy a „Szentendre-i falak”.

Egy külföldi lapban megjelent nyilatkozatában Bálint Endre a következőket mondotta festői világáról és Szentírás-illusztrációiról: „Nem vagyok sem absztrakt, sem szürrealista a szó képzőművészeti kánonja szerint, de igyekeztem e kifejezési módokból befogadni mindazt, amit a magam művészete számára hasznosítani tudtam... Olyan hagyományok útját járom, amelyet Kelet és Nyugat találkozási pontján: Magyarországon taposott ki egynéhány olyan keményléptű szellem, mint Bartók Béla a zenében és Vajda Lajos a festészetben... Biblia-illusztrációim dicsérőit és kritizálóit nem hagyta közömbösen az a folklór-tartalom, amely szinte automatikusan alakította formáimat. Nagyon boldoggá tett François Mauriac-nak az *Express*-ben közölt cikke (1959. február 19-i szám), amely szép méltánnyal emlékezett meg az én rajzaimmel kiadott Bibliáról. Ez a váratlanul ért ajándék többet jelentett nekem a napisajtó terjedelmes beszámolójánál, többet a nagyközönség előtti sikereknél.”

Mauriac *Express*-beli cikkének legérdekesebb részei így hangzanak: „Öregkorban, midőn személyes életünk már teljesen összezsugorodik, az ember olyan, mint egy toronyőr. Mások örömeiket hajszolják, futnak szenvedélyeik után, — én pedig csak kémlelem a látóhatár egy pontját, ahol valaminek fel kell bukkannia. Semmilyen olvasmány nem tud lekötni. De végre fellélegzem: egy gyönyörű képes „Jeruzsálemi Bibliá”-t lapozgatok, amelyet a Laberge-kiadó oly előzékenyen megküldött nekem; *valóságos műalkotás. Úgy kell megismerkednünk vele, mintha egy katedrálisba lépnénk be. Úvegfestmények és freskók helyett Bálint Endre illusztrációiban gyönyörködünk.* Ez bizonyára majd változtat szemléletemen, hiszen csak azt a protestáns Bibliát forgattam Malagánban, amelyből annakidején André Gide szokta felolvasni a neki kedves részeket.

Az igazat megvallva, elég ritkán veszem kézbe a Szentírást.” A továbbiakban Mauriac elmondja, hogy az Ószövetséget csak kevésbé ismeri, „nem tudott vonzani még költőisége sem”, s itt hivatkozik neveltetésére. „Az Ószövetség legjavát — a számomra oly kedves zoltárokat és a hűsvégi jövendöléseket — a katolikus liturgián átszűrve mindig megkapom.” De hogy az Ótestamentumhoz is közelebb kerüljön, — fejezi be írását Mauriac — „ebben bizonyára segítségemre lesz ez a csodálatos Jeruzsálemi Biblia.”

Tersánszky J. Jenő, a képzőművészeti író. Tersánszky Józsi Jenő — irodalmunk élő klasszikusa, akinek az elmúlt hetekben ünnepeltük hetvenötödik születésnapját — egyike azoknak a magyar íróknak, akiket a képzőművészethez szoros szálak kötnek, akik szeretettel és hozzáértéssel szóltak hozzá művészeti vonatkozású írásaikban századunk művészetének kérdéseire, akiknek művészeti irodalmunkban is maradandó helyük van és lesz. (Sajnos, ritka mint a fehér holló az a magyar író, akinek szívügye volt a képzőművészet és aki tekintélyével, energiájával, segítő készségével odaállt volna festő-, szobrász-kortársai mellé, amint azt a franciáknál egykor Zola vagy Apollinaire, s ma a Bernard Buffet-ről könyvet író Giono és a magyar Hajdu István szobrásznak monografiát szentelő Robert Ganzó költő teszi. Lehetne kivételeket említeni: Kárpáti Aurélt, Füst Milánt, a Nagy Istvánról tanulmányt író Surányi Miklóst, s mindennekelőtt Kassákot. E csoportba — a „kivételek” csoportjába — tartozik Sik Sándor is, aki nagy esztétikai munkájában nemcsak a régi korok nagy alkotóira — Fra Angelicóra, Raffaellóra, Michelangelóra, Velazquezre, Delacroix-ra — hivatkozik az esztétikai törvényszerűségek fejtegetésekor, de a közelmúlt és a jelen kiváló művészeiről — Gauguin-ról, Van Gogh-ról, a nonfiguratív Kandinszkij-ról és a szürrealista Paul Klee-ről — is van mély észrevétele, értékes mondanivalója. A magyar írók túlnyomó többsége azonban közönyös a képzőművészet világa iránt, — érdekes és jellemző, hogy még az egyébként oly szerteágazó és szenvedélyes szellemi érdeklődésű és enciklopédikus kultúrájú író-gondolkodó, Németh László is.)

Tersánszky azonban együtt haladt kora képzőművészeti mozgalmaival. Nagybányán született és szinte a nagybányai festőiskolával nőtt fel. Mint kisdíák, a többi gyerekekkel együtt hordozta a festékeskazztát és állványt a festők után. „Nyilassy Sándortól egy hatost kaptam és elbeszélgettem velem”, — írja Tersánszky „A félbolond” című regényének utószavában. (E könyvet különben — amely a nagybányai kolónia életéből veszi tárgyát — csupa Nagybányát megjárta művész illusztrálta: Szőnyi, Czóbel, Bernáth, Réti István, Ferenczy Béni, Kmetty, Ilosvai-Varga, Román György, Modók Mária, Kántor Andor...) Tersánszky — aki iskolatársa és jóbarátja volt a korán meghalt tehetséges Maticska Jenő festőnek — maga is festőnek készült; a festékkészítés mester-ségébe egy Kerekes nevű piktor kezdte bevezetni.

Festő azonban nem lett, viszont 1910 körül elbeszélései és versei kezdtek megjelenni a „Nyugat”-ban, első világháborús témájú regényét pedig maga Ady üdvözlőtel megkülönböztetett elismeréssel. De Tersánszky kapcsolata a képzőművészettel később is megmaradt. A *Nyugat*-ban számos művészeti tanulmánya jelent meg. Írt Kner Izidorról, a gyomai nyomda alapítójáról, Benedek Péter-ről, a parasztból lett festőművészről, Molnár C. Pálról, Fáy Dezső grafikusról (a „Divina Commedia” és a „Nagyidai cigányok” illusztrátoráról), Horvay Kosuth-szobráról, Erdey Dezsőnek a Városligetben felállított szobráról: a „Kannás fiú”-ról. Nagy arnyakról bizalmasan című memoárkötetében egyre-másra villan meg a művész-barátok arcképe: az első háborúban elesett Duma Sándoré, a tréfamester Csáktornyai Zoltáné, a karikatúrista Major Henriké, a freudizmussal is sokat foglalkozó Berény Róberté, a Tersánszkyval kereszt-komasságba került Fémes-Beck Vilmos szobrászé, de mindenekelőtt Tihanyi Lajosé, — vele volt a legközelebbi barátságban Tersánszky, s ő mutatta be Tersánszkyt Adynak, majd Babitsnak is.

„Büszke vagyok rá, hogy az első képzőművészeti bírálatot én írtam meg a Nyolcokról a Nyugatban... Az írásom nagyon tetszett. Ez körülbelül ilyen szavakban fogalmazódott meg: „na végre egy kritika, amely a képzőművésze-tet képzőművész szemével itéli meg!” E szavakkal kezdődik Tersánszky Hat-vany Lajossal foglalkozó visszaemlékezése. Igen, a „képzőművészetet képzőmű-vész szemével megítélni”, úgy, hogy a vizsgálódás kiindulópontja ne valami kí-vülről bevitt elv, hanem maga a mű legyen, — ez a kiváló művészeti írók módszere. S az ő körükbe tartozik — és ott is a legelsősorban áll — a min-denki által szeretett és becsült mester: Tersánszky Józsi Jenő. (Dévényi Iván)

ZENEI JEGYZETEK. (Rossini a Károlyi-kertben.) A Tell Vil-mos hatalmas sikerű operaházi előadásai azt igazolták, hogy közönségünk szí-ven ismerkedik az olasz nagyopera szellős, kissé felszínes, derűs világával is. S ennek az olasz életérzésnek aligha lehet hívebb kifejezője, és tolmácsolója Giacchino Rossininál. Művészi világa — és élete is — egyfajta könnyedség, felszínesség iskolapéldája. Ritkán hatol a dolgok mélyére, sohasem harcolja ki önnön igazolását, csupán a felszínen csapong vidám kedélyességgel. Nem aján-dékoz meg a megbékélés katharizásával, hiszen kívülről ábrázolja a drámai folyamatokat. Ilyen zene Rossinié és éppen e problémátlanságával vált és válik mindenkor a szélesebb zenekedvelő rétegek kedvencévé. A Károlyi-kert közön-sége is ezért várta nagy érdeklődéssel Sir John Barbirolli és Lamberto Gardelli estjeit. Barbirolli A tolvaj szarka nyitányt, Gardelli pedig az Operaházban ép-pen ő általa sikerre vitt Tell Vilmos bevezetését vezényelte.

„A tolvaj szarka — írja Stendhal — egyike Rossini remekműveinek. 1817-ben írta, Milanóban, az úgynevezett primavera, a tavaszi évad számára.” A közönség, elsősorban a deklaszálódott Napoleon-pártiak, azzal az elhatározás-sal várták a darabot, hogy bármi kis gyöngesége legyen, menthetetlenül meg-buktatják. Stendhal, aki maga is részt vett ezen a bemutatón, így számol be a nagy izgalommal várt előadásról: „Olyan örült sikert aratott és olyan furorért kellett, hogy a nézők minduntalan egy emberként pattantak fel helyükről s ujjongva ünnepelték Rossinit.” Este a szerző kedélyesen iszogatót barátaival

az Academia kávétermében, elmesélte nekik, hogy halálosan befáradt a sok hajlongásba és bókolásba. A kivételes sikert — mert ekkora siker még Rossini fényes pályáján is ritka volt — alighanem az opera ragyogóan megkomponált nyitánya alapozta meg.

Az első presto végén az olasz közönség már őrzöngött a lelkesedéstől. A dob kiemelt bevezetése valahogy figyelmet parancsolt, a beszélgetők elnémultak, a páholyok tulajdonosai kíváncsian félrehajtották a függönyöket, s mindenki rögtön megérezte a fiatalság, az életerő sodró lendületét. Az első ütemtől megelevenedett a színpadon a paraszti élet energiája és friss levegője. Pedig a nyitány mondanivalója látszólag olyan egyszerű! Kezdetén a győztes katona visszatér a családjához. Rossini ugyan már itt is előre vetíti a későbbi melankoliát, de még ez a szomorúság is csupa tűz, csupa sodró élénkség. „A szerzőnek szemlátomást volt bátorsága hozzá, hogy fittyet hányjon az unalomtól való félelemre és hogy mellőzze a mulattató kis frázisokat, innen a nagyarányúsága.”

Nos, hogy e bevezetés valóban „nagyarányú”-e, azon lehet vitatkozni. Tény azonban, hogy Rossini itt elkapta a pillanatot ihletét azét a pillanattól, amelyben kivételesen nagy alkotások születnek. Ezért is nevezhetjük A tolvaj szarka nyitányát a karmesteri és zenekari tudás egyik próbakövének. Persze nagyképűség és felesleges erőpazarlás lenne, Barbirolli karmesteri tudását méregetni, számtalanszor bebizonyította már, hogy ennél sokkal nagyobb feladatokat is átszólut tökéletesen képes megoldani. (Mint pl. ugyanezen a hangversenyen Beethoven VII. szimfóniáját, vagy a Kis éji zene teljesen szokatlan és mégis megragadóan hiteles tolmácsolását.) A Hangversenyzenekar kissé fáradt művészeinek azonban itt-ott mintha magas lett volna a mérce. Rossinié is, Barbirollié is. Erejükből így csupán a partitúra lejátszására futotta. Igaz, az sem kis vállalkozás...

Néhány nappal később Gardelli állt a zenekar élére, hogy ismét sikerre vigye a Tell Vilmos nyitányát. Az Operazenekarral nagy sikert aratott a bemutatón s mi most a két zenekar teljesítményét is összevethetjük. A Tell Vilmos egészen más stílus-korszak eredménye; Rossini itt szakított eddigi elveivel, elmélyítette addig felszínes csapongását, megfékezte és pátosszal telítette a sok „üresjáratot”. A nyitány méltóságosan nyugodt indítása is szokatlan nála. Állóképet, a svájci havasok zárt világát vetíti elénk. Ezt a képet fejlesztí tovább a második andantében, ahol a fuvala és angolkürt idillikus párbeszéde a megbékélt tájat festi. Ezzel szemben áll, mintegy ellenképpül a nyitány befejező része, amely Beethoven nagy drámai kitöréseinek tovább fejlesztése. A trombiták és kürtök a diadalmas, mindent megoldó forradalom szavát hirdetik. Kecskeméti István szerint „így újul meg három évtizeddel Cherubini Vízholdó-nyitánya után a börtönből való kitörés ujjongó zenéje, a júliusi forradalom küszöbén, Párizsban, 1829-ben”.

Ez a minden gátat elsöprő ujjongás megint Rossini igazi területe. Elmélyül és gondolatokat ad, mert az ő vidámságára is — legalábbis a Tell Vilmosban — jellemző a költő szava: Nem tudok felhőtlenül vidám lenni, ha édes dallamokat hallok. S ilyenkor, amikor a mélységek felé mutat, sohasem súlylyed le a koncert-átlagzene színvonalára, hanem felemel és a legnagyobbak felé indít. — Gardelli és a kedvvel muzsikáló zenekar sokat éreztetett ebből a mélységből s emlékezetes sikert aratott. (Ezt csak fokozta Respighi Róma kútjai szimfónikus költeményének szellemes, impresszionisztikus előadásával.)

(Az egyházzenei évad kezdetén.) Évről-évre nagy reményekkel és nagy várakozással tekintünk az egyházzene fejlődése felé, s ezt tesszük most is, az új évad kezdetén. Az elmúlt esztendőben is feljegyeztünk néhány kiemelkedő művészi eseményt és hirt adtunk néhány — sajnálatosan kevés kiemelkedő egyházzenei alkotásról. Reméljük, hogy az új esztendőben ezek száma jelentősen megnövekszik. Igaz, kell is növekednie, mert minden biztató jel és konkrétum ellenére is elmaradtunk valahol. Kevés, nagyon kevés az igazán maradandó új alkotás s ennek az is oka lehet, hogy kevés az előadási lehetőség. Kórusaink többsége szívesebben „gyúrja” a bevált, könnyen hozzáférhető, klasszikus alkotásokat, amelyekben kevesebb a hangszerek száma, s ugyan ki

veszi észre, ha kicsit csökkentik is még itt-ott... A kottakiadás gyenge állapota mindenesetre ezeket a kórusokat igazolja. S az is, hogy az új művek egy része (nagy része!) megrekedt, a fejlődésben túlhaladott vonalat képvisel. Talán sehol nem maradtunk el annyira a modern átlagtól, mint éppen az egyházi zenében, amelyben pedig — hála néhány kiválóságnak — nem is olyan régen még mi diktáltuk a tempót. A szerzők többsége mintha szívesebben választanák a „könnyebb ellenállást”, a jól bevált sablonokat és a járt utat, a kísérletezés izgalmai helyett. Pedig ideje lenne megtalálni a modern kor isten-élményének adekvát zenei kifejezését is.

Az elmúlt esztendőben örövendetesen megnövekedett az egyházzenei áhítatok száma és színvonala. Talán ezek lehetnek az egyházzenei megújulás bölcsei. Hiszen minél több az előadás, annál több az előadásra szánt mű is... Csak válogatni kellene közöttük, és bátran bemutatni a legjobbakat. Ha egyikét „mozgó” kórusunk példáját és műsorszervezését követik a többiek is, úgy hamarosan további emelkedésről adhatunk számot. (Rónay László)

AZ ÉJSZAKA. A regény, ha nem is törekszik mindig teljességre, az élet egy nagyobb szakaszát öleli fel. Szálakat futtat össze, bogoz és bonyolít, sorsokat találkoztat, így érkezik el egy döntő fordulópont, vagy magához a végkifejlethez. Nem így a novella. Az elbeszélés csupán résnyire tárja az ajtót, vagy néha csak a kulcslyukon enged némi bepillantást egy mozzanatba, az élet egyetlen — olykor csakugyan döntő — villanásába... „A film az alkotó tudatát, az alkotónak a világról alkotott véleményét mozgással kifejező forma” — írja *Nemeskürty István* egy a film és az irodalom kapcsolatát tárgyaló értekezésében. Mozgással, tehát képpel és hanggal egyszerre, egyidejűleg hatva vizuális és auditív tényezőkkel. Véleményt fejez ki, mint minden művészi alkotás, egy bizonyos ember lelkében kialakult rendszer törvényei szerint látatja és hallatja a maga igazságát... A film tehát bármennyire is az irodalomhoz izül, külön műfaj, más kifejezési forma. Nem egyszerűen lefényképezett dráma, regény, vagy novella, hanem — film! És így, ezek tudatában kell hozzá közelnünk, hogy látva lássunk.

Michelangelo Antonioni alkotása nem tartozik a „cselekményes” darabok közé. Az emberi lélek rejtett tájait, a „belső világot” tárja elénk. Pontosan, szinte a pszichoanalitikus aprólékosságával keresi a titkos szálakat, hatásokat és ellenhatásokat, rugókat és kerekeket, melyeknek együttes működési eredménye az, amit cselekedetnek, magatartásnak nevezünk... Egyszerű, salangmentes történetet visz vászonra, nincs benne semmiféle szenzációs fordulat, szellemes „gag”, mintha csak a rendező minden igyekezetével azon lenne, hogy semmi, a legkisebb momentum se vigye félre a néző figyelmét, hogy lelkünkkel hozzákapcsolódhassunk a szereplők lelkéhez, lépésről-lépésre követhessük azokat a motívumokat, amelyek cselekedeteinket kormányozzák.

A haldokló jóbarát kórházi ágyánál kirobban egy házasság válsága. A férj író, méghozzá népszerű, sikeres író, aki művészileg is válságba került, Kiegett, mint ahogy szerelme, érzelmi világa is hamuvá omlott. Az asszony okos nő, aki először is önmagával akar tisztába jönni. Öregszik, elvesztette női varázsát, vagy csupán az emlékek öregedtek meg? Próbát tesz és a kísérlet a szerelem halálát mutatja. S jó az éjszaka, a mélypont, amely elosztat minden kételyt. Vége, nincs tovább. A férj csélcsap és önző, üres és csillogó — a tartalom abban volt, aki meghal ezen az éjszakán, a jóbarátban. Hajnalodik, az estély romjain csak a csömör jut nekik osztályrészül... a férj még a saját szerelmeslevelére sem emlékszik... nincs értelme semminek, véget kell vetni ennek a nihilnek! Am a szürkületből felsötétlik két egymásmelletti fa szigorú sziluettje, gyökerük láthatatlanul összefonódott a föld alatt, elszakíthatatlanul örökre...

Művészi alkotás, szép film, megrázóan őszinte. Kegyetlen is, már annyiban, amennyiben az őszinteség nem tűri a kertelést, az igazság elködözését. Véleményt mond a szereplőkről, cselekedeteikről és tartalmukról, elsősorban azonban a „háttérrel”, arról a világról, ahol „így” élnek az emberek. Ez a vélemény keserű és lesújtó, Mert a hab világa ez, a felszíné, a könnyű, üres, csak levegőtől pezsgő csillogásé. Csak a pillanatnyi siker a fontos, a pénz mámora.

És ez egyaránt érvényes nappal és éjszaka. A luxusberendezésű kórházban, ahol pezsgőzve halnak meg az elhasználódott testek és a kiadó fogadásán, ahol Martini mellett haldoklik a lélek, a strip-tease bárban, ahol coctailba ölik az erkölcsöt és a milliomosék estélyén, ahol fürdőmedencébe fullad a jóízles. Grandiózus haláltánc ez a nihil, a semmi, a lelki megsemmisülés körül.

És éppen azért, mert pusztulás, lehetetlenség részvét nélkül nézni. Az ember, a homo sapiens vonaglik itt a mocskokban! Tekereg, mint a féreg és vergődik, akár a fészkeből kihullott madárfióka. Visszataszító, de ugyanakkor szánnivaló is, mert jobb sorsra érdemes, mert energiájával, tudásával nemes célok elérésére lenne alkalmas, mert elpredált gazdagságával csodákat valósíthatna meg, mert ennél sokkalta többre hivatott, mert magasból bukott a mélységbe. Ez a lesújtó vélemény nem a fölünyes megvetés ajkbiggyesztesével egyenlő, hanem benne buzog a humanista, az emberszerető művész minden fájdalma. A rendező a poklok mélységeit járta meg, amíg ez a vélemény kialakult benne és ezt akarja velünk is végigjáratni... Csigatempóban, kínos lassúsággal ereszkedik alá a kezdő jelenetben a hatalmas felhőkarcoló-kórház falán a felvevőgép lencséje. Panorámát alig mutat, pedig lenne rá alkalom. De itt a leereszkedésen, az alászálláson van a hangsúly, valami a mélypont, a pokol felé halad feltartóztathatatlanul. Szugesztív kép!

Epp ilyen lenyűgöző a többi is... Az önmagát kereső feleség lassú sétája a Breda gyár környékén. Szinte érezni, miként tapogatja a lélek plazmája az emlékeket... A lassú sétán, a mozgással kifejező forma, a test ernyedt tartása akkor, amikor megfeszítetten figyel a lélek... Mint ahogy feszülten figyel Valentina, a milliomos lány lelke is, amikor elkínzott mosollyal, vontatott mozdulattal emel fel egy poharat és azt mondja: Kifacsartatok, mint egy citromot. Mert érzi az eltéphetetlen gyökereket s azt, hogy a hamu alatt hamvadó paraszat éppen az ő tüze lobbantja majd lángra... És így tovább számos és számtalan esetben szimbolikusan és mégis kézzelfoghatóan... Az autó üvegét paskoló esővel épp úgy kifejezve a bizonytalanságot, mint a két fa fekete felkiáltójelével a csalhatatlan bizonyosságot. Véleményt mond, megméri és könynyűnek talál sok, sok embert és sorsot. Így a házaspárt is. Ki nem mondottan, csupán a „sorok között” érzékeltetve, hogy válságuk voltaképpen a meddőség kátyúja, a gyermektelensége — mint ahogy az író is meddő „belső kényszerei” hiányában...

Antonioni filmje vitathatatlanul remekmű. Stílusával, látásmódjával már iskolát csinált. Példa erre a közelmúltban bemutatott magyar alkotás, az „Oldás és kötés” is, amelynek tagadhatatlanul egyik mintájául szolgált. Csakhogy amíg a magyar változat még ki-kizökkent ebből a stíusból néhol zavaróan keverve a valóst a képletessel, addig a „minta” szinte hibátlan következetességgel valósítja meg a „belső világ”, a lélek útvesztőinek feltárását, mindenütt ennek kanyarodóit követve, szorosan hozzátapadva, a lehető legegyszerűbb eszközökre építve. Tónusaiban sem a fekete-fehér éles ellentétével, inkább a szürkének csodálatos változatosságával (mert nincs színárnyalat, amely annyi hangulati elemet tartalmazna, mint éppen a szürke!), puha ecsetvonásokkal, nem vibráló villanásokkal, hanem az átmenetek egymásbafolyó kontinuitásával tolmácsolja mondanivalóját.

Ábrázolásmódján lehet vitatkozni. Bizonyára lesznek, akik esetleg fennakadnak a téma helyenként nyers realitását vázsonnavitelén, de hiszen éppen ezért forgatják csupán felnőttek számára ezt a filmet. Tagadhatatlan viszont, hogy ezekben a jelenetekben is a művészi ízlés, a nemes mértéktartás az uralkodó elem.

Akadhatnak olyanok is, akik szokatlannak, „filmszerűtlennek” vagy éppen séggel érthetetlennek minősítik ezt az ábrázolásmódot. Ismét mások „befejezetlenségét”, „megoldatlanságát” vagy éppen a határozott társadalomkritikai állásfoglalás hiányát kérhetik számon. Ezek a kifogások azonban meggyőződésem szerint nem indokoltak. Mert ami a szokatlant jelenti, ez inkább dicséretes, mint kárhoztatható. Aki új utakon jár, nem nyújthatja a kitaposott mesgyék kényelmét. A befejezetlenség, a megoldatlanság a műfaji adottság velejárója, a novella nem regény! Társadalomkritikája viszont szigorúbb sok ló-

lában bírálaténél... A művész különben is olyan formában fejt ki véleményét, amilyenben akarja. Az a döntő csupán, hogy ez a vélemény pozitív-e, hogy mondanivalójában érvényre jut-e a humánus és az etosz. Márpedig Antonionitól sem a humanista szemléletet, sem pedig az erkölcsi tartást nem lehet elvitatni.

A rendező mellett — aki mellesleg a kitűnő forgatókönyvnek is egyik társ-szerzője — a legteljesebb elismerés illeti *Gianni di Venanzo* operatőrt finoman árnyalt, helyenként festményszerűen szép felvételeiért, valamint a három főszereplőt, *Marcello Mastroiannit*, *Jeanne Moreaut* és *Monica Vittit* hihetetlenül nehéz szerepük hiteles és elmélyült megformálásáért. (*Bittei Lajos*)

ÚJÍTÁSOK ÉS ÖTLETEK A PÉCSI DÓM HELYREÁLLÍTÁSÁNÁL. A Vigilia múlt évi szeptemberi számában *Dénes Gizella* megemlékezett már a pécsi dóm helyreállításáról. Közel kétszázötven munkával a külső tatarozás most elkészült. Nemcsak nagy szakértelmet és erőfeszítést követelt ez a munka, hanem sok esetben találmányosságot is. A hasznos ötletek meggyorsították és lényegesen olcsóbbá tették a kivitt és hathatósan hozzájárultak a sikerhez.

Mindjárt kezdetben felmerült a kérdés, mi történjék a kicserélésre kerülő, erősen megrongált apostolszobrokkal a székesegyház homlokzatán? A puha homokkőből készült szobrokat az idő annyira tönkretette, hogy nemcsak finomabban faragott részeik pusztultak el, hanem feje, karja is levált egyik-másikán és a dóm elé zuhant. Elettérvesztéssé váltak. Eltávolításukra a legkülönbözőbb megoldást ajánlották. Vaskosárral, vagy erős dróthálózattal kell körülvenni őket, s egyelőre maradjanak helyükön, majd az új szobrok felhelyezésénél, amikor úgyis mindegyikhez állványzatot kell ácsolni, először leemelik a régít, majd felhúzzák az útjat. Mások úgy vélekedtek, hogy a szobrokat egyszerűen le kell dönteni, zuhanjanak csak a dóm elé, majd az összetört darabokat elszállítják. Volt, aki azt ajánlotta, hogy a kőfaragók darabolják fel odafenn a szobrokat és, a darabokat kötélén engedjék le. Az is szóba került, hogy csúszdat kell építeni és így könnyen lehozhatók a szobrok. Végül is a *Cserháti József* káptalani helynök által választott megoldás bizonyult a legalkalmasabbnak. Autódarut hoztak, az ország legnagyobb teljesítményű daruját, mely a munkát egy nap alatt elvégezte. A darus brigád kötélre vette a szobrokat és a daruvál egyszerűen leemelték. A szobrokat hajdan úgy helyezték el, hogy talpukba vasrudat vertek, mely beleilleszkedett a talpazatba fúrt lyukba. Ez a vastúske tartotta őket. A leemeléskor, közel a földhöz, hegesztőpisztollyal levágták a kiálló vasat, a szobrokat talpukra állították, majd elszállították. Ugyanezt a darus megoldást alkalmazták az új, *Antal Károly* féle szobrok felhelyezésénél. Másfél napot vett igénybe, míg a 12, közel öt tonnás szobor végleges helyére került. Vastuskét ezúttal nem használták. A szobor talpazatára ölomlapot helyeztek, melyet a ráállított szobor saját súlyával szétlapított és szilárdan odaragadt a talpazatra. Az állványozás elmaradása és a munka gépesítése nemcsak gyors és biztonságos kivitelezést eredményezett, hanem igen komoly költségmegtakarítással is járt. Az új szobrokat (*Antal Károly* remekbekerészült alkotásai) kemény süttői mészkből faradták, mely évszázadokig dacol az idővel.

Külön kell szólni az építő kövekről. A pécsi székesegyház szépségéhez az is hozzájárul, hogy falai nincsenek vakolva. Kőből építették, a legszebb, mondhatni klasszikus építőanyagból. Ezért ragyog úgy a dóm Pécs sajátosan kék ege alatt. Az idő azonban a követ is kikezdi, s a dóm falait nagyon megviselte az időjárás, sok kő elfagyott, elmállott. Kicserélésükkor az első terv szerint a szükséges anyagot Csehszlovákiából akarták importálni. Drága megoldás lett volna, mert a szállítási költségek alaposan megnövelik a kő árát. Újra a találmányosság segített. A város közelében levő kőbányát, ahonnan annakidején a székesegyház köveit kitermelték, már régen bezárták, nem használták. Az elhagyott bányaudvaron viszonylag rövid vizsgálat után felfedezték azt a réteget, melyből az eredeti köveket faragták. A bányát újra megnyitották. Így nem csak jóval olcsóbb anyaghoz jutottak, de az eredetihez is, mely töké-

letesen pótolta az elpusztultakat. 10 000 négyzetmétert kellett újraépíteni, faragatlan kőnél ez több, mint 20%-al több nyerskövet jelent, a költségszökkenés tehát nem volt közömbös.

A munka gyors elvégzését segítette, hogy a káptalan fűtött helyiséget bocsátott a kőfaragók rendelkezésére. Amíg odakint 1962—63 kemény tele tombolt, s az építőipar kényszer fagyszabadságot tartott, a pécsi kőfaragók megszakítás nélkül dolgozhattak. A kedvező idő beköszöntével a köveket csak a helyükre kellett rakni, nagy részük már készen volt.

A helyreállítási munka során sok kisebb, de hasznos újítás született. A kövek „fugáit” — réseit olommal töltötték ki, mely hosszú időre biztosítja épességüket a nedvesség ellen. A párkányzat horonyvése, melyet eddig nem alkalmaztak, megakadályozza, hogy az eső és olvadás végigcsorogjon a falakon, a víz ezután a falaktól távolabb hullik le. Így nemcsak a falak elszíneződése szűnik meg, de szárazságuk is biztosítottabb.

Említést érdemelnek az állványozási munkák is. Sokan hatalmas épületnél, mint a pécsi székesegyház, az állványozás hatalmas összegbe kerül. A toronyké különösen. A dóm négy tornya külön feladatot jelentett. Úgy segítettek, hogy a toronycsúcsokat az ablakokon kivezetett gerendákon fészekszerűen állványozták, a munka elvégzése után az állványanyagot nem szállították a földre, hanem kötélpályán vontatták át a következő toronyhoz. Így csak egyszer kellett mindent a magasba szállítani, s ott maradt, míg minden torony javítása be nem fejeződött. Ilyen, kicsinynek látszó újítás gyorsította meg a munkát és nagyon jelentős összeget takarított meg.

A következő, szintén nagy feladat a dóm belsejének felújítása. Szerencsére komolyabb pusztulás itt nem történt, a hibák kijavíthatók. Minden lehetőség rendelkezésre áll, hogy a székesegyház nagyértékű freskóit megóvhas-sák a pusztulástól. A tetőzet gondos átvizsgálása, korszerű javítása megszünteti a beázást, a sérült részek pedig tökéletesen javíthatók.

A híres négy kápolnát annak idején Lotz Károly és Székely Bertalan festette ki. Mindketten a Képzőművészeti Főiskola tanárai voltak, így a kápolnákat csak a nyári szünidejük alatt, részletekben festették ki, ezért is nem váltalták a főhajó festését, mert a nagy munka miatt tanári feladatukat sokáig nem láthatták volna el. Gondosságukra jellemző, hogy a freskók festési eljárását, a színek keverési arányát, a felhasznált festékanyag minőségét s feljegyezték, mely máig megvan a székesegyház levéltárában. A javítási munkáknál nincs szükség kísérletezésre, csak követni kell a művészek fennmaradt utasításait.

Ugyancsak megmaradtak a székesegyház díszítő festésének sablonjai, a festőpatronok. A felújításkor az eredetieket, vagy azok pontos másolatát használhatják, így minden részlet az eredeti szerint javítható, pótolható. Cserháti József máris biztosította a kiváló minőségű, megfelelő festékanyagot, így minden remény meg van arra, hogy a székesegyház belső felújítása éppen olyan sikerrel történik majd, mint a külső munka.

Az aranylemezek kérdése külön gondot okoz. Annak idején a festést dús aranyozás kísérte, s ez legnagyobb részt eredeti aranyfűst felrakásával készült. Ennek pótlása igen nagy összeget kíván, s egyelőre nem szerepel a tervben. Nem kétséges, hogy a nagy energiájú káptalani helynök és munkatársai ezt a nehézséget is megoldják egy későbbi időpontban.

Egy-egy nagyértékű műemlék szakszerű felújítása a szó teljes értelmében történelmi feladat. Ezért kísérik olyan nagy figyelemmel, mi történik Pécsen. A munkálatok „műhelytitkai” például szolgálnak arra is, hogy a találékonyság és lelkesedés milyen nagy segítséget nyújt a feladat elvégzéséhez.

(Márkus László)

A MAGYAR RITUALE KÉRDÉSÉBEN. Kiss István püspöki tanácsos, szegedújpestőfitelepi lelkészről kaptuk és általános érdekű volta miatt közzé is adjuk az alábbi levelet:

Nagy érdeklődéssel olvastam a Vigilia most érkezett szeptemberi számának „Az egységes magyar Rituale a gyakorlatban” című cikkét Juhász Péter tol-

lából. A szerző szíves volt a *Collectio Rituum* megjelenése előtt kiadott magyar liturgikus kiadványok közt az 1943-ban megjelent csanádegyházmegyei *Manuale Rituum*-ról is megemlékezni. Mint e kiadvány társszerkesztője, jóleső érzéssel olvastam elismerő szavait e műről. Annál inkább meglepett a cikkíró eme megállapítása: „Ennek az eléggé nem méltányolt, jobb sorsra érdemes könyvnek azonban egyetlen nagy hibája elegendő volt ahhoz, hogy lerontsa értékét. A házasságkötésnél ugyanis a magyar sajátosságnak számító és így el nem hagyható ősi eskütevésnek nem találtak megfelelő helyet. A szertartás végéről egészen az elejére tették, ahol a megerősítő jellegű eskü elvesztette értelmét. Ez a különös sorrend sem logikailag, sem lélektanilag nem bizonyult szerencsésnek.”

Méltóztassék megengedni, hogy megemlítssem: a *Manuale Rituum* kiadását az tette szükségessé, hogy a csanádi egyházmegyében kötelező *Rituale Colocense* kivonata — megjelent Jurcsó Antal nyomdájában Kalocsán — már teljesen elfogyott, a meglevő példányok is a megjelenés óta lefolyt félszázad alatt elrongyolódtak és nem volt egyházmegyei *Praeurator*. Ezért jelentettük meg a *Manuale*-t, hogy ebben egyesítsük a *Rituale* legszükségesebb részeit a *Praeurator*-ral. A liturgikus szövegeket természetesen a *Rituale Colocense*-ből vetettük át. Így az esketési szertartás is változatlanul átkerült a *Rituale*-ből, amelyben az eskü ugyanazon a helyen található, mint a mi szerény műünkben. Ez érthető is, hiszen nem volt jogunk ahhoz, hogy a szövegeken, vagy az egyes aktusok sorrendjén változtassunk.

De nem is akartunk az eskü helyén változtatni. Hiszen nagyon is logikusnak látszik, hogy amikor a felek az eskető pap kérdéseire megadták a házassági consensus-t, ezt azonnal erősítsék is meg ünnepélyes esküvel. Mindenestre van ennek a sorrendnek — amely a *Rituale Colocense*-ben található — annyi értelme, mint a többi magyarországi *Rituale* sorrendjének, ahol az esküt akkor teszik a felek, amikor már a nászálás is megtörtént. Az utóbbi módon olyan függelék-féle, míg a *Rituale Colocense*-ben s így a csanádi *Manuale*-ban is, szervesen be van építve a szertartásba a consensus azonnal történő megerősítése gyanánt.

A kitűnő cikkhez egyébként legyen szabad gratulálnom.

EGY SZENTSZÉKI ÜGYIRAT KISFALUDY SÁNDORNÉ BETEGESKEDÉSÉRŐL. Irodalomtörténeti érdekességű kérelemre bukkant a szombathelyi püspöki szentszék iratai között az egyházmegye történetírója, Géfin Gyula pápai prelátus. A kérelmet Hegyi András kámi plébános terjesztette az 1802. év januárjában *Kisfaludy Sándorné Szegedy Róza* nevében a szentszék elé.

Kisfaludy és felesége, akiket 1800 telén esketett össze az asszony nagybátyja és volt gyámja, *Szegedy János* felsőörsi prépost, ennek az esztendőnek őszén költöztek a menyecske Vas megyei jóságára, Kámba. A rábaparti, folyondárral befuttatott, sárgafalú kúria 1805 őszéig volt a fiatal pár otthona. Kisfaludy itt élte legboldogabb, költőileg is legtermékenyebb éveit. Itt tanult meg gazdálkodni, itt rendezte sajtó alá a *Kesergő Szerelmét*, itt írta a *Boldog Szezelem* strófáit és az első három regét, a *Csobáncot*, a *Tátikát* és a *Somlót*. Boldogságát csak felesége állandó betegeskedése felhősítette.

Kisfaludyné betegeskedéséről a kortársak és férje napvilágra került leveleiből eddig is tudott az irodalomtörténet. Kis János szuperintendens, aki Kisfaludyék kámi tartózkodása idején a szintén Vas megyében fekvő Nemesdömölk evangélikus lelkésze volt, már 1803 nyarán így jellemezte *Kazinczy Ferenc*hez írott levelében *Szegedy Rózát*: „A felesége, Szegedi Rozália már egy-néhány esztendőktől fogva beteges, ugyan azért is halovány és sovány képű, inkább szőke, mint barna, helyes közép-termetű, kékszemű. Meglátszik rajta, hogy valaha igen szépnek kellett lennie.” 1808 nyarán *Kazinczy* levelet írt Kisfaludynak és még mindig Kámba címezte. A rossz címzés miatt a levél — ahogy Kisfaludy írta — „tétova csavargott” és csak késedelemmel jutott a címzett kezébe. Ekkor közölte Sümegről *Kazinczyval*: „ — — — s minthogy szüntelenül betegeskedő Feleségemnek a' Kámi levegő ártalmas volt nedves helyzetése miatt, itt telepedtem le én is boldogult Anyámnak jóságán.”

1821 márciusában ezt írta Kisfaludy sógorának, Szegedy Ferencnek: „Rózinak állapottja olyan, hogy azt sem leírni, de egészséges embernek még megfogni sem lehet. A görcsők fojtogatták, és természet szerint lankasztják, s végtére egész tetemét desorganizállvák. Még ennyire soha sem volt. Fenn van ugyan mindég; de csak mint az árnyék. Talán az időnek kinyíltával jobban megerősül, és egy ideig jobban lessz. De a' Doctornak, és nem csak a' Stamboszkynak, hanem mindenkinek, a' ki még látta, ítélete szerint, az ő nyavalyája gyógyíthatatlan, noha tartása bizonytalan.”

Amint látjuk, közös hiánya a három híradásnak, még Kisfaludy különben nagyon részletes, 1821. évi levelének is, hogy egyik sem mondja meg: mi is volt Kisfaludyné baja, melyik betegségtől szenvedett oly sokat évtizedeken át? A most felfedezett szentszéki ügyiratnak éppen az a jelentősége, hogy végre nevén nevezi Szegedy Róza betegségét. A kámi plébános ugyanis azt kéri latin nyelvű kérelmében a szentszéktől: engedje meg előkelő hívének, hogy tiltott napokon is húst ehessen.

Elmondja, hogy súlyos és gyakori *gyomorbántalmai* és az ezek miatt bekövetkezett *testi leromlottság* miatt orvosa, Szalay Imre, megyei főorvos már megengedte Kisfaludynénak, hogy a tiltott napokon is húsétellel éljen. Az asszony azonban veleszületett jámborságától és attól a vágytól vezettetve, hogy az egyház parancsainak buzgó lélekkel engedelmeskedjék, csak akkor tesz eleget az orvosi szónak, ha a szentszék is helybenhagyja és megerősíti az orvos által adott felmentést a húsételtől való tartózkodás kötelme alól.

A kérelem mellett ott fekszik Szalay Imrénak, Vas megye „fizikusának” 1802. január 15-én kiállított, a megye viaszpecsétjével ellátott, szintén latin nyelvű bizonyítványa is.

„Alulírott megállapítom — hangzik a bizonyítvány magyar fordítása —, hogy tekintetes Szegedy Rozália úrnőnek, tekintetes Kisfaludy Sándor úr feleségének, a bőjtös ételek ártalmasak nem csupán legyengült állapotba, hanem a mind gyakoribb, szinte állandó betegségek miatt is, amelyeknek alá van vetve. Életének és egészségének megőrzése megköveteli, hogy azokon a napokon is, amelyeken az Anyaszentegyház bőjtöt rendel, hússal táplálkozzék. Ennek hiteles tanúsítására adom ki hivatalom hitelével ezt a tanúsítványt.”

Kisfaludyné e kérelm előterjesztése után még harminc esztendeig betegeskedett: 1832-ben halt meg.

A kérelem nemcsak Kisfaludyné betegségéről szolgál érdekes adalékokkal, hanem bepillantást enged lelki világába is. Kitűnik belőle, hogy a Szegedy család erős vallásossága Szegedy Rózában is tovább élt. A család a XVIII. század folyamán két papot is adott az egyháznak. A felsőörsi prépost előtt élt egy másik Szegedy János is (1699—1760), aki a jezsuita rend tagja, a nagyszombati egyetem tanára és a XVIII. század legjelesebb és legnagyobb tekintélyű jogi írója volt. Ennek egyik nővére is az orsolyiták fátylát öltötte magára. Szegedy Róza szülei halála óta férjhezmenetelig gyámja, a felsőörsi prépost hajlékában élt. Mélyen átért keresztény szeretete cette a kámi, és utóbb a sümegi szegények sokat áldott, bőkezű jótévedőjévé is. (*Hegedűs Ferenc*)

JEGYZETLAPOK. (*A jövő század regénye.*) Vasárnap, délután öt; még messze vagyunk a csúcsgalagaltól. Három sorban jönnek, három sorban mennek az autók a nemzetközi úton. Illetve Párizs felé csak mennének, ha tudnának. Lépten-nyomon „dugó”, „embouteillage”; néha negyedórát veszteglünk, néha hosszú útszakaszokon át öt-tíz kilométerrel dőcögünk. Az autósorok közt vígan karikáznak előre a kerékpárosok. Könnyű nekik.

Lehunym a szememet; egy kép merül föl előttem, mint egy film a jövőből. Széles nemzetközi utak; három sor föl, három le: mind *complet*, végtelen autókarakavánok, hármass sorban, fölfele három, lefele három, összesen hat, mozdíthatatlan dugóban.

S közben várostól városig kényelmes vonatok száguldanak, száz kilométeres sebességgel, mint nagy, céltalan játékok, szín üresen. (*r. gy.*)

Felölös kiadó: Saád Béla

„Mai fiatalok.” — Még mielőtt a levelében felvetett problémákra válaszolnánk, engedje meg, hogy egy olyan — szinte azt lehetne mondani matematikai — igazságra emlékeztessük, amelyre rendszerint nem gondolnak sem azok az idősebbek, sem azok a fiatalok, akik úgy érzik, hogy „generációs konfliktusba” kerültek. Ez az igazság pedig az, hogy ezt a konfliktust mindenki csak egyénileg éli át, mint szubjektív élményt. A társadalom összessége szempontjából azonban nincs olyan nagy jelentősége. Egy pillantás a népszaporodási statisztikákra ugyanis bárkit meggyőzhet arról, hogy hosszú idő óta évről-évre ugyanannyi gyermek születik. A jóval hatvan év fölötti átlagos életkort figyelembe véve ez azt jelenti, hogy a társadalomban az egyévestől a hatvanévesig az összes korosztály állandóan azonos lélekszámban van képviselve. A társadalom összessége tehát nem ismeri a „nemzedékváltást”, hiszen az összetétele, kor szerinti megoszlása állandóan ugyanaz. Nincs olyan év, amelyben ne lennének un. „mai fiatalok”, és amelyben ne lennének olyan öregek, akik „bezzeg a mi időnket” emlegetik.

Nemzedékváltás csak az egyes családokon belül van és rendszerint ott is vált ki élesebb vagy kevésbé éles összeütközéseket. A társadalom összességének azonban mindenkor egy aránylag kisebb hányadát érinti és nem is lehet másképp kezelni, mint egyes korosztályok sajátos és állandóan jelentkező problémáját. A „mai fiatalok” gyűjtő fogalmába rendszerint a mindenkori 18—23 év közötti fiatalok tartoznak. Fontos és kritikus évek ezek, hiszen az ember ezekben az években válik gyermekből felnőtté. Az un. „Sturm und Drang” periódusa ez, a „viharos” időszak, amikor egyszerre rohanják meg az erabert a világról, a dolgokról szerzett ismeretek, valamint az az igény, hogy sajátosan, a maga módján foglaljon állást velük szemben. Lélektani szükségyszerűség, hogy ezt az állásfoglalást felfokozott magabiztosság és bizonyos „lázadó” attitűd jellemzi. Hogyan is hangsúlyozhatná másképp az önállóságát. Nem is itt van a hiba.

A baj rendszerint ott kezdődik, amikor a szülők elfeledkeznek a saját egykorvolt „viharos” időszakukról. És itt kapcsolódhatunk az Ön levelében felsorolt keserű panaszokhoz. Sajnos az az érzésünk, hogy ha most feleségével együtt úgy érzik, hogy húsz év körüli gyermekeik „teljesen elidegenedtek” önöktől, ebben jórészt önök is hibásak. Az élet rendje az, hogy ezekben az években a gyermekek viszonya a szülőkhöz, minőségében átalakul. Nem jelent ez szükségképpen elszakadást, csupán a kinőtt szellemi függőségi kötelek eltépesét. És az okos szülő nem akadályozni, hanem inkább előmozdítani igyekszik ezt a folyamatot, hogy az eddigi inkább fegyelmi kapcsolatot egy új és bizonyos baráti bensőséget is tartalmazó kapcsolat váltsa fel.

Az, amit ön a „mai fiatalok” jellemző tulajdonságaiként felsorol, ugyanígy jellemezte a tíz, húsz, harminc év előtti fiatalokat is és jellemezni fogja az ezután felnőveket is. Önök csak azért érzik olyan különösen jelentősnek ezt a generációs összeütközést, mert most érkezett el az idő, amikor gyermekeik minden tekintetben a maguk lábán kezdenek el járni. Viszont gondoltak-e arra, hogy abban, ha ez az önállósulás annyira heves és végtelen formákban jelentkezik, döntő része van annak, hogy önök maguk nem tartottak lépést a szellemi élet eseményeivel? Csakis így magyarázható, amiről szintén panaszkodik, ti., hogy „óriási szakadék tátong” a gyermekei és ön között a modern művészetek és például a modern zene megítélése terén is. Ne vegye rossz néven, ha emlékeztetjük arra, hogy Bartók Béla már az ön fiatal korában is az idősebbek közé tartozott és már akkor világszerte elismert művész volt.

Összegezve az elmondottakat, szeretnénk megkérni, hogy ne keseregjen, hanem próbálja egy kicsit megérteni ezeknek a fiataloknak hevességét is, nyers szókimondását is. Sajnos nagyrészükről úgyis idő előtt lekopik a mai

őszinteség és a világ megjavítására irányuló szándék is. És felejtse el nyugodtan azt az aggodalmát, hogy éppen most valami érthetetlen, félelmetes és idegen generáció jelent meg a porondon. Ez az a bizonyos, az üzenetünk elején említett szubjektív érzés. Mert tíz évvel ezelőtt a mai harmincévesekkel kapcsolatban volt egyeseknek ugyanez az érzése és tíz év múlva a mai kis általános iskolásokkal kapcsolatban lesz.

E. L.-né, Miskolc. — Köszönjük a kedves és megható elismerő sorokat. Az különösen jól esett, hogy egy református testvérünkől érkeztek. Természetesen, mint a múltban, úgy a jövőben is kínosan kerüljük az olyan megnyilatkozásokat, amelyek csupán a különböző felekezetű keresztények közötti ellentétek szítására alkalmasak. Most sem „hitvitát” akarunk kezdeményezni, amikor levelének arra a részére reflektálunk, amelyben evik legutóbbi szerkesztői üzenetünkhöz fűz megjegyzést. Azt írja, hogy nem ért egyet a „test nagy méltóságáról” írottakkal, mert a szentírás olvasásából tudja, „hogy Isten nem testi lénynek teremtett minket, hanem örökkévaló léleknek”. Nos, azt hisszük, ezt a protestáns teológia sem tanítja így. A protestánsok is a test feltámadásában hisznek, hiszen Jézus maga is test szerint támadt föl. A katolikus tanítás szerint mindenesetre az ember nem külön test és külön lélek, hanem a kettőnek szubsztanciális, lényegi egysége. Bár igaz, hogy a bűn következtében megromlott az emberi természet, és az is igaz, hogy Jézus megalázta magát, mikor a haladó testet magára öltötte, hogy megváltásunkért kereszthalált haljon. Ugyanakkor a teológusok egybehangzó véleménye, hogy a megtestesülésre akkor is sor került volna, ha nem lett volna eredeti bűn és nem lett volna szükség megváltásra. Ez pedig a test magas méltóságba emelését jelenti.

M. E. Budapest. — A pallium nem palást és nem tévesztendő össze a pallával, azzal a négyszögletű díszes kis takaróval sem, amellyel a szentmisében a kelyhet letakarják. A pallium az érsekek hagyományos díszjelvénye, amelynek használata a hatodik századtól vált általánossá. Az újonnan kinevezett érsek a kinevezéstől számított három hónapon belül kéri a pápától a palliumot, mert amíg meg nem kapja, érseki joghatóságát nem gyakorolhatja. Ez mai alakjában egy kb. három újjnyi széles, a vállat körülfogó, hófehér gypjából készült szalag, amelynek elől és hátul lecsüngő része van. Ezekbe hat fekete kereszt van beszöve. Régi hagyomány, hogy minden évben január 21-én, Szent Ágnes napján, a pápa bárányokat áld meg. Ezeknek a bárányoknak gypjából szövik a palliumokat, amelyeket, ha elkészültek Szent Péter és Szent Pál ünnepének előestéjén áld meg a pápa vagy helyettese, majd Szent Péter sírján helyezik el őket, és itt maradnak mindaddig, amíg valamelyik érseknek el nem küldik.

„Zenebarát”. — A szeriális zene, mint a neve is mutatja, szériákon, azaz sorozatokon alapuló zene. A széria a tizenkét fokú skála egyes hangjai között létesített matematikai összefüggés, sorozatban való ismétléséből áll. Ez a zene teljesen atonális, vagyis elveti a hagyományos, invención alapuló dallamszöveget és helyébe egy merőben intellektuális, matematikai konstrukciót állít.

L. K. Pécs. — A kánon szó eredeti jelentése: szabály, zsinórmérték. A mise középső része úgy kapta ezt az elnevezést, hogy az ókeresztény időkben canon actionis-nak, az áldozatbemutatás szabályának nevezték.